

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

استان شناسی خوزستان

(اجرای آزمایشی)

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب : استان‌شناسی خوزستان (اجرای آزمایشی) - ۲۳۷/۵

مؤلفان : فرهاد اشتری، هاشم شریفی فرد، دکتر مهران شبانکاری، علی کیکاوسی، اکبر هاشمی فرد، عزیز گل افشان و نسرین درویشی

ویراستار : محمدکاظم بهنیا، دکتر حسن ستایش

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت : www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ : سیداحمد حسینی

مدیر هنری، طراح گرافیک و طراح جلد : طاهره حسن‌زاده

صفحه‌آرا : خدیجه محمدی

حروفچین : فاطمه باقری مهر

مصحح : فرشته ارجمند، رعنا فرج‌زاده‌دروئی

امور آماده‌سازی خبر : سپیده ملک‌ایزدی

امور فنی رایانه‌ای : حمید ثابت‌کلاچاهی، مریم دهقان‌زاده

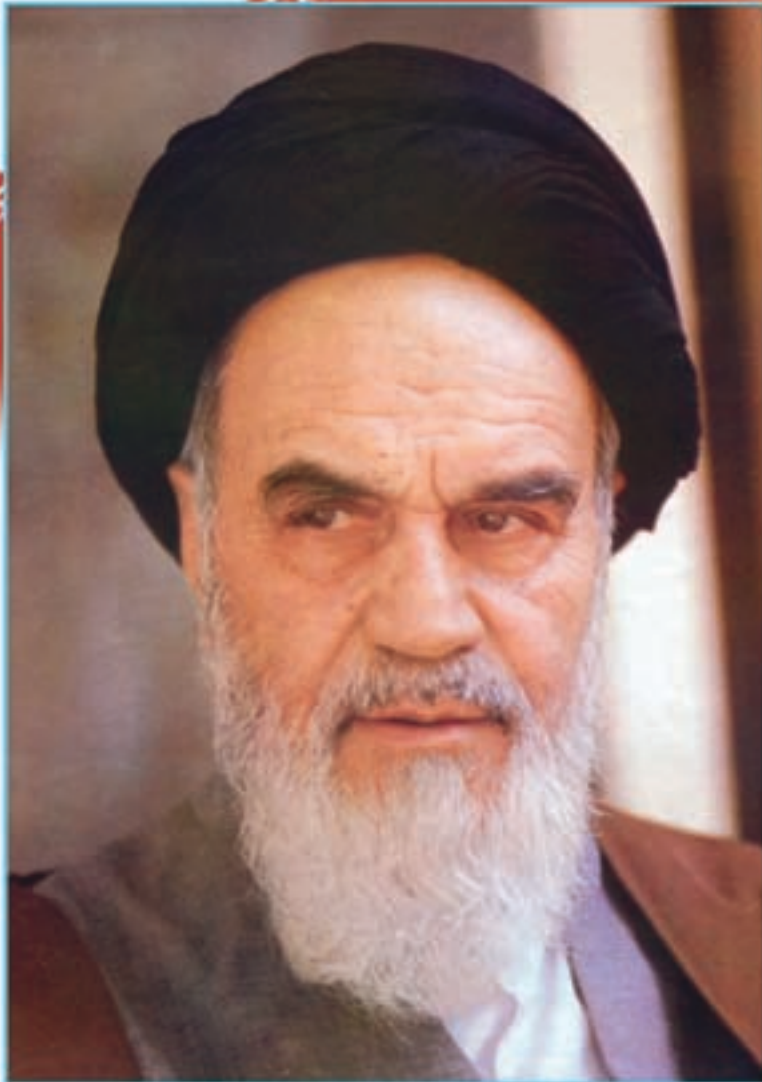
ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ اول ۱۳۹۰

حق چاپ محفوظ است

نهضت برای اسلام نمی تواند محصور باشد در یک کشور و نمی تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی (ره)

فهرست مطالب

۱	فصل اوّل : جغرافیای طبیعی استان خوزستان
۲	درس ۱ : موقعیت جغرافیایی استان
۴	درس ۲ : ناهمواری های استان و چگونگی شکل گیری آنها
۱۲	درس ۳ : آب و هوای استان
۲۰	درس ۴ : منابع طبیعی استان
۳۰	درس ۵ : مشکلات و مسائل محیطی استان
۳۷	فصل دوم : جغرافیای انسانی استان خوزستان
۳۸	درس ۶ : تقسیمات سیاسی استان
۴۴	درس ۷ : شیوه های زندگی در استان
۵۱	درس ۸ : جمعیت استان
۵۵	فصل سوم : ویژگی های فرهنگی استان خوزستان
۵۶	درس ۹ : آداب و رسوم مردم استان
۶۶	فصل چهارم : پیشینه تاریخی و مفاخر استان خوزستان
۶۷	درس ۱۰ : پیشینه تاریخی و مفاخر استان
۸۰	درس ۱۱ : خوزستان در دفاع مقدس
۹۰	فصل پنجم : توانمندی های استان خوزستان
۹۱	درس ۱۲ : قابلیت ها و جاذبه های گردشگری استان
۱۰۵	درس ۱۳ : توانمندی های اقتصادی استان
۱۲۳	فصل ششم : شکوفایی استان خوزستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی
۱۲۴	درس ۱۴ : دستاوردهای استان پس از انقلاب اسلامی
۱۳۴	درس ۱۵ : چشم انداز استان در افق ۱۴۰۴

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامه‌آستان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب آستان‌شناسی چیست و مطالعه این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب آستان‌شناسی شما را با آستان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور خود و سرزمین ملی در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از آستان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آن چه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینه تاریخی آستان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو پیشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما، مدیران آینده جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای باید شما را به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌ها هستید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوه یک کشور در گرو شناخت همه جانبه محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامه آستان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در آستان شما کدام است و یا اینکه تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همه امکانات موجود در محیط فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید.

آگاهی از مسائل آستان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب‌ماندگی آستان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش درباره محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند آستان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعه شهر و آستان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دل‌بستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فناوری کشور خود آشنا شوید. در این برنامه در می‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در آستان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه جانبه ایران عزیز تلاش کنند. در ادامه این تلاش‌ها جهت رسیدن به قله رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز، بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

استان خوزستان از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

در سال ۱۳۵۹، این شهر و این استان، در معرض یک آزمایش عظیم خونبار الهی واقع شد. دست دشمن، نقشه استکبار، برنامه‌ریزی دستگاه‌های فعال صهیونیستی و استعماری، همه با هم این‌طور ترتیب دادند که این بخش از میهن عزیز ما، در معرض یکی از سخت‌ترین آزمایش‌های الهی خونبار قرار گیرد. جنگ تحمیلی، هشت سال به طول انجامید؛ یعنی از سال ۱۳۵۹ تا سال ۱۳۶۷، در این

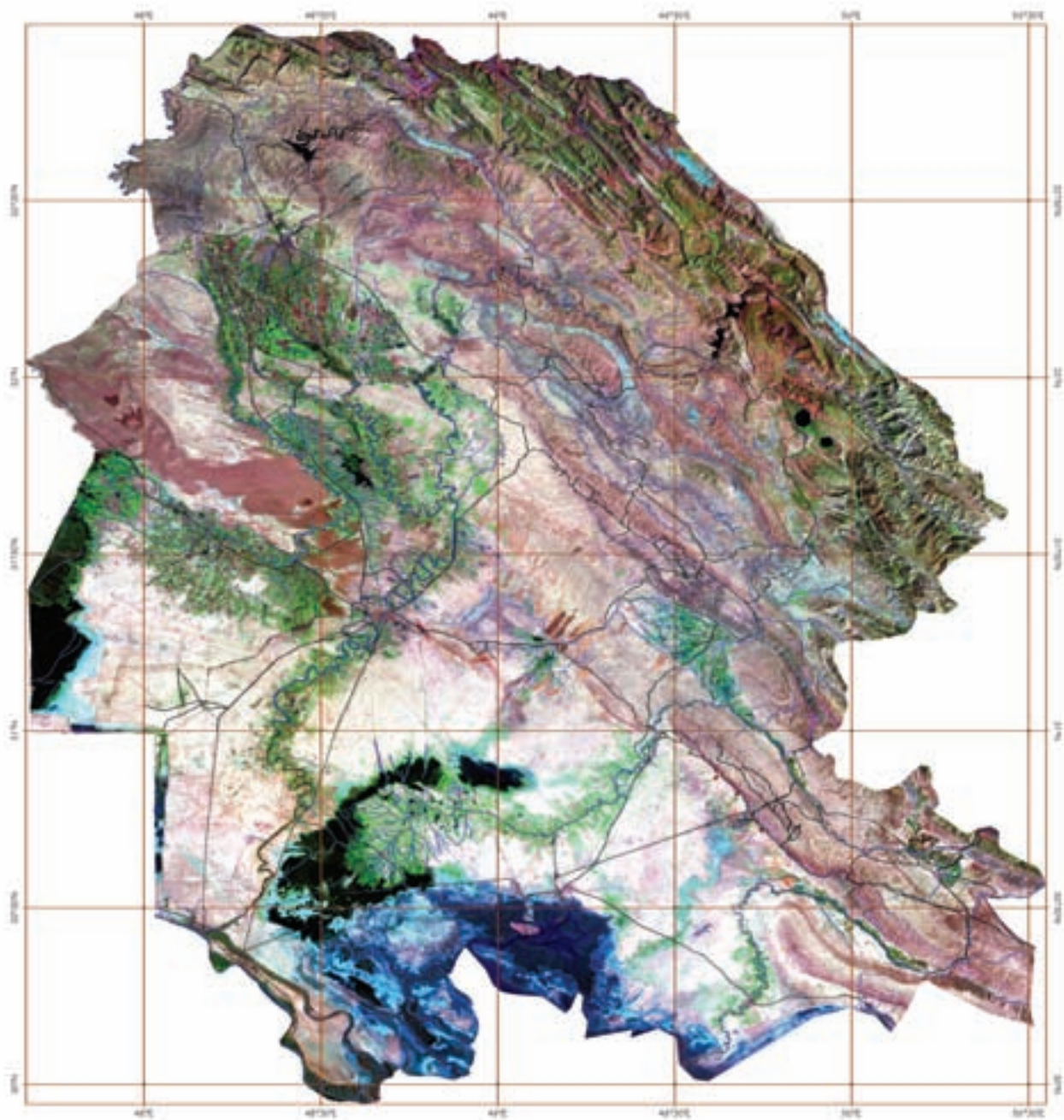
مدت، شما مردم شجاع و دلاور این استان، در معرض این امتحان بسیار دشوار قرار داشتید. البته دشمن، جنگ را بر خوزستان تحمیل نکرد؛ بر ایران تحمیل کرد و همه ایران در مقابل او قیام کردند تا از کشور دفاع کنند؛ اما خوزستان در معرض سخت‌ترین و شدیدترین ضربات دشمن قرار گرفت و به‌وسیله دشمن، بیشترین فاجعه‌آفرینی در این استان واقع شد و مردم این استان، از زنان و مردان و حتی افراد مسن و نوجوانان، در معرض امتحانی بسیار سخت واقع شدند تا جنگ تمام شد. بیش از همه مردم کشور، مردم استان‌های مرزی و بیش از همه استان‌های مرزی، استان خونبار خوزستان، رنج جنگ را تحمل کرد.

من امروز در مقابل شما عزیزانم، مردم شجاع و مؤمن و بااخلاص منطقه خوزستان و شهر اهواز و دیگر شهرهای این استان – که بخشی از ملت بزرگ ایران هستید – می‌خواهم بگویم که جمع‌بندی هشت سال جنگ و هشت سال تلاش بعد از جنگ این است که اگر ملت ایران متحد باشد – آن‌چنان که هست – اگر پایبند به احکام اسلام باشد – آن‌چنان که هست – اگر همّت بر سازندگی کشور بگمارد – که گمارده است – هیچ قدرت و نیرویی، حتی نیروی متحد استکبار و استعمار در سرتاسر عالم هم نخواهد توانست به این ملت شجاع و مقاوم و باایمان و مصمّم و کارآمد و به این کشور و این نظام مقدّس، کوچک‌ترین خدشه و ضربه‌ای وارد کند. این، نه شعار بی‌محتوا و نه فقط حرف است؛ این عمل است. صحنه عمل هم این خوزستان است.

دوران جنگ تحمیلی را همه می‌دانند. هیچ‌کس نیست که نداند مردم خرمشهر و آبادان و مردم شجاع و غیور و مؤمن اهواز یا دزفول و دیگر شهرهای این استان، در مقابل دشمنی که می‌خواست ملت شهرها را خالی کند، چه عکس‌العملی نشان دادند. جوانان و پیرمردان و مردان و زنان ایستادند و مبارزه کردند و جنگیدند. من در سوسنگرد، یک زن مسلمان شجاع را دیدم که مردم سوسنگرد می‌گفتند او در هنگام حضور نیروهای متجاوز در این شهر، با چوبدستی خود چند متجاوز را به خاک انداخته و نابوده کرده است؛ در سرتاسر این استان ممتحن و مجرب، مردان و زنان و خانواده‌ها، شهری‌ها و روستایی‌ها، عشایر عرب و لر و بختیاری و مردم فارس که در این استان هستند، همه و همه در کنار یکدیگر و دست در دست هم، در مقابل متجاوزان ایستادند. البته ملت ایران به کمک استان‌های مرزی آمد – در این شکی نیست – و آزمایش بزرگ، آزمایش ملت ایران بود؛ اما چه کسی است که نداند استانی که در کنار مرز است. در مقابل اولین حملات دشمن، چه شکنجه و درد دشواری را تحمل می‌کند. و این استان، هشت سال این دشواری را تحمل کرد و ایستاد و فداکاری نمود.

در دوران قبل از انقلاب اسلامی – یعنی شاید هفتاد، هشتاد سال قبل از این – باز مردم مؤمن و علمای خوزستان، در مقابل تجاوز انگلیسی‌ها ایستادگی کردند. آن هم یک تجربه دیگر است. مردم این استان، در چنین کارهای بسیار باعظمت و پرشکوهی، سابقه دارند. البته هم‌چنان که همه می‌دانند، آحاد ملت ایران به برکت اسلام توانستند در طول جنگ تحمیلی، در همه شهرها و استان‌ها شگفتی بیافرینند. مردم این استان، در درجه اول در مقابل دشمن این ایستادگی را کردند. بعد از دوران جنگ تحمیلی هم باز در این استان، تلاش و کار سازندگی، جزو بهترین نمونه‌های سازندگی در سرتاسر کشور بوده است.

خصوصیت این مردم، مسلمان بودن، ایرانی بودن، ایستادگی در مقابل متجاوز و در کنار هم بودن است. مردم استان خوزستان از روز اول، محبت اهل بیت علیهم‌السلام را در دل خود پروراندند. من نکته‌ای را به شما بگویم. ملت ایران، مکتب اهل بیت را از دو جا گرفته است. در واقع، همه ملت ایران برای تشیع، وامدار دو مجموعه انسانی هستند: یکی اهواز است و یکی جبل‌عامل. در ایران، یکی از مراکز محدود و معدودی که از هزار و دوست سال قبل، پایگاه مکتب اهل بیت بود، همین شهر اهواز شما و منطقه خوزستان است که همیشه تشیع و دین و محبت و معارف اهل بیت را گرفته و آن را به بقیه مردم منتقل کرده است. عده‌ای می‌خواستند بین این مردمی که با این خصوصیات تاریخی، عربشان، فارسشان، لرشان، دزفولی‌شان، شوشتری‌شان، از قومیت‌های مختلفشان، با لهجه‌های گوناگونشان در کنار هم ایستاده‌اند، اختلاف بیندازند که بحمدالله تیرشان به سنگ خورد.

تصویر ماهواره‌ای از استان خوزستان

تصویر فوق یک تصویر ماهواره‌ای Landsat-7 است که از کل استان در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی گرفته شده است. در این تصویر که تحت‌عنوان تصویر گویا شده، شناخته می‌شود، خطوط آبی رنگ، رودخانه‌ها، خطوط سیاه رنگ، جاده‌ها و خطوط قهوه‌ای رنگ، شبکه مختصات جغرافیایی را نشان می‌دهد. همچنین زمین‌های زراعی دارای محصول، به رنگ سبز روشن، باغات و اراضی جنگلی به رنگ سبز تیره و اراضی بایر و لم‌یزرع به رنگ سفید دیده می‌شوند.

(سازمان فضایی ایران)

فصل اول

جغرافیای طبیعی استان خوزستان

درس ۱ موقعیت جغرافیایی استان

خوزستان با مساحت ۶۴۰۰۰ کیلومتر مربع ۴ درصد از کل کشور در وسیع ترین استان در نیمه غربی ایران قرار دارد. موقعیت ویژه آن در یکی از حساس ترین نقاط جنوب غرب کشور و مجاورت با کشورهای خلیج فارس، جایگاه منحصر به فردی به آن بخشیده است. این استان از غرب با کشور عراق هم مرز است. استان های بوشهر در جنوب شرق، کهگیلویه و بویراحمد و چهارمحال و بختیاری در شرق لرستان و ایلام در شمال آن قرار دارند. همجواری با استان های یاد شده تأثیر زیادی در پیوند میان اقوام و خصوصیات فرهنگی و تاریخی میان آنها داشته است. خوزستان مانند استان های گیلان، گلستان و سیستان و بلوچستان دارای مرز آبی و خشکی است.

شکل ۱-۱- موقعیت استان در کشور

جغرافیای طبیعی استان

از آن جا که استان در نیمه جنوبی ایران و فاصله کم آن از مدار $27^{\circ} 23'$ درجه (رأس السرطان) قرار گرفته است، به طور نسبی دارای آب و هوای گرمی است. همچنین بخش هایی از شمال و شمال شرقی آن که ارتفاع بیشتری دارد، از آب و هوای معتدل تری برخوردار است.

در مجموع می توان گفت، موقعیت جغرافیایی در وضعیت آب و هوایی، شکل و نوع سکونتگاه های انسانی، وضعیت خطوط ارتباطی، اوضاع اقتصادی و تحولات تاریخی استان نقش مؤثری داشته است.

شکل ۱-۲- موقعیت استان در تصویر ماهواره ای شمال خلیج فارس

فعالیت

آیا موقعیت جغرافیایی استان در روند توسعه یافتگی آن نقش داشته است؟ بحث کنید.

درس ۲ ناهمواری‌های استان و چگونگی شکل‌گیری آنها

زمین‌شناسی

براساس شواهد زمین‌شناسی، خوزستان در دوره کرتاسه به صورت بخشی از بزرگ ناودیس زاگرس از سایر مناطق ایران جدا شد و به شکل حوضه فرورفته‌ای که دائماً در حال نشست بود، درآمد. حدود ۶۰ میلیون سال قبل این بزرگ ناودیس بخشی از دریای بزرگ تتیس بوده است.

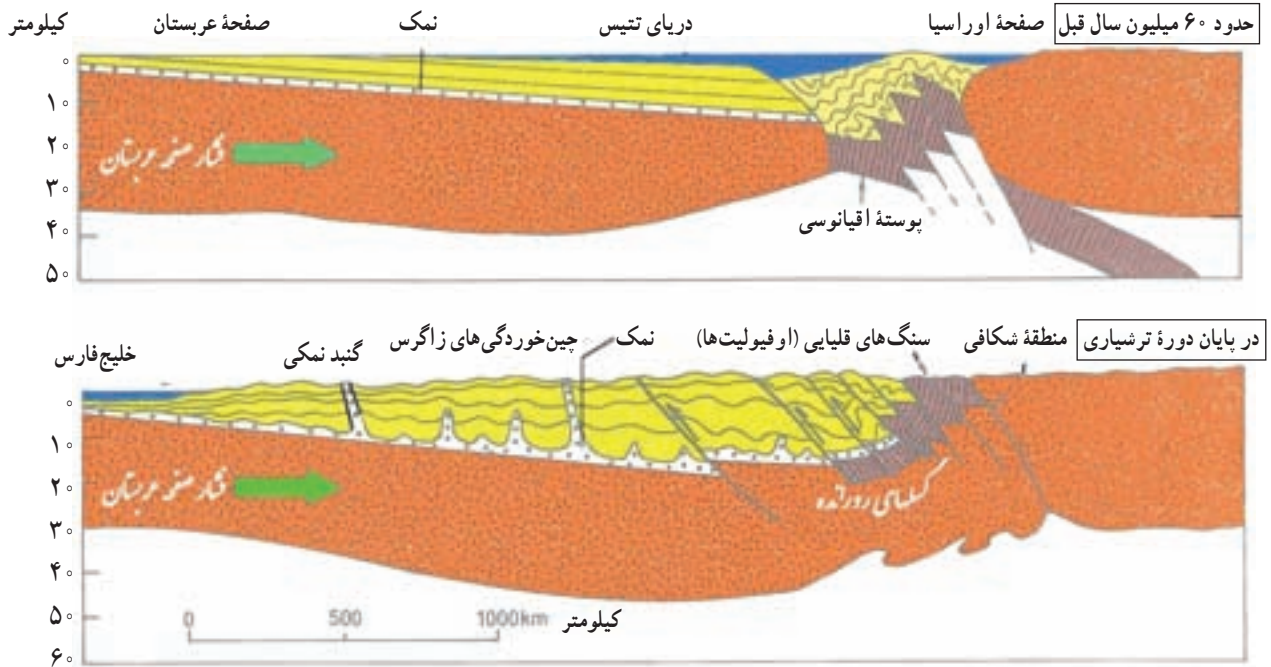

شکل ۳-۱- چین خوردگی اطراف لالی

با حرکت صفحه عربستان به طرف ایران از یک سو و ثبات نسبی صفحه اوراسیا از سوی دیگر به شکلی تدریجی رسوبات کف این دریا شروع به چین خوردگی کرده است. نتیجه این چین خوردگی پیدایش کوه‌های البرز در شمال و زاگرس در جنوب ایران و دو تکه شدن دریای تتیس در ۲۰ میلیون سال قبل بود.

قسمت‌های شمالی تا شرق استان در نتیجه این فعالیت‌های کوهزایی به صورت مجموعه‌ای کوهستانی و چین خورده متشکل از تاقدیس‌ها و ناودیس‌ها درآمد است.

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۴-۱- حرکت صفحه عربستان به طرف ایران و تشکیل چین خوردگی های زاگرس

حدود ۵/۵ میلیون سال قبل بخش شمالی تتیس شامل دریای سیاه، خزر و آرال به طور کامل از دریای اصلی جدا شد و حدود ۴ میلیون سال قبل خلیج فارس کنونی شکل گرفت. در این زمان جلگه خوزستان به علاوه جلگه بین النهرین جزئی از خلیج فارس بودند. از این زمان به بعد در اثر ته نشینی تدریجی آبرفت های رودخانه ای جلگه های باد شده در بخش شمالی آن، شکل گرفتند. بخشی از این رسوبات مربوط به اواخر دوره ترشیاری است که همزمان با چین خوردگی زمین در این مناطق بالا آمده اند. رسوبات کنگلومرایی و ماسه سنگی حاشیه جلگه خوزستان، از جمله این رسوبات اند که کاملاً فشرده به صورت سنگ درآمده اند.

شکل ۵-۱- چین خوردگی در مسیر جاده قلعه تل - مال آقا

آیا می دانید

گنبد‌های نمکی مشابه شکل ۱-۳ که به سطح زمین نمی‌رسند، سبب چین خوردگی لایه‌های رسوبی بالای خود می‌شوند. در نتیجه، سازندهای بالای این گنبد‌ها از موقعیت مناسبی برای به دام انداختن منابع نفتی و گازی برخوردارند. این حفره‌ها گاهی اوقات به صورت منفرد باعث تشکیل مخازن نفت و گاز می‌شوند. گنبد‌های نمکی اطلاعات زمین‌شناسی خوبی را جهت فعالیت‌های اکتشافی نفت و گاز فراهم می‌کند. برخی از مخازن نفت و گاز حوضه خلیج فارس بر اثر حرکت نمک به سمت بالا به وجود آمده‌اند.

گسل‌ها

همزمان با چین خوردگی‌ها، شکستگی‌هایی در لایه‌های زمین به خصوص در نیمه شرقی استان رخ داده است. در حال حاضر به طور متناوب فعالیت مجدد این گسل‌ها موجب بروز زلزله‌هایی در استان می‌شود. گسل‌های استان، در پی سنگ پرکامبرین ایجاد شده‌اند و مربوط به دوره‌های ترشیاری و کواترنری می‌باشند. عمق کانون زلزله‌های استان بین 2° تا 3° کیلومتری پوسته زمین است. گسل‌های اصلی استان با جهت شمال غربی - جنوب شرقی در قسمت کوهستانی استان قرار دارند.

شکل ۱-۶- گسل‌های استان

فعالیت

- ۱- با توجه به شکل ۶-۱ طولی ترین خط گسل را مشخص کنید.
- ۲- چرا گسل های استان جهت شمال غربی - جنوب شرقی دارند؟
- ۳- با توجه به گسل ها کدام استان در معرض خطر زلزله قرار دارند؟

جنس سنگ های تشکیل دهنده کوه های استان بیشتر از نوع سنگ آهک، ماسه سنگ، مارن، کنگلومرا و سنگ گچ است. بخش عمده جلگه خوزستان نتیجه رسوبگذاری رودهای کارون، کرخه، جراحی، دز و زهره (هندیجان) است که در دوره کواترنری، به وجود آمده اند.

بنابراین زمین های مناطق هموار استان، بیشتر از جنس رسوبات فرسایش یافته زاگرس است. بخشی از جلگه خوزستان از رسوبات بادی (تپه های ماسه ای) تشکیل شده اند. در حاشیه ساحلی خلیج فارس زمین ها در نتیجه جزر و مد به صورت نمک زار درآمده است و در آن بقایای صدف ها نیز دیده می شود.

رودها علاوه بر تغییر شکل ناهمواری های موجود، موجب عقب نشینی دریا و گسترش خشکی نیز می شوند. براساس پژوهش های انجام شده سالیانه حدود ۵۴ متر مربع از کرانه شمالی خلیج فارس که در مجاورت خاک خوزستان و کشور عراق قرار دارد، در آب دریا پیشروی می کند.

شکل ۷-۱ نقشه و نیمرخ زمین شناسی استان

ناهمواری های استان

الف — بخش کوهستانی : حدود ۴۰ درصد وسعت خوزستان کوهستانی است. کوه های استان بخشی از چین خوردگی های زاگرس است که سراسر بخش های شمال تا شرق استان را در بر می گیرد و حدود ۳۰۰ کیلومتر طول دارد. شهرهای شمالی و شرقی استان در این محدوده واقع شده اند. مهم ترین کوه های استان کینو، منگشت، مافارون و منارند که در این میان کوه کینو با ارتفاع ۳۷۴۳ بلندترین آن است.

شکل ۸-۱ — کوه های شمال شرقی استان

با توجه به شیب عمومی ناهمواری های زاگرس جهت جریان رودها از گذشته به سمت خوزستان بوده است. این رودها سبب بریدگی های بسیار عمیق در تقادیس ها و پیدایش دره های ژرفی در کوه های مجاور جلگه خوزستان شده است. هر چه از بخش کوهستانی به طرف جنوب و غرب استان پیش برویم از ارتفاع کوه ها کاسته می شود. چنان که در منطقه جلگه ای به زمین های همواری تبدیل می شود. در این بخش به استثنای تپه های مشرحات (در نزدیکی اهواز)، میشداغ و الله اکبر (در نزدیکی بستان) نقطه مرتفع دیگری دیده نمی شود.

ب — سرزمین های پست و هموار : حدود ۶۰ درصد مساحت استان را سرزمین های پست و هموار تشکیل می دهد. این سرزمین ها خود به دو بخش تقسیم می شوند :

۱ — دشت ها : دشت های استان بر اثر تجمع آبرفت ها به وجود آمده اند. این آبرفت ها در اثر فرسایش کوه ها، عموماً در چاله های ناودیسی انباشته شده اند. دشت ها در مقایسه با بخش کوهستانی و جلگه ای وسعت بسیار کمی دارند.

بیشتر بدانیم

شهرهای ایذه، باغملک، لالی، مسجد سلیمان و بهبهان در دشت واقع شده اند. شهرهای اهواز، آبادان، خرمشهر، دزفول، شوشتر، اندیمشک، ماهشهر، دشت آزادگان، رامهرمز، رامشیر، شادگان، شوش و امیدیه در بخش جلگه ای قرار دارند.

۲- **جلگه ها**: خوزستان پهناورترین جلگه ایران است که از کوهپایه‌های زاگرس شروع و با شیب ملایمی تا سواحل خلیج فارس ادامه دارد.

حدود ۹ درصد از مساحت جلگه خوزستان را تپه‌های ماسه‌ای تشکیل می‌دهد که بیشتر آنها در جهت باد غالب از شمال غرب استان و تا جنوب شرق در اطراف امیدیه کشیده شده‌اند. این ماسه زارها در غرب به صورت گسترده و در شرق از رشته‌های باریک و منفردی تشکیل شده‌اند.

یکی از مشکلات مناطق جلگه‌ای استان حرکت ماسه‌های روان است که در اثر جابه‌جایی آنها مراکز صنعتی، راه‌ها، خطوط لوله، چاه‌های نفت و اراضی کشاورزی در معرض هجوم آن قرار می‌گیرند و به تدریج باعث متروکه شدن آنها یا ایجاد اختلال در فعالیت‌های آنها می‌شود.

ناهمواری‌های خوزستان چه نقشی در زندگی مردم استان دارند؟ انواع فعالیت‌های انسان تحت تأثیر شرایط محیط جغرافیایی از جمله ناهمواری‌هاست. از آنجا که استان از دو بخش کوهستانی و جلگه‌ای تشکیل می‌شود، اثرات ناهمواری‌ها را در دو بخش مذکور بررسی می‌شود.

مناطق کوهستانی: در این مناطق به علت وجود پاره‌ای از توان‌های طبیعی، بستر مناسبی برای انجام فعالیت‌های زیر به وجود آمده است.

– توسعه دامداری به دلیل وجود شرایط مناسب آب و هوایی

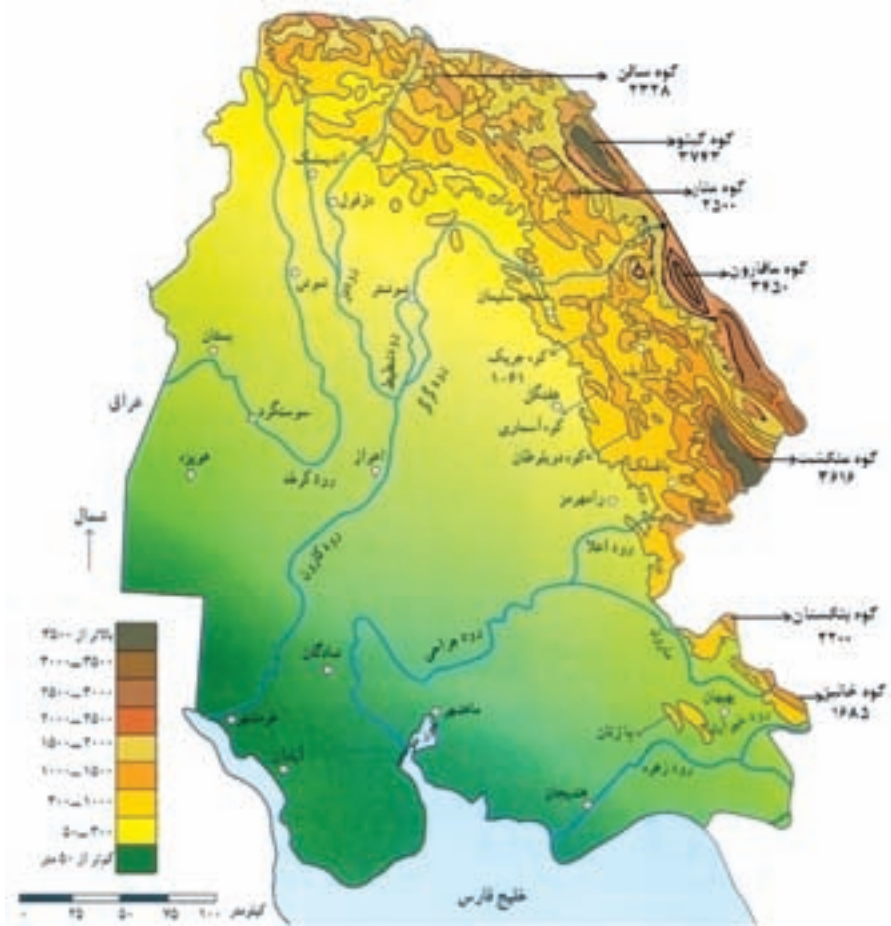
– جذب گردشگران به علت وجود مناظر طبیعی زیبا

– ایجاد سد به سبب وجود دره‌های مناسب و آب فراوان

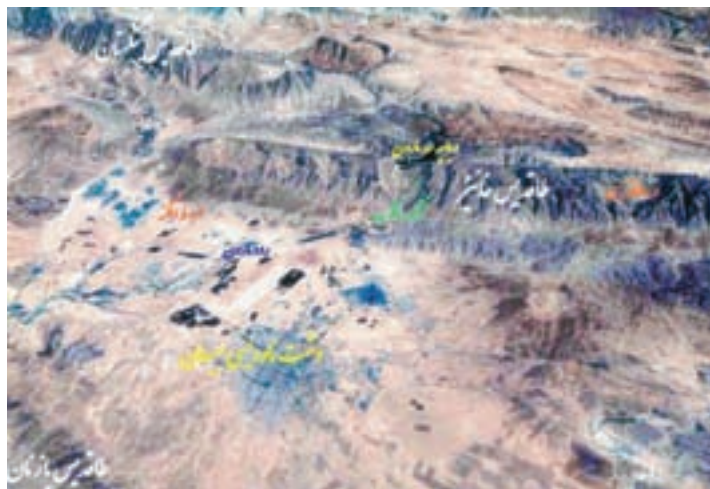
– ایجاد زندگی شهری – روستایی و توسعه کشاورزی بر روی دشت‌ها و مخروط افکنه‌ها

اگر چه مناطق کوهستانی از ویژگی‌های مطلوب فوق برخوردارند اما با مشکلاتی در بخش حمل و نقل مواجه هستند.

مناطق جلگه‌ای: اراضی مسطح و جریان آرام رودها زمینه‌ساز شرایط مناسبی برای فعالیت‌های کشاورزی را در این مناطق فراهم کرده است. در شهرهای ساحلی استان به دلیل مجاورت با آب‌های آزاد فعالیت‌های بازرگانی شکل گرفته است. دمای بالا، شوری آب و خاک و بالا بودن سطح آب‌های زیرزمینی در نواحی جنوبی جلگه مشکلاتی را در امر توسعه فعالیت‌های کشاورزی ایجاد می‌کند.

شکل ۹-۱- نقشه ناهمواری های استان

شکل ۱۰-۱- تصویر ماهواره ای تاقدیس های جنوب شرق استان

شکل ۱۱-۱- دشت سوسن با پادگانه‌های آبرفتی

شکل ۱۲-۱- دشت میان کوهی (میداود)

درس ۳ آب و هوای استان

با توجه به این شکل‌ها محل زندگی شما در کدام منطقه آب و هوایی قرار دارد؟

شکل ۱۳-۱- چشم‌اندازهایی از تنوع آب و هوایی استان

- عوامل مختلفی در تنوع آب و هوایی استان دخالت دارند که می‌توان آنها را به دو گروه تقسیم کرد:
- الف - عوامل درون استانی (محلی)؛ مانند ناهمواری‌ها، عرض جغرافیایی، پوشش گیاهی مجاورت با پهنه‌های آبی (خلیج فارس، تالاب هورالعظیم، تالاب شادگان و دریاچه سدها).
 - ب - عوامل برون استانی مانند: توده‌های هوا

جغرافیای طبیعی استان

از عوامل یاد شده، سه عامل ناهمواری، توده‌های هوا و پهنه‌های آبی، نقش عمده‌ای در شکل‌گیری و تغییرات آب‌وهوایی استان ایفا می‌کنند.

ناهمواری

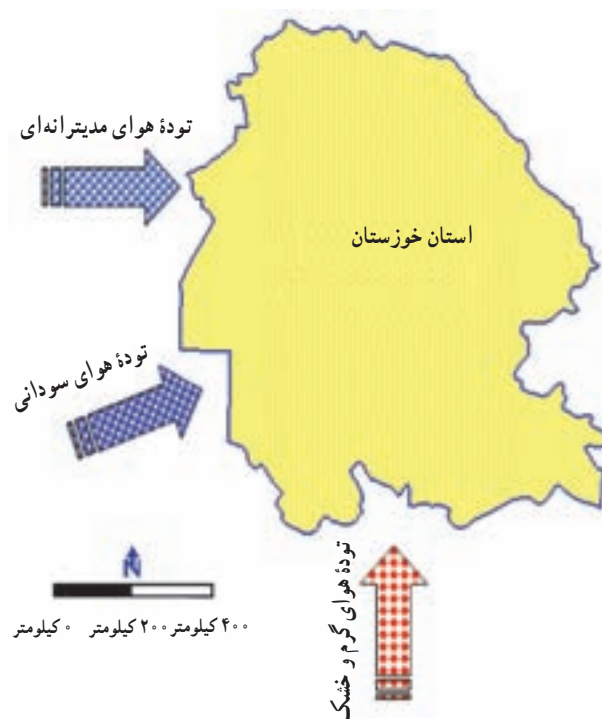
اختلاف ارتفاع از صفر متر در سواحل خلیج فارس تا ۳۷۰۰ در ارتفاعات زاگرس، سبب تنوع مکانی دما و بارش شده است. مناطق شمالی و شرقی استان بیشترین بارش و کمترین دما را دارند، و نواحی جنوبی و غربی، حداقل بارش و حداکثر دما دیده می‌شود.

مجاورت با آب‌ها

رطوبت خلیج فارس به دلیل وجود زمین‌های هموار در استان تا زمین‌های وسیعی در خشکی نفوذ می‌کند. این رطوبت مانع از کاهش دما در زمستان و افزایش بیش از حد آن در تابستان می‌شود و زمینه‌ی ایجاد هوای شرجی را فراهم می‌آورد.

توده‌های هوا

خوزستان به جهت قرارگیری در میان ارتفاعات زاگرس، بیابان عربستان و نزدیکی به مدار رأس‌السرطان در طول سال، تحت تأثیر توده‌های هوای مختلفی قرار می‌گیرد که با ورود به استان، موجب تغییرات آب‌وهوایی می‌شوند.

شکل ۱۴-۱- نقشه مسیر ورود توده‌های هوا به استان

برای مطالعه

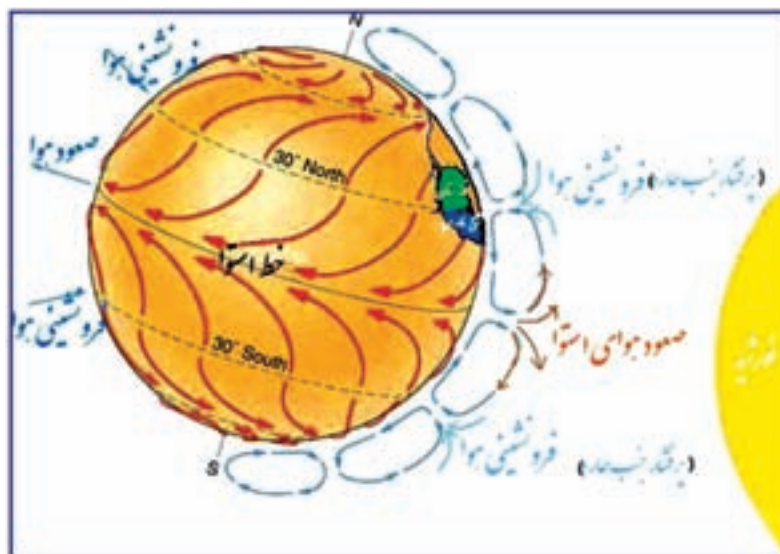
جدول ۱-۱- برخی از ویژگی‌های توده‌های هوای مؤثر بر آب و هوای استان

نام توده هوا	زمان ورود	سمت ورود	اثرات آب و هوایی
توده هوای مرطوب غربی	زمستان	غرب	بارش برف و باران
توده هوای خشک	تابستان	جنوب - جنوب غربی	هوای گرم و خشک
توده هوای سودانی	زمستان	جنوب - جنوب غربی	بارش برف و باران

بیشتر بدانیم

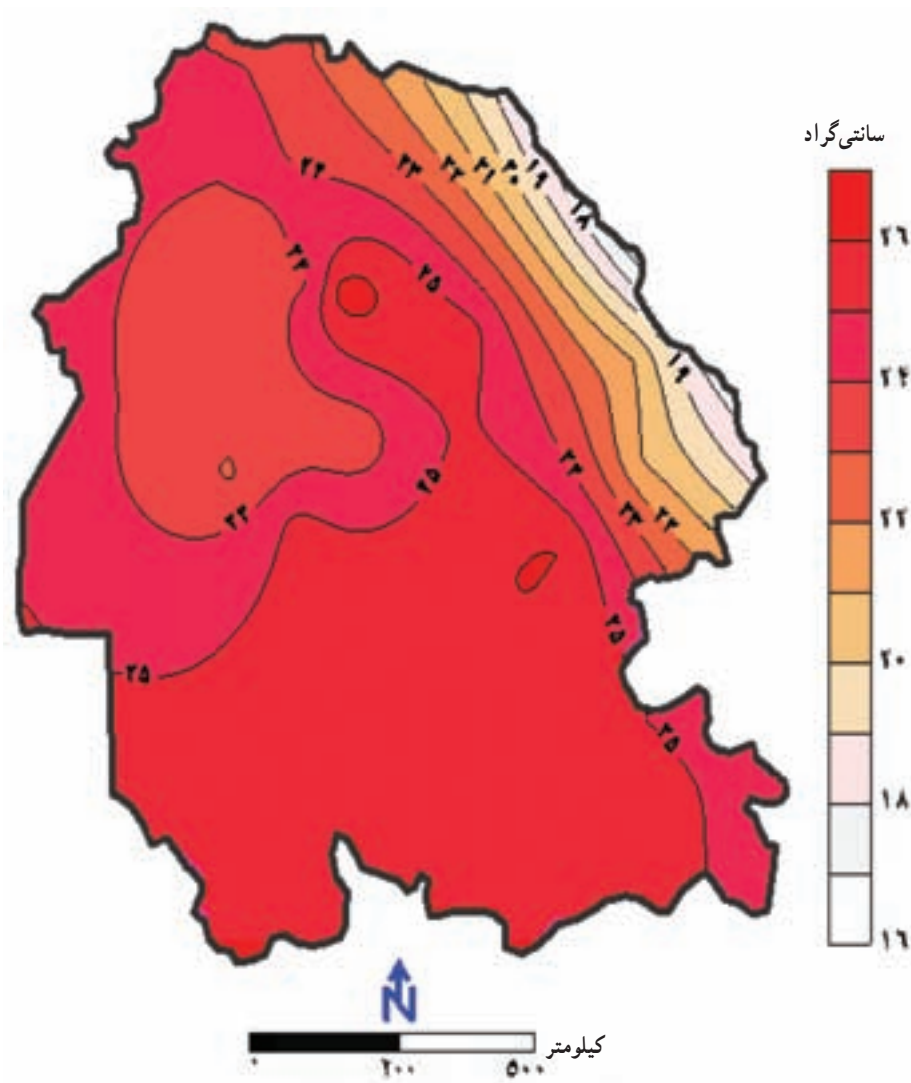
در منطقه استوایی به علت تابش عمودی خورشید و در نتیجه بالابودن دما، هوای گرم منطقه استوایی به بالا صعود می‌کند و در بالا سرد شده و موجب بارش فراوان در منطقه استوایی می‌شود؛ اما پس از اینکه رطوبت خود را از دست داد، در حوالی مدار ۲۳/۵ تا ۳۰ درجه فرود می‌آید و بر اثر فرونشست، هوا دوباره گرم می‌شود، در نتیجه، یک کمربند یا ناحیه پرفشار به وجود می‌آورد. این کمربند پرفشار، در دوره گرم سال از بالا رفتن هوای مرطوب خلیج فارس، تشکیل ابر و ایجاد بارندگی جلوگیری می‌کند؛ به همین دلیل، بخار آب و رطوبت حاصل از آن به صورت هوای شرجی ظاهر می‌شود.

شکل ۱-۱۵- تأثیر پرفشار جنب حاره بر آب و هوای استان

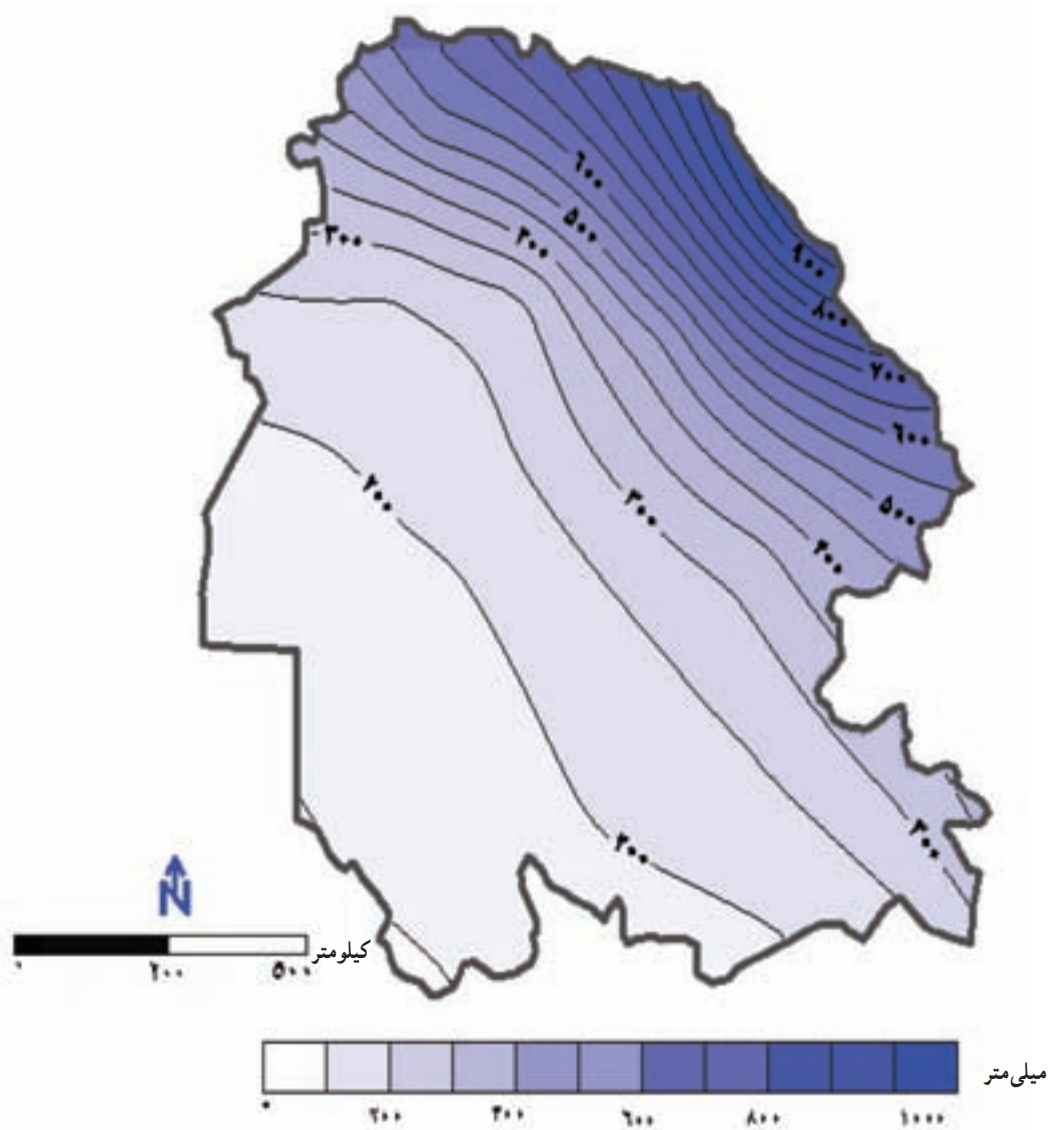
دما و بارش

با توجه به شکل ۱۶، نقشه همدمای استان مشخص می‌شود که تفاوت دما بین غرب و شرق استان حدود ۷ درجه سانتی‌گراد و بین شمال و جنوب استان ۳ درجه سانتی‌گراد است. گرم‌ترین نقاط استان در جنوب و جنوب غرب و سردترین نقاط در مناطق کوهستانی قرار دارند.

شکل ۱۶-۱- نقشه میانگین هم دمای سالانه استان

همان‌طور که در شکل ۱۷ می‌بینید مقدار بارش در استان از جنوب به شمال و از غرب به شرق افزایش می‌یابد. میانگین بارش سالانه استان از ۱۵۰ میلی‌متر در جنوب غربی تا ۱۰۰۰ میلی‌متر در شمال شرقی متغیر است.

شکل ۱۷-۱- نقشه هم بارش سالانه استان

فعالیت ✓

- ۱- علل تفاوت دما در بخش‌های مختلف استان چیست؟
- ۲- چرا جهت خطوط هم بارش در نقشه شمال غربی - جنوب شرقی است؟
- ۳- با توجه به نقشه بالا، کدام مناطق استان برای کشت دیم مناسب تر است؟

جغرافیای طبیعی استان

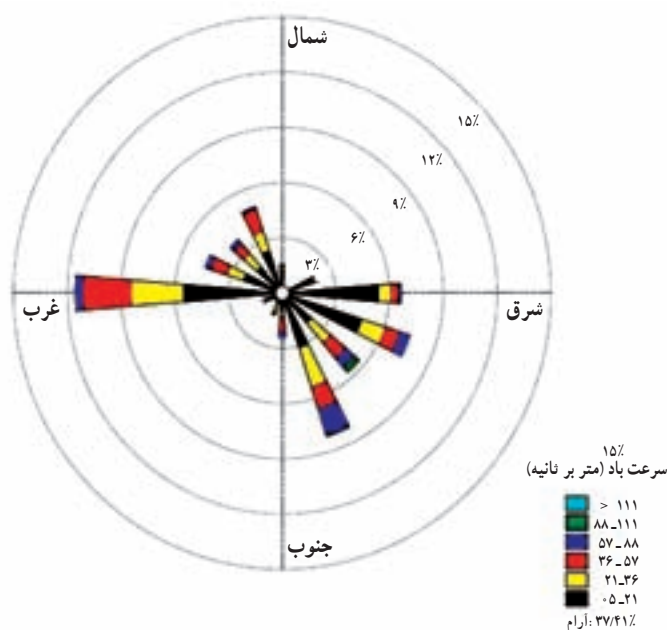
یکی از عناصر آب و هوایی استان باد است. بیشتر بادهای استان از سمت غرب و شمال غربی می‌وزند.

غالب بادهای استان به دو دسته تقسیم می‌شوند.

الف — بادهای منظم و فصلی: بادهایی که در اثر تغییرات فشار هوا در فصول مختلف سال به وجود می‌آیند.

ب — بادهای محلی: که بر اثر تغییر دما و فشار بین کوه‌ها و سرزمین‌های هموار یا دریا و جلگه و دشت ایجاد می‌شوند. از

مهم‌ترین بادهای محلی استان می‌توان به باد شمال، شرجی، سموم اشاره کرد.

شکل ۱۸-۱- گلیاد ایستگاه هواشناسی اهواز

بیشتر بدانیم

یکی دیگر از عناصر بسیار مهم آب و هوایی استان وجود ساعات آفتابی زیاد است. در بیشتر مناطق استان میانگین سالانه ساعات آفتابی به بیش از ۳۰۰۰ ساعت می‌رسد. این شرایط، توانمندی بسیاری جهت استفاده از انرژی خورشیدی ایجاد کرده است که می‌تواند جایگزین سوخت‌های فسیلی مانند نفت و گاز باشد.

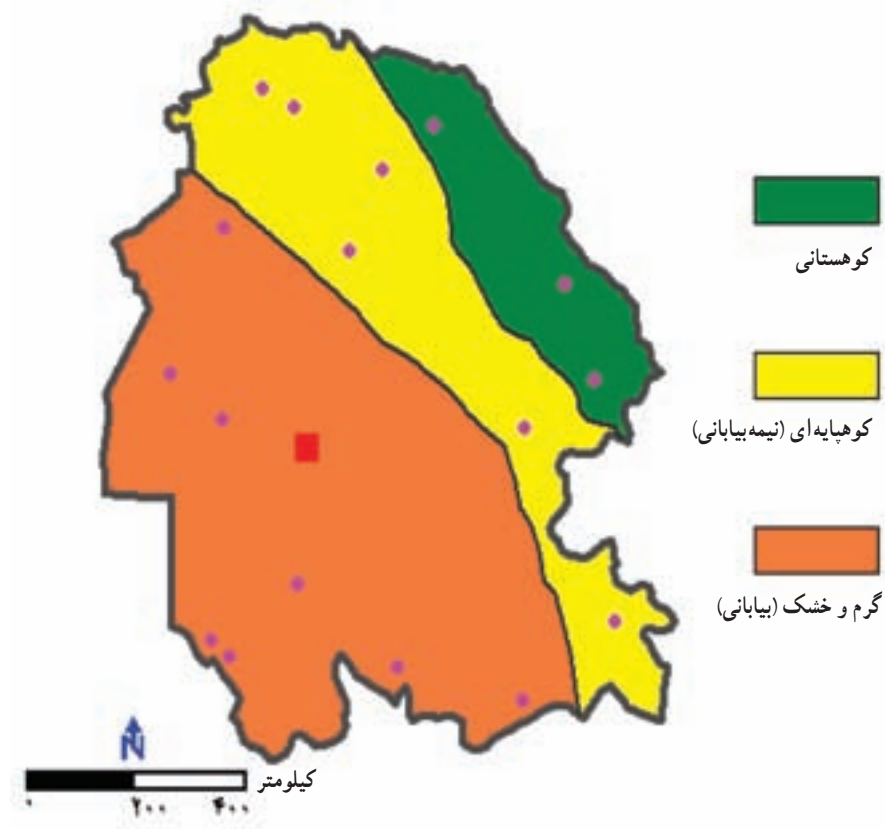
مناطق آب و هوایی استان

با توجه به عوامل یاد شده انواع آب و هوا در سطح استان مشاهده می‌شود.

شمال شرق استان تحت تأثیر آب و هوای کوهستانی قرار دارد و دارای زمستان نسبتاً سرد، پربارش و تابستان معتدل است.

بخش کوهپایه‌ای استان دارای آب و هوای نیمه‌خشک است. به غیر از بخش‌های کوهستانی، سایر مناطق استان در جنوب و غرب تحت تأثیر آب و هوای گرم و خشک قرار دارد. در این مناطق به دلیل ارتفاع کم، دمای هوا و میزان تبخیر افزایش می‌یابد اما مقدار بارش کمتر می‌شود. زمستان کوتاه و معتدل و تابستان بسیار گرم و طولانی از ویژگی‌های این نوع آب و هواست.

شکل ۱۹-۱- نقشه انواع مناطق آب و هوایی استان

فعالیت

با توجه به شکل ۱۹-۱ برای هر کدام از مناطق آب و هوایی یک شهر نام ببرید.

تغییر اقلیم

در دهه‌های اخیر تغییرات چشمگیری در آب و هوای مناطق مختلف جهان از جمله استان ما در حال شکل‌گیری است.

شکل ۱-۲۰ - بینیم و بیندیشیم

درس ۴ منابع طبیعی استان

منابع طبیعی بستر توسعه است

منابع طبیعی بخشی از نعمت‌های خدادادی است که در اختیار بشر قرار دارد و حفاظت از آن وظیفه همه ماست. امروزه طبیعت و زیست بوم تنها یک پدیده مادی نیست؛ بلکه طبیعت جزئی از زندگی انسان است.

۱- منابع آب استان

خوزستان با حجم ورودی بیش از ۳۳ میلیارد متر مکعب آب در سال و دارا بودن ۳ میلیارد متر مکعب آب ذخیره شده در سفره‌های آب زیر زمینی، از موقعیت ممتازی در کشور برخوردار است. خوزستان با داشتن تنها ۴ درصد از مساحت کشور، بیش از یک سوم از آب‌های سطحی کشور را در خود جای داده است.

الف - آب‌های سطحی: آب‌های سطحی خوزستان بیشتر از استان‌های مجاور سرچشمه می‌گیرد و پس از عبور مناطق جلگه‌ای استان به تالاب‌ها یا خلیج فارس می‌ریزند. در این میان رود کارون بیشترین آبدهی (دبی) و طول را به خود اختصاص داده است.

برای مطالعه

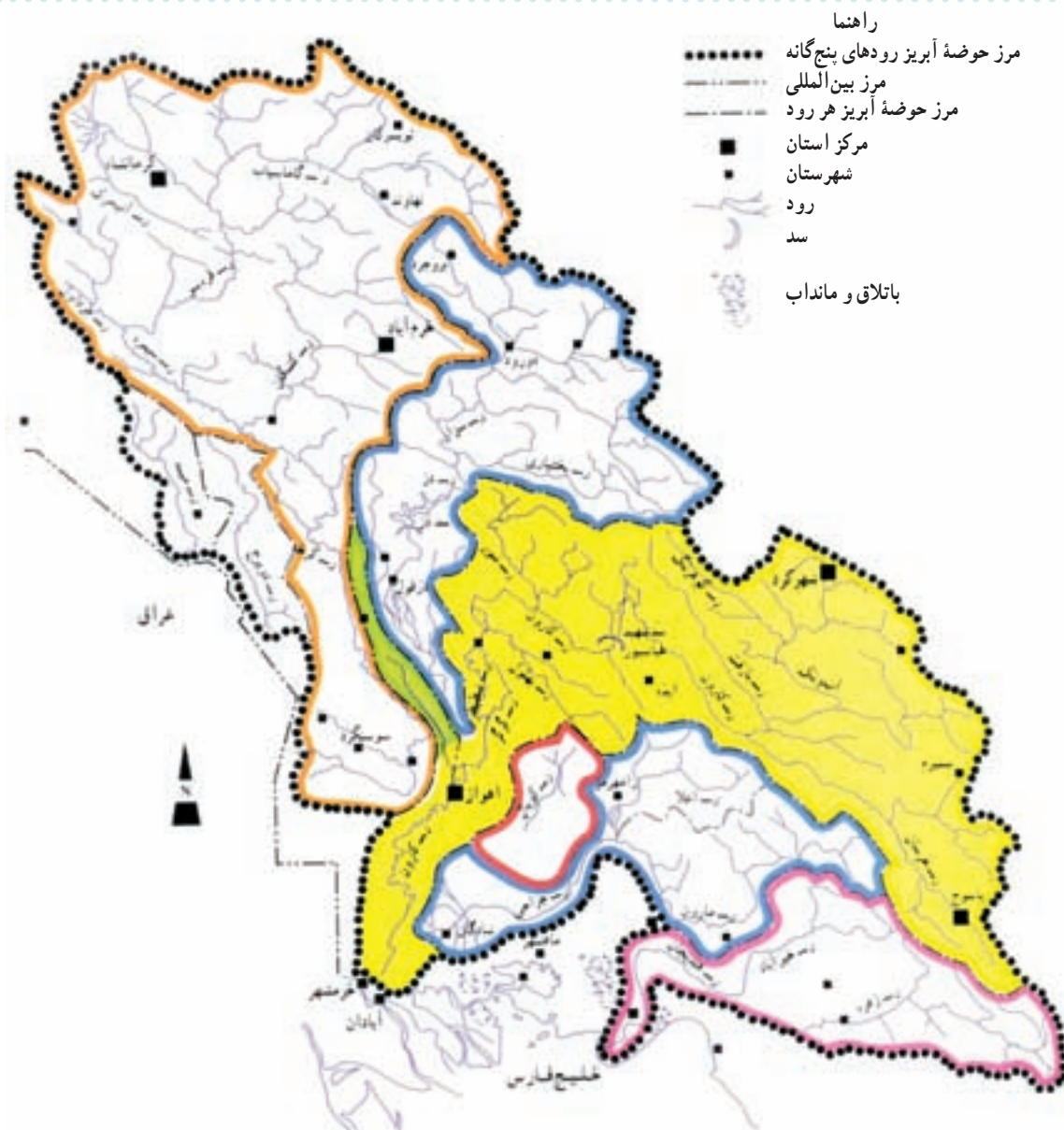
جدول ۲-۱- مشخصات رودهای استان

نام رود	طول رودخانه در استان به کیلومتر	حداکثر آبدهی متر مکعب بر ثانیه	سرچشمه	مصب رود
کارون	۷۱۱	۶۷۰۴	یاسوج - بروجن - شهرکرد	خلیج فارس
دز	۲۸۵	۳۸۹۳	بروجرد - دورود - الیگودرز	کارون
کرخه	۳۵۵	۵۲۲۲	ملایر - کرمانشاه - خرم‌آباد	هورالعظیم
مارون (جراحی)	۳۰۰	۵۳۶۰	قلعه ویس - لنده - ابدنک	تالاب شادگان
زهره (هندیجان)	۲۷۰	۲۹۰۸	اردکان - باشت - دهدشت	خلیج فارس

بیشتر بدانیم

کارون، بزرگ‌ترین و پرآب‌ترین رود ایران از زرد کوه بختیاری و دنا سرچشمه می‌گیرد. و پس از گذشتن از دره‌های تنگ و عمیق زاگرس، از درون شهرهای گتوند، شوشتر و اهواز عبور می‌کند. کارون در شمال خرمشهر به شاخه‌های بهم‌نشیر و حفار تقسیم شده و پس از گذشتن از جزیره آبادان، در تلاقی با رودخانهٔ مرزی اروند رود وارد خلیج فارس می‌شود.

شکل ۲۱-۱ نقشه حوضه‌های آبریز رودهای استان

ب – آب‌های زیرزمینی : وجود آب‌های سطحی فراوان و سهولت دسترسی به آنها، باعث شده تا آب‌های زیرزمینی کمتر مورد استفاده قرار گیرد. مهم‌ترین منبع تأمین آب‌های زیرزمینی در نواحی کوهستانی و کوهپایه‌ای استان، برف و باران و در مناطق جلگه‌ای، تغذیه آب‌های زیرزمینی توسط رودها انجام می‌گیرد.

فعالیت

کیفیت آب‌های زیرزمینی مناطق شمالی و جنوبی استان را باهم مقایسه کنید.

مشکلاتی که استان در زمینه تأمین آب با آن مواجه است عبارت‌اند از :

- خشکسالی
- انتقال آب از سرشاخه‌های رودها
- نوسان شدید آبدهی رودها در فصول مختلف سال

آیا می‌دانید

سرانه مصرف آب هر ایرانی حدود دو برابر استاندارد جهانی است.

۲- خاک

خاک‌های استان به‌طور عمده از رسوبات آبرفتی دوره کواترنری تشکیل شده‌اند که در نتیجه فرسایش کوه‌های زاگرس و حمل مواد توسط رودها به‌وجود آمده‌اند. از شمال به جنوب استان به دلیل بالا بودن سطح آب‌های زیرزمینی میزان شوری خاک افزایش می‌یابد.

۳- جنگل‌ها و مراتع

– استان، به دلیل شرایط محیطی متنوع از پوشش گیاهی گوناگونی برخوردار است. در مناطقی با میزان بارش بیش از ۵۰۰ میلی‌متر جنگل طبیعی به‌وجود آمده که بیشتر در بخش‌های شمالی و شمال شرقی استان دیده می‌شوند که جزء جنگل‌های مناطق خشک و نیمه خشک زاگرس است و درختان بیشتر از نوع بلوط، بادام، گردو، بنه و... حدود ۱۳ درصد از مساحت استان را دربر می‌گیرد. جنگل‌های دست کاشت در بخش‌هایی از شهرستان‌های شوش، اهواز، دشت آزادگان، ماهشهر، امیدیه، هندیجان و... ایجاد شده‌اند. گونه‌های غالب گیاهی این جنگل‌ها تاغ، گز و اوکالیپتوس است. مهم‌ترین اهداف جنگل‌کاری در

شکل ۲۲-۱- جامعه درختان جنگلی بلوط در منطقه شیمبار (اندیکا)

استان عبارت‌اند از :

- تثبیت ماسه‌های روان
- تعدیل آب و هوا
- حفاظت از خاک
- کنترل گرد و غبار

شکل ۲۳-۱- تولید انواع نهال

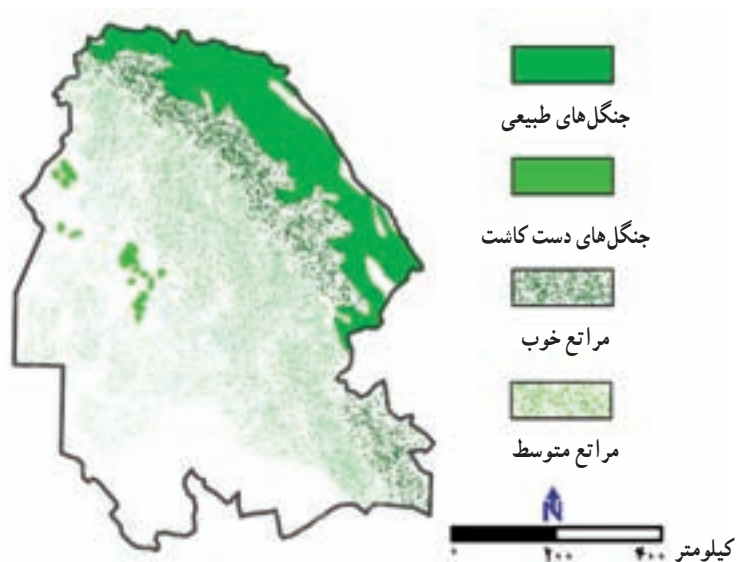

مراعات استان را براساس میزان تولید علوفه خشک در طول یک سال به سه گروه خوب، متوسط و ضعیف تقسیم بندی می کنند. بیشتر مساحت مراعات استان را مراعات ضعیف تا متوسط و فقط ۲۰۰ هزار هکتار آن را مراعات خوب تشکیل می دهد.

شکل ۲۴-۱- چشم اندازی از مراعات خوب و غنی استان در منطقه کرابی

با توجه به نقشه جنگل ها و مراعات می توان گفت بین میزان بارش منطقه و کیفیت مراعات، رابطه مستقیم وجود دارد؛ به گونه ای که بهترین مراعات در نواحی پربارش استان قرار دارند و هرچه به سمت نواحی خشک پیش برویم، از کیفیت مراعات کاسته می شود.

شکل ۲۵-۱- پراکندگی جنگل ها و مراعات استان

مهم ترین عوامل تخریب مراتع استان
 - عدم تعادل بین تعداد دام و ظرفیت مراتع
 - تخریب مراتع به سبب فعالیت های انسانی مانند ساخت شهر، سد، ...

۴- زیست بوم های حفاظت شده استان
 با نگاهی دقیق به محیط زیست استان می بینیم که زیست بوم های متنوعی در آن وجود دارد.

برای مطالعه

جدول ۳-۱ مناطق حفاظت شده استان

نام منطقه	وسعت	موقعیت جغرافیایی	راه دسترسی
منطقه حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش دز	۱۷۵۳۳ هکتار	از سردارآباد دزفول شروع و در امتداد رودخانه دز به طرف جنوب عنافچه نزدیک اهواز امتداد دارد	جاده آسفالت رانگین (شرکت کشت و صنعت کارون) ۲۰ کیلومتری شرق جاده ترانزیتی اهواز- شوش
منطقه حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش کرخه	۱۳۹۹۵ هکتار	در دو سوی رودخانه کرخه در شمال غربی شوش شروع شده و تا روستای حلاف کشیده می شود	۵ کیلومتری غرب جاده ترانزیتی اهواز- شوش جاده اهواز- اندیمشک جاده آسفالت اهواز- دزفول در مجاورت رودخانه
منطقه حفاظت شده شیمبار	۵۰۰۰۰ هکتار	۸۰ کیلومتری شمال شرقی مسجد سلیمان	جاده مسجد سلیمان - شهرکرد
منطقه حفاظت شده شالو و منگست	۱۳۰۰۰ هکتار	۲۵ کیلومتری جنوب شرقی ایذه	از نقطه شمال شرقی و جنوب شرقی به کمک بارج های شناور مدیریت سد کارون ۳
تالاب بین المللی و پناهگاه حیات وحش شادگان	۴۰۰۰۰۰ هکتار	در جنوب جلگه خوزستان حد فاصل شهرهای شادگان - آبادان - ماهشهر	اتوبان اهواز- آبادان، جاده آسفالت دارخوین - شادگان - اتوبان اهواز، جاده آسفالت آبادان - بندر امام
تالاب هورالعظیم	۱۲۵۰۰۰	غرب خوزستان - انتهای رودخانه کرخه غرب بستان	راه آسفالت سوسنگرد - بستان - جزابه، راه آسفالت هویزه - رفیع، راه شنی - نظامی پاسگاه های طبر، شط علی و راه آسفالت اهواز - جاده سید خلف به طلائی
تالاب میانگران	۲۴۴۰ هکتار	۱/۵ کیلومتری شمال شهر ایذه	جاده آسفالت ایذه پیون و جاده آسفالت ایذه
تالاب بامدژ	۴۰۰۰ هکتار	۴۰ کیلومتری شمال غرب اهواز	جاده آسفالت اهواز- اندیمشک و راه های شنی و آسفالت درجه ۲
منطقه چهل پا	۱۵۰۰۰	۱۵ کیلومتری شمال شهر اندیمشک و دزفول	راه آسفالت سد دز و راه آسفالت دزفول به پامنار
منطقه شکار ممنوع کرائی	۳۹۰۰۰	۲۵ کیلومتری جنوب شرقی شوشتر و ۳۵ کیلومتری جنوب شهرستان مسجد سلیمان	جاده آسفالت شوشتر به مسجد سلیمان و راه شنی روستای کرائی

آیا می‌دانید

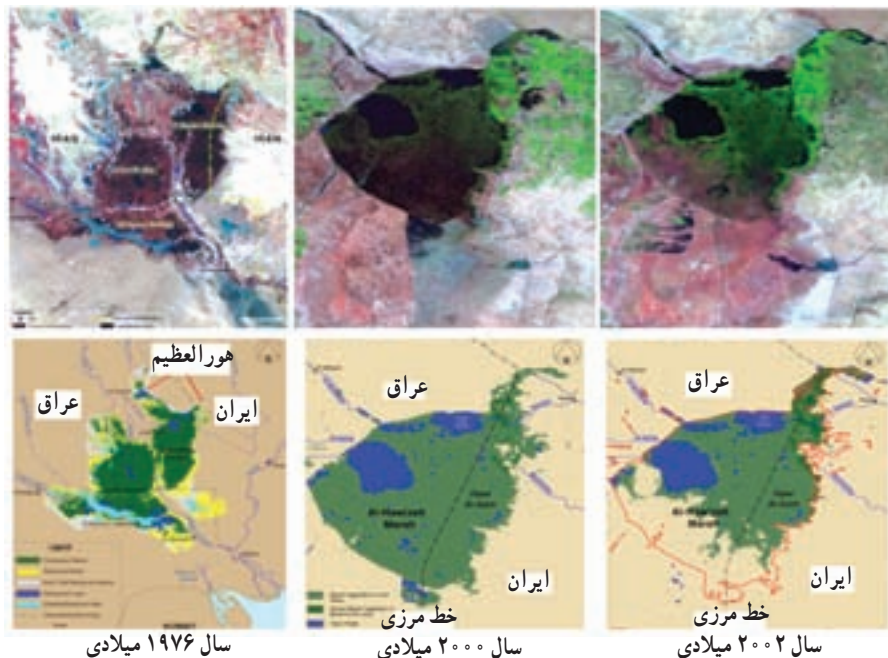

- «در اصل ۵۰ قانون اساسی، حفاظت از محیط زیست یک وظیفه عمومی است»
- تالاب بین‌المللی شادگان زیستگاه مناسب پرندگانی است که در پاییز از شمال اروپا، کانادا و سیبری به این منطقه مهاجرت می‌کنند.
- تالاب هویزه به‌عنوان یک زیست بوم با داشتن توان زیستی و آبی بالا، نقش مهمی در حیات اقتصادی و اجتماعی منطقه ایفا می‌کند.

بیشتر بدانیم

در استان به علت شیب کم، در قسمتی از سواحل و نیز در مسیر و انتهای رودها، تالاب‌های وسیعی به وجود آمده که به آنها «هور» می‌گویند. بررسی تصاویر ماهواره‌ای کاهش نسبتاً زیاد (۸۵ درصد) را وسعت زمین‌های هور هویزه نشان می‌دهد. از این تالاب تنها حاشیه شمالی آن باقی‌مانده است که علت عمده آن، کاهش ورود آب به این تالاب بوده است.

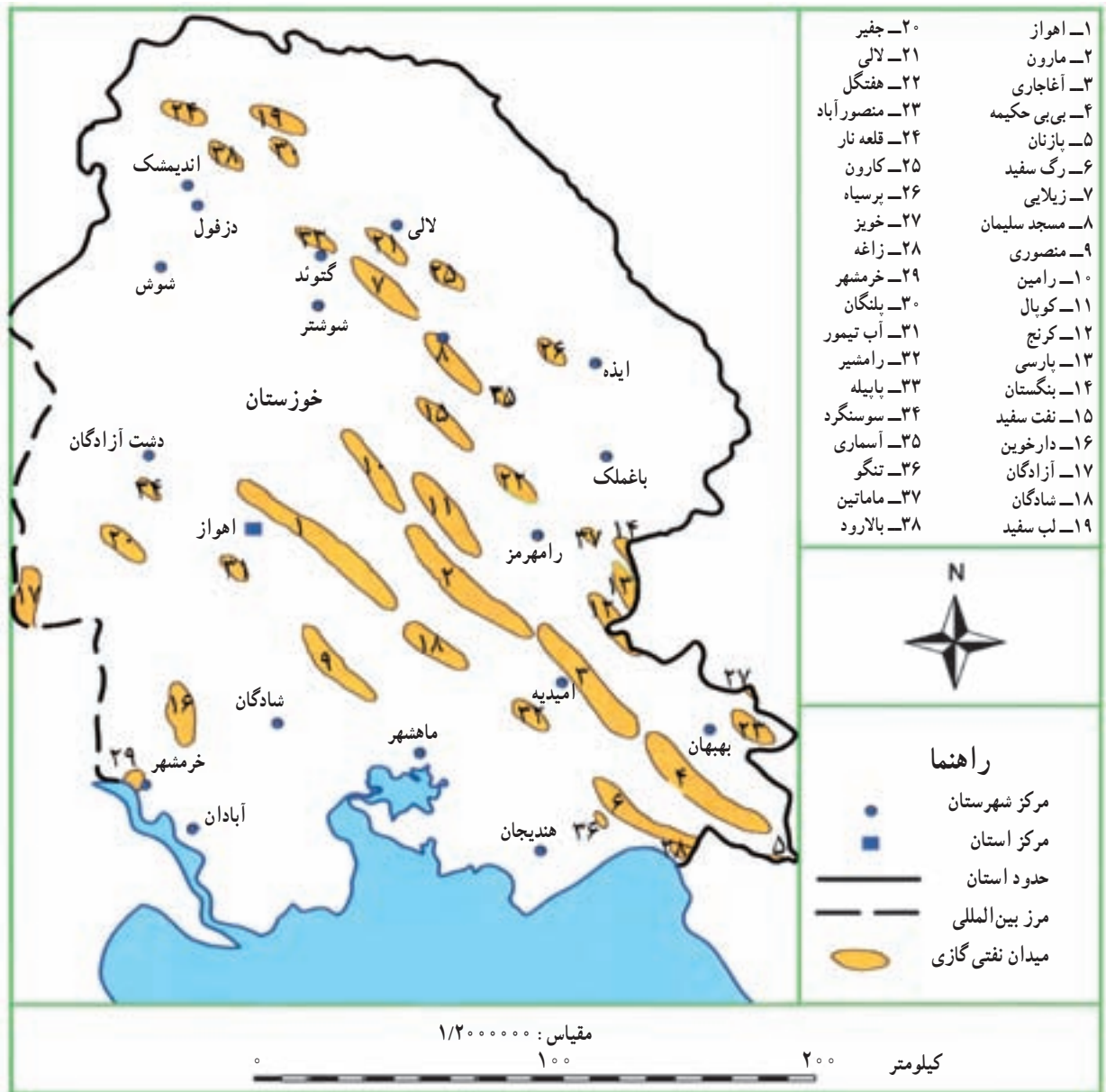
شکل ۲۶-۱- روند کاهش مساحت هور هویزه

شکل ۲۷-۱- چشم اندازی از تالاب میانگران - ایذه

۵- منابع و معادن

الف - نفت و گاز : خوزستان با داشتن ۳۸ میدان بزرگ و کوچک شناخته شده نفت از جایگاه مهم و استراتژیک در تولید نفت و گاز کشور برخوردار است.

شکل ۲۸-۱ نقشه پراکندگی میدان‌های نفتی - گازی استان

فعالیت

- با توجه به نقشه بالا، بزرگ‌ترین میدان‌های نفتی استان را نام ببرید.
- کدام میدان‌های نفتی در نزدیکی محل زندگی شما قرار دارد؟

جغرافیای طبیعی استان

ب – معادن غیر نفتی : بیشتر مواد معدنی غیر نفتی استان از نوع ساختمانی است. وجود مواد اولیه سیمان و بازارهای داخلی – خارجی مناسب، قابلیت تبدیل استان را به قطب تولید و صادرات این کالا فراهم کرده است. خوزستان از نظر تولید نمک از آب دریا مقام اول را در کشور داراست.

شکل ۲۹-۱- مواد اولیه استخراجی از معادن برای تولید سیمان

شکل ۳۰-۱- برداشت نمک از آب خلیج فارس

درس ۵ مشکلات و مسائل محیطی استان

«بنویسیم محیط زیست، بخوانیم زندگی»

شکل ۳۱-۱- بینیم و بیندیشیم

به جمله و شکل بالا توجه کنید و کمی بیندیشید که در اثر گسترش فعالیت‌های انسانی و مسایل محیطی مشکلات متعددی در استان به وجود آمده است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

۱- آلودگی هوا

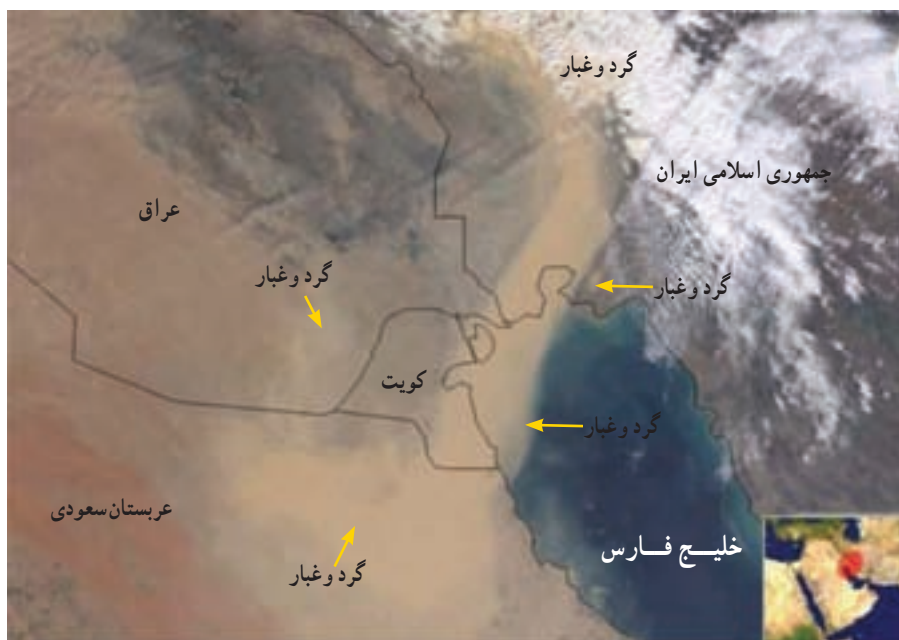
الف- گرد و غبار: به دلیل مجاورت با بیابان‌های عراق و عربستان و وزش باد از این مناطق پدیده گرد و غبار و در نتیجه آلودگی هوای استان در سال‌های اخیر بسیار آلوده شده است. ذرات بسیار ریز سبک سیلت، رس و ماسه در نواحی بیابانی به علت وزن کم، به همراه باد تا مسافت‌های بسیار طولانی جابه‌جا می‌شوند، به نحوی که در مواردی افزایش میزان آلودگی به چندین برابر حد مجاز می‌رسد و قدرت دید انسان را به کمتر از ۱۰۰ متر می‌رساند.

جغرافیای طبیعی استان

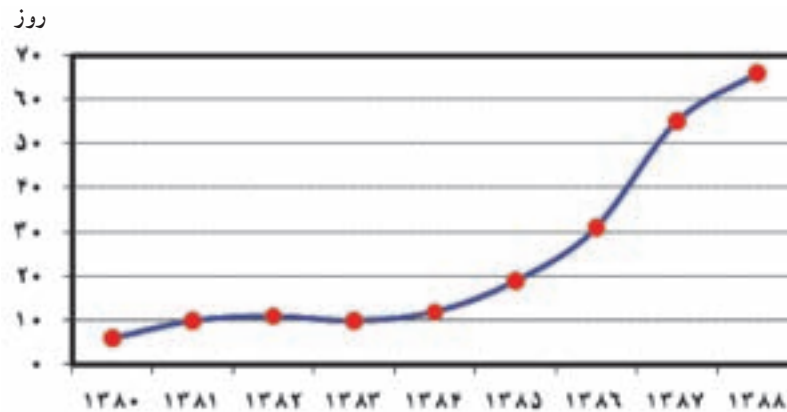

شکل ۱-۳۲- لحظه ورود توده هوای دارای گرد و غبار به استان - تیر ۱۳۸۷

این پدیده علاوه بر آنکه باعث افزایش وقوع حوادث جاده‌ای می‌شود، در چرخه اقتصادی و فعالیت‌های اجتماعی نیز اختلال ایجاد می‌کند.

شکل ۱-۳۳- ورود گرد و غبار از کشورهای مجاور به استان

شکل ۳۴-۱- روند افزایش روزهای گرد و غبار در استان طی سال‌های ۸۸-۱۳۸۰

ب- آلاینده‌های انسانی: این آلاینده‌ها شامل صنایع، سوخت واحدهای مسکونی و وسایل نقلیه هستند. بیشتر صنایع استان با مصرف سوخت‌های فسیلی و عدم استفاده از فیلترهای مناسب، دارای آلودگی‌های بیش از حد استاندارد اند.

آیا می‌دانید

۲۹ دی ماه روز جهانی هوای پاک است؟

شکل ۳۵-۱- آلودگی ناشی از سوختن گازهای خروجی همراه نفت

جغرافیای طبیعی استان

اهواز با داشتن تأسیسات مختلف نفتی و صنایع سنگین فلزی و تعداد زیاد خودرو، از آلودگی هوا رنج می‌برد. این شهر بیشترین ذرات معلق در هوا را دارد.

شکل ۳۶-۱- شهر اهواز در یک روز پاک و یک روز آلوده

۲- آلودگی آب

رودها به‌عنوان مهم‌ترین منبع تأمین‌کننده آب مصرفی استان تحت تأثیر آلاینده‌های صنعتی، کشاورزی و شهری قرار دارند. الف - آلاینده‌های شهری: توسعه شهرها و روستاها که خود ناشی از رشد جمعیت است، آلودگی آب‌ها را افزایش می‌دهد. پساب‌های شهری حاوی مواد شیمیایی و میکروب‌های فراوانی است که می‌توانند باعث آلودگی آب شوند.

شکل ۳۷-۱- ورود فاضلاب شهری به رود کارون در اهواز

ب — آلاینده‌های کشاورزی : انتقال پساب‌های کشاورزی از طریق جریان‌های سطحی و زیرزمینی به رودخانه‌ها باعث ورود مقدار زیادی مواد شیمیایی به آب‌ها می‌شود. از آنجا که مجتمع‌های کشت و صنعت استان بیشتر در حوضه کارون و دز تمرکز دارند، حجم پساب ورودی و میزان آلودگی این دو رود بالاست.

ج — آلاینده‌های صنعتی : آب مورد استفاده در صنایع به انواع ترکیبات شیمیایی، مواد معدنی و فلزات سنگین آلوده می‌شود. تمرکز صنایع در اطراف شهرهای اهواز، آبادان، ماهشهر و باعث شده تا این شهرها بیشترین سهم را در آلودگی آب‌های سطحی داشته باشند.

۳- مخاطرات طبیعی

استان، محل وقوع تعدادی از مخاطرات طبیعی است که برخی منشأ آب و هوایی دارند؛ مانند : سیل، خشکسالی، طوفان، صاعقه، تگرگ و یخبندان و بعضی دیگر منشأ درون زمینی دارند مانند : زلزله، رانش زمین.

الف — سیل : خوزستان جزء مناطق سیل خیز کشور محسوب می‌شود. براساس گزارش اداره کل مدیریت بحران استان، طی ۲۰ سال گذشته، بیشترین خسارات ناشی از مخاطرات طبیعی در استان مربوط به آبگرفتگی و سیل بوده است. هر چند در دهه‌های اخیر به دنبال احداث سدهای عظیم مخزنی بر روی رودهای استان، این مخاطره طبیعی به یک فرصت و امکان جهت سازندگی و توسعه تبدیل شده است؛ اما همچنان سیل برای زمین‌های کشاورزی، تأسیسات صنعتی و سگوتگاه‌های شهری و روستایی مشکلی جدی به‌شمار می‌رود.

شکل ۳۸-۱- اراضی به زیر آب رفته در اثر وقوع سیل

دلایل عمده وقوع سیل در استان عبارت‌اند از :

۱- جاری شدن رودهای پرآب و طولانی در بخش کم شیب و جلگه‌ای استان

۲- بالا بودن سطح آب‌های زیر زمینی و نفوذپذیری کم زمین

۳- عدم رعایت حریم قانونی رودخانه‌ها

۴- ناکارآمد بودن شبکه‌های جمع‌آوری آب‌های سطحی و فاضلاب شهری

ب- خشکسالی : خشکسالی در استان، یک واقعیت آب و هوایی است که به‌طور متناوب با شدت و ضعف اتفاق می‌افتد.

بیشترین خسارت ناشی از خشکسالی در استان، به بخش‌های کشاورزی و دامداری وارد می‌شود. کاهش ذخائر آب موجود در تالاب‌ها و دریاچه‌سدها، افت شدید آب‌های زیر زمینی و وقوع توفان‌های گردو غبار از دیگر آثار خشکسالی در استان است.

ج- زلزله : بخش عمده کشور ایران بر روی کمربند زلزله قرار دارد؛ استان ما نیز در بخش‌های شمالی و شرقی منطقه‌ای زلزله‌خیز محسوب می‌شود. با نگاهی به جدول وقوع زلزله‌های استان، مشاهده می‌شود که هر لحظه امکان وقوع آن با شدت‌های گوناگون وجود دارد. به همین جهت وقوع زلزله سبب تغییر مکان برخی از شهرهای استان شده است.

شکل ۳۹-۱- تالاب میانگران ایذه در هنگام خشکسالی

برای مطالعه

جدول ۴-۱- وقوع بعضی از زلزله‌های استان

سال وقوع	محل وقوع	بزرگی به ریشتر
۱۳۵۳	اهواز	۵/۲
۱۳۶۷	بهبهان	۵/۷
۱۳۷۱	بهبهان	۵/۱
۱۳۸۱	مسجد سلیمان	۴/۸
۱۳۸۲	مسجد سلیمان	۴/۹
۱۳۸۳	شوشتر	۳/۹
۱۳۸۴	شوشتر	۴/۴
۱۳۸۵	ایذه - مسجد سلیمان	۴/۴
۱۳۸۶	رامهرمز- اندیکا	۴/۴
۱۳۸۷	جایزان	۴/۴
۱۳۸۸	اندیمشک	۵/۱

د - سرمازدگی و یخ‌بندان : از آنجا که موضوع گرمی هوا به‌عنوان یکی از ویژگی‌های آب و هوایی استان مطرح است، صحبت از یخ‌بندان و سرمازدگی تا حدی عجیب به نظر می‌رسد؛ اما در برخی از سال‌ها یخ‌بندان‌هایی در استان رخ می‌دهد که خسارت‌های زیادی به کشت‌های جالیزی وارد می‌سازد. یکی از علت‌های استفاده از «کشت گلخانه‌ای» مقابله با سرمازدگی است.

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان خوزستان

درس ۶ تقسیمات سیاسی استان

استان ما از گذشته‌های دور جایگاه ویژه‌ای در تقسیمات کشوری داشته است. اولین تقسیمات سیاسی به صورت رسمی پس از تصویب قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۱۶ انجام شد که تاکنون تغییرات زیادی در آن به وجود آمده است. براساس آخرین تقسیمات کشوری استان خوزستان، ۲۴ شهرستان، ۵۵ بخش، ۶۴ شهر و ۱۳۲ دهستان و ۴۳۷۰ روستا دارد.

فعالیت

- با توجه به شکل ۱-۲ به سؤالات زیر پاسخ دهید.
- ۱- شهرستان محل زندگی خود را روی نقشه با علامت * مشخص کنید.
 - ۲- شما در شهرستان..... بخش..... شهر..... دهستان..... روستای..... زندگی می‌کنید.

شکل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان به تفکیک شهرستان

ردیف	شهرستان	بخش	شهر	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	
۱	آبادان	مرکزی	آبادان	آبادان	بهمشیر جنوبی	ابوشانک	
					بهمشیر شمالی	فرخزاد	
			جوئیده	ثوامر			
		اروند کنار	اروند کنار	اروند کنار	اروند کنار	مینوبار	کوت شنوف
						نوآباد	ابنار
						نصار	فرخ بی
۲	امیدیه	مرکزی	امیدیه	امیدیه	آسیاب	آسیاب	
					چاه سالم	چاه سالم	
		جایزان	جایزان	جایزان	جایزان	جایزان	جایزان
						جولکی	جولکی
۳	اندیکا	مرکزی	قلعه خواجه	قلعه خواجه	قلعه خواجه	قلعه خواجه	
					شلال دشتگل	یا اب شلال	
		چلو	-	زاووت	زاووت	چلو	زاووت
						لَر کُنک	کُنک
		آبژدان	-	آبژدان	آبژدان	آبژدان	جعفر آباد
						کوشک	کوشک
۴	اندیمشک	مرکزی	اندیمشک	اندیمشک	حومه	شهر بابک	
					الوار گرمسیری	حسینیه	حسینیه
		حسینیه	حسینیه	حسینیه			
					مازو	مازو	

مرکز دهستان	دهستان	مرکز بخش	شهر	بخش	شهرستان	ردیف
صفحه یک	اسماعیلیه	اهواز	اهواز	مرکزی	اهواز	۵
الهایی	الهایی					
ابوناگه	سویسه					
بهر	کوت عبدالله					
گبیر یک	لامی					
غیزانیه	غیزانیه					
مُشرحات	مُشرحات					
گمبوعه بزرگ	جهاد	حمیدیه	حمیدیه	حمیدیه		
دهکده	طراح					
علاونه فیای فای	کرخه					
پشت بیان	بیان	ایذه	ایذه	مرکزی	ایذه	۶
کول فرح	حومه شرقی					
راسوند	حومه غربی					
چم ریحان	مرغا					
چنارستان	هلايجان					
دهدز	دهدز	دهدز	دهدز	دهدز		
ده نو کیزوک	دنباله رود جنوبی					
باجول	دنباله رود شمالی					
جنگه	سوسن شرقی	تُرشک	-	سوسن		
تُرشک	سوسن غربی					
رود زرد کاید رفیع	رود زرد	باغملک	باغملک	مرکزی	باغملک	۷
قلعه تل	قلعه تل		قلعه تل			
ابوالعباس	منگشت					
دور تو	هپرو	صیدون	صیدون	صیدون		
صیدون	صیدون شمالی					
رودزیر	صیدون جنوبی					
میداود سفلی	میداود	میداود سفلی	میداود	میداود		
دالان	سرله					
عماشیه یک	عنافچه	ملائانی	ملائانی	مرکزی	باوی	۸
صلیعه	ملائانی		شیبان			
زرگان	زرگان	ویس	ویس	ویس		
ام البلیل	ویس					

جغرافیای انسانی استان

ردیف	شهرستان	بخش	شهر	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	
۹	بندر ماهشهر	مرکزی	بندر ماهشهر	بندر ماهشهر	جراحی	هشتجبه سفلی	
			چمران	چمران			
		بندر امام خمینی	بندر امام خمینی	بندر امام خمینی	-	-	
۱۰	بهبهان	مرکزی	بهبهان	بهبهان	حومه	منصوریه	
					دودانگه	دودانگه بزرگ	
		تشان	-	مشهد	تشان غربی	آب امیری	
					تشان شرقی	مشهد	
		زیدون	سردشت	سردشت	سردشت	درونک	
					سردشت	سردشت	
		آغاجاری	آغاجاری	آغاجاری	-	-	
۱۱	خرمشهر	مرکزی	خرمشهر	خرمشهر	حومه شرقی	حفار شرقی	
					حومه غربی	بل نو	
		مینو	مینوشهر	مینوشهر	غرب کارون	کفیشه	
					جزیره مینو	مینو شهر	
۱۲	دزفول	مرکزی	دزفول	دزفول	قبله ای	محمد بن جعفر	
			دز آب				
			صافی آباد		شمس آباد		
			میانرود				
		شمس آباد					
		چغامیش	چغامیش	چغامیش	چغامیش	چغامیش	چغامیش
					خیبر	شهرک خیبر	
		سردشت	سالد	سالد	سالد	سالد	سالد
					حمزه	ماهور برنجی	ماهور برنجی سفلی
		شهیون	-	شهیون	-	شهیون	احمد فداله
امام زاده سید محمود	شوی						
دره کاید	کول سیرا						
سید ولی الدین	گوشه						
شهی	وحدت						
۱۳	دشت آزادگان	مرکزی	سوسنگرد	سوسنگرد	الله اکبر	جلیزی حنظله	
					حومه شرقی	جلالیه	
					حومه غربی	بردیہ یک	
		بستان	بستان	بستان	بستان	بستان	میهن آباد
						سعیدیه	حاجی سالم

ردیف	شهرستان	بخش	شهر	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	
۱۴	رامشیر	مرکزی	رامشیر	رامشیر	عبدلیه غربی	صفحه یک	
		مشراگه	مشراگه	مشراگه	عبدلیه شرقی	عبدلیه	
					مشراگه	مشراگه	
					آزاده	وسیله	
۱۵	رامهرمز	مرکزی	رامهرمز	رامهرمز	ابوالفارس	باوج	
					حومه شرقی	باصدی حاج بارون	
					حومه غربی	مریجه	
					سلطان آباد	سلطان آباد	
۱۶	شادگان	مرکزی	شادگان	شادگان	آبشار	نهر جدید	
					بوزی	بوزی	
					جفال	جفال	
					حسینی	غریبه	
					دارخوین	دارخوین	
		خانافره	-	ناصری	ناصری		
۱۷	شوش	مرکزی	شوش	شوش	بن معلی	بهرام	
			حُر	حسین آباد	عمله تیمور		
		فتح المبین	فتح المبین	فتح المبین	سرخره	فتح المبین	فتح المبین
					چنانه	محمد صافی	
					آهو دشت	مزرعه یک	
		شاوور	شاوور	الوان	شاوور	سید عباس	سید عباس
					الوان	شاوور	
شاوور	شاوور						
۱۸	شوشتر	مرکزی	شوشتر	شوشتر	سردار آباد	سردار آباد	
					شهید مدرس	در خزینه	
					میان آب	عرب حسن	
					میان آباد شمالی	مهدی آباد	
		گوریه	گوریه	گوریه	گوریه	شعبیه غربی	گوریه
						شعبیه شرقی	زویه دو

جغرافیای انسانی استان

ردیف	شهرستان	بخش	شهر	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان
۱۹	گنوند	مرکزی	گنوند	گنوند	جنت مکان	جنت مکان
			صالح شهر		کیارس	
			جنت مکان		سماله	
۲۰	لالی	مرکزی	سماله	سماله	عقیلی شمالی	سماله
			ترتالکی		عقیلی جنوبی	دشت بزرگ
۲۱	مسجد سلیمان	مرکزی	لالی	لالی	دشت لالی	طَطر
			حقی		سادات	دره بوری
			حقی		جاستون شه	ولی آباد
۲۲	هفتکل	مرکزی	مسجد سلیمان	مسجد سلیمان	جهانگیری شمالی	رضا آباد
			گلگیر		گلگیر	هفت شهیدان
			گلگیر		تمبی گلگیر	قاسم آباد
۲۳	هندیجان	مرکزی	هفتکل	هفتکل	حومه	جارو
			رغیوه		رغیوه	رغیوه
			رغیوه		گزین	گزین
۲۴	هویزه	مرکزی	هندیجان	هندیجان	هندیجان شرقی	چهل منی
			زهره		هندیجان غربی	حسین آباد
			چم خلف عیسی		چم خلف عیسی	شهر زهره
۲۵	نیسان	نیسان	زهره	زهره	سورین	سوریه
			هویزه		هویزه شمالی	امامزاده خضر
			هویزه		هویزه جنوبی	سَمیده
			رُفیع		بنی صالح	یزد نو
			رُفیع		نیسان	بنی نعامه

فعالیت

باتوجه به جدول ۱-۲ به سؤال زیر پاسخ دهید :
شهرستان شما از چند بخش، شهر و دهستان تشکیل شده است؟

درس ۷ شیوه‌های زندگی در استان

زندگی کوچ‌نشینانی

زندگی کوچ‌نشینانی در استان، نتیجه شرایط جغرافیایی و تنوع محیطی است. این نوع زندگی به صورت محدود مشاهده می‌شود که عشایر بخش عمده‌ای از سال را در نقاط سردسیر و بخش دیگر آن را جهت تأمین علوفه در گرمسیر زندگی می‌کنند. عشایر استان‌های لرستان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و ایلام در دوره سرد سال به استان کوچ می‌کنند. بررسی‌های موجود نشان از کاهش تعداد کوچ‌نشینان در سال‌های اخیر دارد. مهم‌ترین عوامل مؤثر در این امر عبارت‌اند از:

- ۱- تغییر در رویه زندگی
- ۲- کمبود خدمات رفاهی، بهداشتی، آموزشی
- ۳- محدودیت‌های آب، مرتع و خاک

شکل ۲-۲- کوچ عشایر بختیاری

اقتصاد مردم عشایر بیشتر از طریق دامداری و دامپروری و در درجه بعد از زراعت و باغداری و صنایع دستی استوار است.

خوزستان در دوره سردسال پذیرای بیش از ۱۴۰ هزار نفر جمعیت کوچ رواست که پس از استان فارس، جایگاه دوم را به خود اختصاص می‌دهد. عشایر عرب نیز در سطح محدودی از مناطق غربی استان جابه‌جا می‌شوند.

شکل ۳-۲- سیاه چادر - محل زندگی عشایر استان

زندگی روستایی

شکل‌گیری زندگی روستایی در استان تحت تأثیر عوامل زیر است :

طبیعی : آب، نوع خاک، آب و هوا، ناهمواری‌ها

انسانی : نوع معیشت، اسکان عشایر، راه‌های ارتباطی

روستاهای استان عمدتاً به صورت متمرکزند و از نظر مکان استقرار به چهار دسته تقسیم می‌شوند :

۱ - روستاهای کوهستانی : بر روی دامنه کوه‌ها روستاهایی شکل گرفته‌اند که ساکنان آن بیشتر دامدارند. در دره‌ها که

کشاورزی اهمیت می‌یابد برای حفظ زمین‌های کشاورزی روستاهای پلکانی شکل گرفته‌اند.

شکل ۲-۴- روستای پلکانی در بخش کوهستانی - ایذه

۲- روستاهای دشتی : این روستاها در دشت‌های میان کوهی به‌وجود آمده‌اند. فعالیت عمده مردم این روستاها دامپروری و کشت دیم است.

۳- روستاهای جلگه‌ای : این روستاها بیشتر در حاشیه رودها استقرار یافته‌اند. فعالیت عمده مردم این روستاها زراعت، باغداری، صیفی کاری و دامداری است.

۴- روستاهای تالابی : در حاشیه و درون تالاب‌های شادگان و هویزه روستاهایی تشکیل شده‌اند که حیات آنها وابسته به این تالاب‌هاست.

شکل ۲-۵- روستای تالابی - شادگان

شکل ۲-۶- روستای دشتی - صیدون

شکل ۲-۷- روستای جلگه‌ای - هندیجان

منابع درآمد روستایی

منابع درآمد روستایی در استان تحت تأثیر محیط جغرافیایی، متنوع است. عمده ترین این فعالیت‌ها، زراعت، باغداری، دامداری، پرورش طیور، صید، زنبورداری و صنایع دستی است. ممکن است یک نوع فعالیت اقتصادی در بعضی از روستاها اهمیت بیشتری پیدا کند.

شکل ۸-۲- نخل کاری و صیفی کاری در مناطق روستایی استان

بیشتر بدانیم

مصالح به کار رفته در خانه‌های روستایی تابع شرایط محیطی آنهاست؛ به گونه‌ای که در مناطق جلگه‌ای خشت و گل، در نقاط کوهستانی سنگ و گچ و در تالاب‌ها نی و بردی استفاده می‌شود. امروزه توسعه وسایل ارتباطی زمینه استفاده از مصالح جدید را فراهم آورده است.

شکل ۹-۲- استفاده از مصالح جدید در مسکن روستایی استان

زندگی شهری

زندگی شهری در استان سابقه طولانی دارد. وجود بسترهای مناسب طبیعی و انسانی سبب شکل‌گیری شهرهای استان شده است. در این میان شوش با پیشینه‌ای کهن به‌عنوان یک نماد تاریخی محسوب می‌شود. شکل‌گیری شهرها در استان بیش از هر چیز وابسته به آب است. بر این اساس بخش جلگه‌ای از نظر تأمین آب نسبت به بخش کوهستانی موقعیت مناسب‌تری داشته و تعداد شهرها و جمعیت شهری بیشتری را در خود جای داده است.

شکل ۱۱-۲- آبادان در کنار اروند

شکل ۱۰-۲- دزفول در کنار رود دز

به‌طور کلی در پیدایش، گسترش و نقش‌یابی شهرهای استان، عوامل مختلفی دخالت داشته‌اند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

- ۱- موقعیت تاریخی: شهر شوش به‌عنوان پایتخت ایلامیان و هخامنشیان از اهمیت زیادی برخوردار بوده است.
- ۲- آب و خاک: شهرهای شوشتر، دزفول، بهبهان، رامهرمز، شادگان به سبب داشتن منابع آب و خاک مناسب شکل گرفته‌اند.
- ۳- موقعیت بندرگاهی: شهرهای خرمشهر، ماهشهر، بندر امام خمینی، هندیجان، به سبب واقع شدن در کناره دریا و تبادلات بازرگانی با سایر کشورها به وجود آمده‌اند.
- ۴- منابع و صنایع نفت و گاز: شهرهای آغاچاری، امیدیه، مسجد سلیمان، هفتگل به علت وجود منابع نفت و گاز و صنایع مرتبط با آن شکل گرفته‌اند. آبادان در نتیجه تأسیس پالایشگاه فرآورده‌های نفتی گسترش یافته است.
- ۵- راه‌های ارتباطی: شهر اندیمشک به سبب قرارگیری در مسیر راه‌های ارتباطی پیدایش و توسعه یافته است. در سال‌های اخیر با احداث راه ارتباطی خوزستان به شهرکرد و اصفهان دو شهر باغملک و ایذه نیز در مسیر فوق قرار گرفته‌اند که می‌تواند در توسعه بخشی به این دو شهر مؤثر واقع شود.
- ۶- زندگی عشایری: شهرهای ایذه، باغملک، لالی و اندیکا از جمله شهرهایی هستند که در اثر اسکان عشایر شکل گرفته‌اند.

جغرافیای انسانی استان

از نظر نقش و کارکرد، شهرهای استان از درجات متفاوتی برخوردارند. نقش خدماتی و تجاری در بیشتر شهرها دیده می‌شود اما برخی از این نقش‌ها بارز است؛ به عنوان مثال، موقعیت اداری – سیاسی، خدماتی، ارتباطی، دانشگاهی اهواز را به صورت یک شهر چند نقشی در آورده است.

آیا می‌دانید

برای ساماندهی جمعیت مازاد شهر اهواز دو شهر جدید رامین در شمال و شیرین شهر در جنوب اهواز در نظر گرفته شده است.

فعالیت

با توجه به آموخته‌های خود جهت کاهش مشکلات اهواز و شهرهای بزرگ استان پیشنهادات خود را ارائه نمایید.

مشکل	پیشنهاد
تردد در خیابان‌های مرکزی اهواز	– ایجاد مراکز جدید خدماتی در محلات – ایجاد پل‌های روگذر و زیرگذر – احداث شهرک جهت انتقال مطب پزشکان – –
دفع آب‌های سطحی	– احداث و توسعه شبکه دفع آب‌های سطحی –
دفع پسماندها	– مکانیزه کردن جمع‌آوری زباله‌های شهری –
حاشیه نشینی	–

مسائل و مشکلات توسعه شهری

مهم‌ترین مسائلی که شهرهای استان به خصوص شهرهای بزرگ را با مشکل مواجه ساخته است عبارت‌اند از:

۱- عدم تناسب تعداد جمعیت و خدمات شهری.

۲- قیمت بالای زمین و مسکن.

- ۳- تک هسته‌ای بودن شهرها.
- ۴- وقفه در اجرای طرح‌های بهسازی شهری و بافت‌های فرسوده.
بخشی از این مشکلات را می‌توان با اقدامات زیر کاهش داد:
 - حفاظت از کاربری فضای سبز در طرح‌های مصوب شهری و توسعه آن
 - اصلاح شبکه‌های ارتباطی، افزایش وسایل حمل و نقل عمومی، احداث قطار شهری، توسعه پل‌ها و زیرگذرها
 - اصلاح شبکه دفع آب‌های سطحی

شکل ۱۲-۲- آب‌گرفتگی معابر- اهواز

شکل ۱۳-۲- گسترش آپارتمان نشینی اهواز

درس ۸ جمعیت استان

پراکندگی و تراکم جمعیت در استان

براساس آخرین سرشماری سال ۱۳۸۵ جمعیت استان حدود ۴,۲۷۵,۰۰۰ نفر است که بیش از ۶ درصد جمعیت کشور را شامل می‌شود. مساحت استان ۴ درصد مساحت کل کشور است که در هر کیلومتر مربع آن ۶۷ نفر زندگی می‌کنند، این رقم از تراکم نسبی کشور ۲۴ نفر بیشتر است. (تراکم نسبی کشور ۴۳ نفر است.)

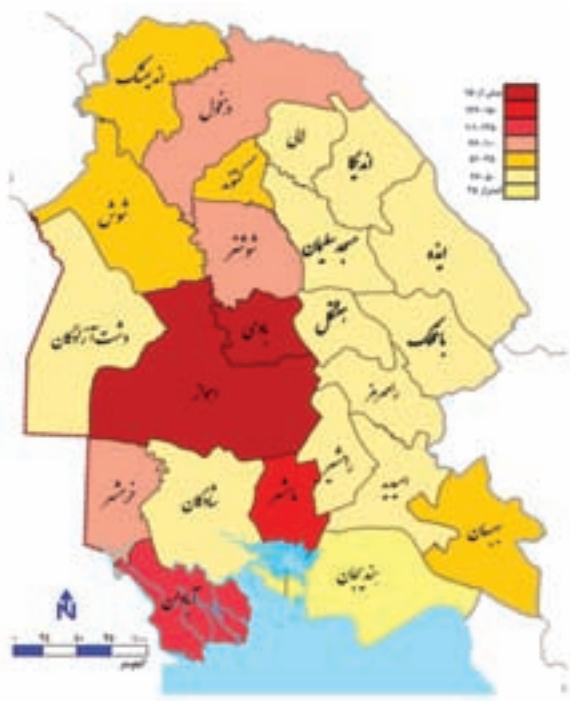
مهم‌ترین عوامل مؤثر در جذب و افزایش جمعیت عبارت‌اند از:

منابع غنی آب و خاک، وجود منابع عظیم نفت و گاز و صنایع وابسته به آن، مجاورت با خلیج فارس، وجود مجتمع‌های زیربنایی شامل صنایع فولاد و نورد و لوله.

عوامل مختلفی که در پراکندگی و توزیع نامتعادل جمعیت در سطح استان مؤثرند شامل:

۱- عوامل طبیعی: توزیع ناهمگون منابع آب و خاک، کوهستانی بودن بخش‌هایی از استان، وجود ماسه‌زارها و شوره‌زارها، گرمی بیش از حد هوا در برخی از نقاط.

۲- عوامل انسانی: تقسیم ناساوی امکانات رفاهی، صنعتی و زمینه‌های اشتغال.

شکل ۱۴-۲- نقشه تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان

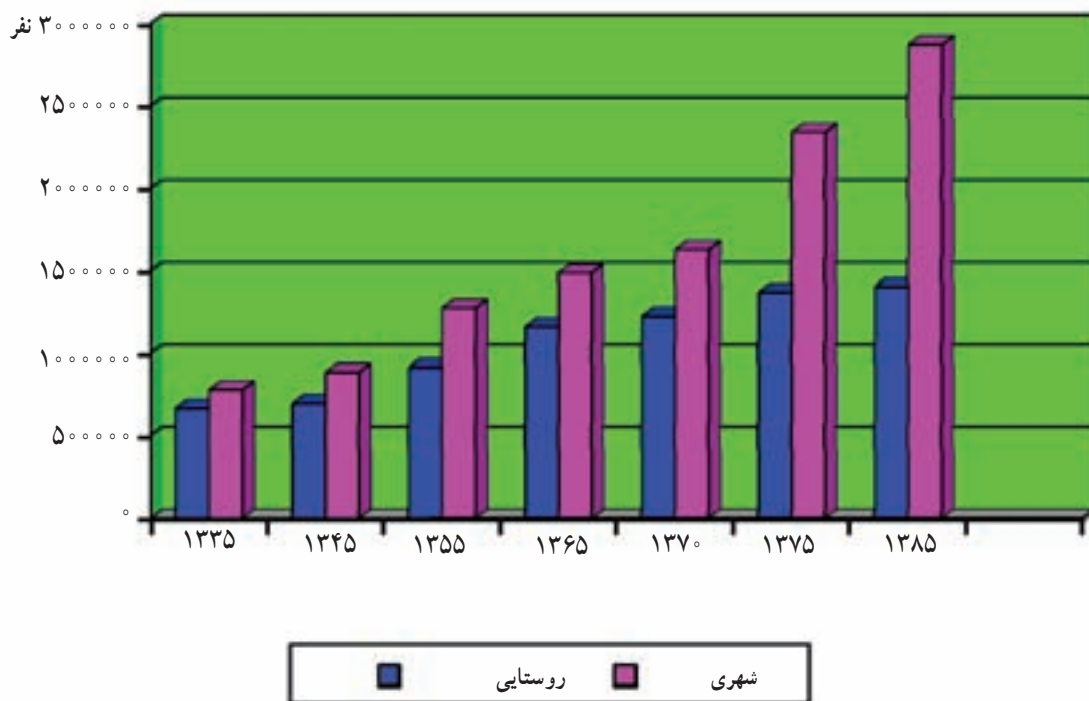
فعالیت

با توجه به شکل ۱۴-۲ به سؤالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- آیا جمعیت در همه مناطق استان به صورت یکنواخت پراکنده شده است؟
- ۲- تراکم نسبی جمعیت در شهرستان محل زندگی شما چند نفر است؟
- ۳- بیشترین و کمترین تراکم جمعیت در کدام شهرستان‌های استان مشاهده می‌شود؟

۳- ترکیب جمعیت: براساس آمار ۱۳۸۵، ۶۷ درصد از جمعیت استان در نقاط شهری و ۳۳ درصد در نقاط روستایی زندگی می‌کنند.

شکل ۱۵-۲- نمودار جمعیت شهری و روستایی طی سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

فعالیت

آیا تبدیل نقاط روستایی به شهر تأثیری بر توسعه آنها داشته است؟ چگونه؟

مهاجرت

خوزستان همواره استانی مهاجرپذیر بوده است. اما طی سال‌های ۶۵-۱۳۵۹ به دلیل وقوع جنگ تحمیلی، تعداد زیادی از جمعیت آن به استان‌های دیگر مهاجرت کردند. پس از پایان جنگ، دوباره خوزستان به صورت یک استان مهاجرپذیر درآمد. بخشی از مهاجرت، درون استانی است که اغلب به انگیزه کسب فرصت‌های شغلی و امید به زندگی بهتر انجام می‌گیرد. به طور کلی حدود یک سوم جمعیت استان را مهاجران غیر بومی تشکیل می‌دهد.

مهم‌ترین پیامدهای مهاجرت بی‌رویه به شهرها عبارت‌اند از:

– گسترش حاشیه نشینی

– محدودیت در ارائه خدمات در محلات جدید شهری

– افزایش ترافیک شهری

فعالیت

برای جلوگیری از مهاجرت روستاییان استان به شهرها چه راهکارهایی پیشنهاد می‌دهید؟

روند افزایش جمعیت در استان

با توجه به جدول ۲-۳ جمعیت استان طی ۵۰ سال اخیر سه برابر شده است. در دوره جنگ تحمیلی نرخ رشد جمعیت کاهش یافت؛ اما در طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۵ به دلیل بازگشت مهاجرین نرخ رشد رو به افزایش نهاد. مسائل فرهنگی و اجتماعی از یک سو و رونق فعالیت‌های اقتصادی پس از جنگ باعث افزایش نرخ رشد جمعیت در استان شده است. در دهه اخیر به دنبال اعمال سیاست‌های تنظیم خانواده نرخ رشد جمعیت رو به کاهش نهاد و این روند همچنان ادامه دارد.

برای مطالعه

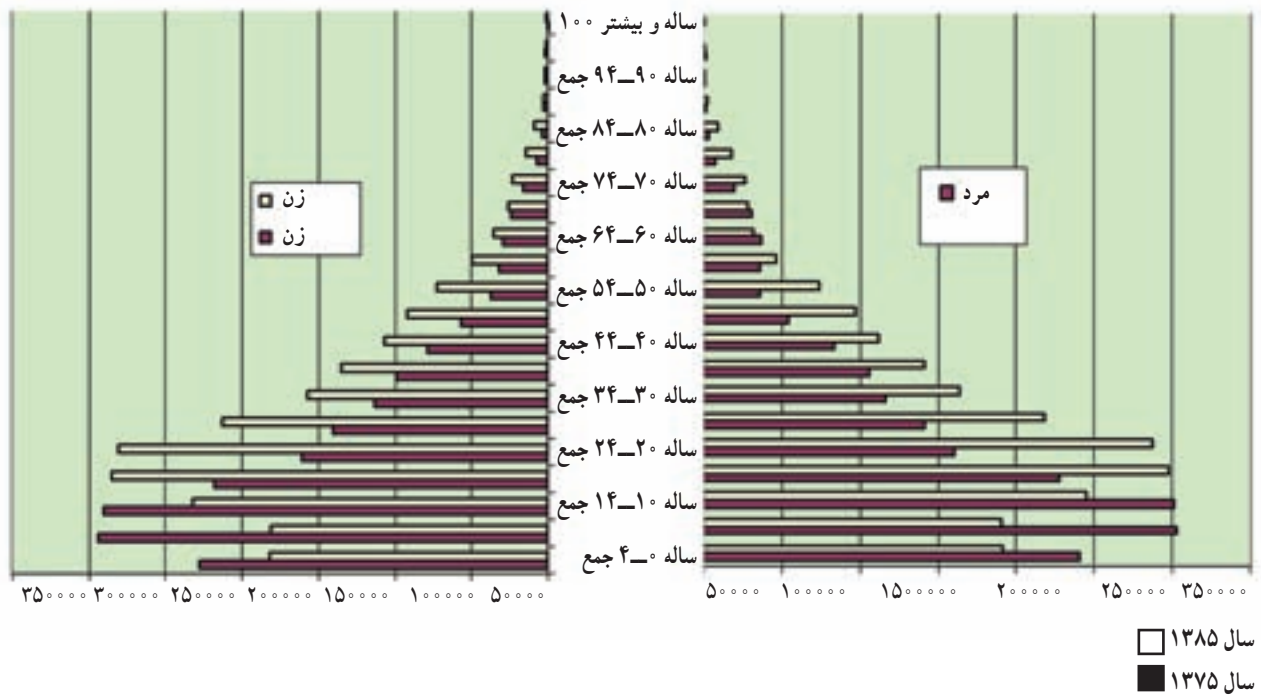
جدول ۲-۳ – جمعیت و متوسط رشد سالانه

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵
جمعیت به نفر	۱۲۷۷۸۱۴	۱۶۱۷۰۲۴	۲۱۸۷۱۱۸	۲۶۸۱۹۷۸	۳۱۷۵۸۵۲	۳۷۴۶۷۷۲	۴۲۷۴۹۷۹
میانگین رشد سالانه نسبت به دوره قبل (درصد)	–	۲/۴	۳/۱	۲/۱	۳/۴	۳/۴	۱/۳۳

ساخت سنی جمعیت

از کل جمعیت استان، حدود ۲۸/۵ درصد آن کمتر از ۱۵ سال می‌باشد که حدود ۶۷ درصد بین ۱۵ تا ۶۵ سال و بیش از ۳/۸ درصد بالاتر از ۶۵ سال دارند. درصد افراد کمتر از ۱۵ سال کاهش یافته که نشان دهنده تأثیر سیاست‌های تنظیم خانواده و کنترل جمعیت در استان است. بالا بودن جمعیت فعال استان (سنین ۶۵-۱۵ سال) نیاز به سرمایه گذاری در زمینه اشتغال، آموزش و مسکن دارد.

شکل ۱۶-۲- هرم سنی جمعیت خوزستان طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

فعالیت

هرم سنی سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ را با هم مقایسه کنید. چه تغییری در ترکیب جمعیت استان مشاهده می‌کنید؟

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان خوزستان

درس ۹ آداب و رسوم مردم استان

به وصف نام خوزستان نامی
مگو شکر حکایت مختصر کن
ز استاد سخن بشنو نظامی
چو گفتم سوی خوزستان گذر کن
(نظامی گنجوی)

فرهنگ هر قوم و ملتی، ترکیبی از اعتقادات، اسطوره‌ها، آیین‌ها و به‌طور کلی شیوه‌ها و الگوهای زندگی است که در طول زمان شکل می‌گیرد و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.

فعالیت

چرا باید در حفظ میراث فرهنگی بکوشیم؟

زبان و انواع گویش‌های محلی

زبان یکی از عناصر فرهنگ است که موجب انتقال و تداوم آن می‌شود. در آغاز دوره اسلامی، زبان مردم استان، فارسی دری بوده که در برخی نقاط، گویش خوزی نیز رواج داشته است. خوزستان در قلمرو گویش و لهجه‌های گروه جنوب غربی ایران قرار دارد.

جدول ۱-۳- زبان و گویش‌های رایج در استان

ردیف	زبان	گویش
۱	فارسی	لری (بختیاری، بهمئی، لکی، فیلی و)، شوشتری، دزفولی، بهبهانی
۲	عربی	گویش‌های متفاوت
۳	ترکی	قشقایی

فعالیت

جدول زیر را کامل کنید.

ردیف	واژه		
	فارسی	لری بختیاری	عربی
۱	آرزو	وايه	آمل
۲	گمان	سول	ظن
۳	زنبور	گنج	نحل
۴	پسر	کُر	وَلَد
۵	آرنج	کُرو	مِرْفَق

دین و مذهب

مردم خوزستان، شیعی مذهب‌اند و حدود ۱ درصد از مردم استان را سایر اقلیت‌های مذهبی تشکیل می‌دهد.

بیشتر بدانیم

در استان ما، اقلیت مذهبی، به نام صابئین مندایی زندگی می‌کنند و کتاب دینی آنها «گنزا ربا» است. صابئین، حضرت یحیی (ع) را بزرگ‌ترین پیامبر می‌دانند. غسل تعمید، برجسته‌ترین و اصلی‌ترین آیین منداییان است که در روز یکشنبه توسط مقام دینی آنها (گنجور)، صورت می‌پذیرد.

صنایع دستی استان

صنایع دستی، به صنایعی گفته می‌شود که به کمک دست یا ابزارهای دستی تولید می‌شود و نتیجه ذوق و هنر استادکاران آن است. با توجه به شرایط ویژه جغرافیایی، فراوانی پاره‌ای از مواد اولیه، زمینه رشد و رونق بعضی از این صنایع در استان فراهم شده است.

برای مطالعه

جدول ۲-۳- مهم ترین صنایع دستی استان

ردیف	نام رشته	محل تولید
۱	رنگرزی گیاهی	اندیمشک - باغملک
۲	احرامی بافی	بهبهان - دزفول - شوشتر
۳	ابریشم بافی (مقنعه)	دزفول
۴	عبا بافی	بهبهان
۵	حصیر بافی - بوریا بافی	آبادان - هویزه - خرمشهر - دشت آزادگان - شادگان
۶	قالی بافی	اندیمشک
۷	گلیم بافی	هفتکل
۸	گیوه بافی	بهبهان - دزفول
۹	کپو بافی	دزفول
۱۰	توریا بافی	آبادان - خرمشهر - شادگان - هندیجان
۱۱	چوقا بافی	ایذه - اندیکا - باغملک - لالی - مسجد سلیمان
۱۲	موج بافی	بهبهان - شوشتر
۱۳	نمد مالی - کلاه نمدی	بهبهان - دزفول
۱۴	آهنگری سنتی	دزفول - رامهرمز
۱۵	ورشوسازی - مسگری	بهبهان - دزفول - شوشتر
۱۶	سفالگری	آبادان - دزفول - شوش
۱۷	میناکاری طلا و نقره	اهواز
۱۸	زیورآلات سنتی	دزفول - شوشتر
۱۹	خراطی	بهبهان - دزفول
۲۰	سیاه چادر - وریس - خورجین	ایذه - اندیکا - باغملک - لالی - مسجد سلیمان

ویژگی‌های فرهنگی استان

کیوبافی

عبابافی

میناکاری

ورشوسازی

خراطی

حصیربافی

نمدمالی

گلیمبافی

شکل ۱-۳- برخی از صنایع دستی استان

بیشتر بدانیم

الف - غذا و شیرینی های محلی

در خوزستان، غذاهای محلی متنوعی وجود دارد. با وجود گسترش شهرنشینی، غذاهای سنتی هنوز در برخی نقاط از اهمیت برخوردار است. برخی از غذاها و شیرینی های محلی عبارت اند از :

الف - غذاهای محلی : مُفَطَّح، آش کارده (حُرّه)، قُلُقُل، گوبینه (گمنه)، قلیه ماهی، توله (پنیرک)، بَرکو

ب - شیرینی های محلی : فِل، رنگینک، کاکال، توچیری، کلوچه

ب - بازی های محلی

در گذشته، بازی های متعدد و تقریباً مشابهی در همه روستاها و شهرهای استان، انجام می گرفت. از جمله این بازی ها می توان به : شالِ کو، چوکلی، تپ تپ گروسک، صَگِلِه، اِمجِیس (انگشتربازی) و... اشاره نمود. ممکن است بسیاری از این بازی ها با بازی های سایر مناطق کشور مشترک باشد.

فعالیت

در محل زندگی شما، کدام نوع بازی ها در میان کودکان و نوجوانان رایج است؟ یکی از آنها را انتخاب و جدول زیر را کامل کنید.

	نام بازی
	وسایل بازی
	تعداد بازیکنان
	هدف بازی
	شرح بازی

ادبیات شفاهی

بخش بزرگی از فرهنگ عامه مردم، ادبیات شفاهی است که شامل افسانه و قصه ها، ترانه های محلی، لالایی ها، ضرب المثل ها و باورهای عامیانه می باشد.

بیشتر بدانیم

قصه‌ها و افسانه: یکی از گونه‌های ادبیات عامه، قصه و افسانه است که با طبیعت و زندگی مردم پیوند نزدیکی دارد. اغلب آنها با ریشه‌های مشابه، فقط با تفاوت‌های کمی در سطح استان نقل می‌شود؛ از جمله: شاه پیرون، سنگ و گردو، کیک و مور، حاتم طایی، جمیل و جمیله.

ترانه‌های محلی: ترانه‌ها، شامل مجموعه گفتارهای منظومی است که به مناسبت‌های مختلف در حین کار، جشن‌ها، آیین‌ها، سوگواری‌ها، در هنگام بازی و تفریح خوانده می‌شوند.

نمونه‌ای از ترانه‌های محلی استان

(الف) ترانه‌های معروف «دی بلال»:

اِشْنِیدُم تو گِردِیت ، وِیدُم و مَایَتِ دِی بَلال
ریم نَبی پُرسِت کُنم ، چِه طوَرِ حَالیَتِ دِی بَلال
اوسو که جَوونِ بَیم، خوب شال اِیْسُم دِی بَلال
هَر گَلی کِه بَهِتَرِ بَی ، تِیس اِیْسَسُم دِی بَلال

(ب) بیت برزگری

میر مات بُنگ اِیْرَنَه ای پَر کِلوری داسِتَه آوارده نَروم زَه زونی

بَرزی بَری نِیکنم داسِمَه فروشم بَدَمِیس شال و کَلَه به شو گُروشم

لالایی‌ها: لالایی، نخستین ارتباط موزون کلامی میان مادر و کودک است که نقش مهمی در پیوند عاطفی

میان آن دو ایفا می‌کند.

لالا لالا، گل سوسن بابا اومَه، تِیم روشن

لالا لالا، عزیز تَرَنه پوَشُم کجا بُردی کِلیلِ عقل و هوشُم

سر کوه بلند تَشی به کاره برنج قُل اِیْرَنَه دل بی قراره

ضرب المثل‌ها: همه اقوام ایرانی مثل‌هایی دارند که اغلب آنها امروزه نیز به کار برده می‌شوند. مَثَل‌ها به مثابه

گنجینه‌ای گرانبها و ارزشمند از نیاکان، باقی مانده است.

فلانی او برزن (لرهای شوش)

فلانی از فقر و نداری به جای آس، آب می‌پزد.

سرگر بندیر تُنگر (گوش لری)

کنایه از این که آدم بهانه‌گیر و حساس که منتظر کوچک‌ترین بهانه است.

او خون نه کار بزه (گوش هندیجانی)

کار هر بز نیست خرمن کوفتن – کنایه از این که کار را به کاردان باید سپرد.

آفتو زیر سلَه نَمِشو (گوش بهبهانی)

آفتاب زیر سبید پنهان نمی‌شود.

دو دسِش نَمَكُنَه چاره دوهونِش (گوشِش شوشتری)

دو دستش از عهده دهانش بر نمی‌آیند. کنایه از پرخوری بعضی از افراد به ویژه در میهمانی‌هاست.

دَس، دَسِ بِ شُورِ – هَر دو دَس رِیَه (گوشِش دزفولی)

دست، دست را شستشو می‌دهد و هر دو دست صورت را (کنایه از مفید بودن هم کاری و هماهنگی در

کارها)

رَهَنَه واری، پیانه وَا سَنجی (گوشِش لری بختیاری)

راه را باید رفت و مرد را باید امتحان کرد.

بیجاق ازین کسَمز (ترکی قشقایی)

چاقو دسته خود را نمی‌برد – کنایه از اینکه انسان عاقل به نزدیکان خود لطمه نمی‌زند.

نمونه‌هایی از باورهای عامیانه: اگر کف دست راست بخارد، نشانه رزق و روزی است و اگر کف دست

چپ بخارد، نشانه جنگ و ستیز است.

اگر هنگام درست کردن خمیر، کمی از آن به بیرون پرتاب شود، میهمان می‌رسد.

اگر باران بر بدن مرده‌ای بیارد، تا چهل روز باران نمی‌بارد.

فعالیت

دو نمونه از باورهای عامیانه رایج در محل زندگی خود را ذکر کنید.

پوشش سنتی مردم استان

با توجه به تنوع اقوام، پوشش‌های متفاوتی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

پوشش مردم بختیاری:

زنان: لَچَک، می‌نا، جومه، شولار قری، کلجه.

مردان: کلاه نمدی، پیراهن، چوقا، شولار دبیت، گیوه

پوشش مردم عرب

مردان: چفیه، دشداشه (پیراهن بلند)، عبا، بَیْت، عِگال

زنان: شیله (روسری)، ثوب، چادر (عبایی)

شکل ۲-۳- نمونه‌ای از لباس‌های محلی استان

مراسم و آیین‌های خاص در استان

الف - مراسم طلب باران : در برخی از مناطق استان در مواقع خشکسالی، مراسم طلب باران انجام می‌شود. شیوه انجام

این رسم بدین گونه است که کودکان دور هم جمع شده و با هم این شعر را می‌خوانند :

هارهار هارونکی خدا بده بارونکی

مشکویل کانه، کانه مشکویل

مَشکویل خشکه، مازَم ایزنه

یا خدا! بارون، تا نَمَش کُنه

ب - آیین شاهنامه خوانی : یکی از سنت‌های مردم بختیاری، شاهنامه خوانی است.

شکل ۳-۳- مراسم شاهنامه خوانی - مسجد سلیمان

ج - آیین گرگیان : مردم عرب استان در ماه مبارک رمضان، مراسم‌ها و آیین‌های بسیاری دارند که یکی از آنها «گرگیان»، نامیده می‌شود. این مراسم به شکرانه تولد امام حسن (ع) برگزار می‌شود. در شب نیمه دوم ماه رمضان، کودکان با پوشیدن لباس‌های نو و محلی به در خانه‌ها می‌روند و این اشعار را می‌خوانند :

«گرگیان، گرگیان» «اللّٰهُ يعطیکم رضعان»

«ماجینه یا ماجینه - حل الکیس و انطینا»

«یا اهل سطوح - تنطونه لو نروح»

(خدا به شما فرزند دهد)

(آمدیم و آمدیم - در کیسه را باز کن و به ما عیدی و شیرینی بده)

(ای افرادی که بالای پشت بام ایستاده‌اید - به ما عیدی می‌دهید یا برویم)

در این مراسم، اهالی خانه‌ها به بچه‌ها که هر یک سبدی را در دست دارند، شیرینی و عیدی می‌دهند. این مراسم تا پاسی از شب ادامه می‌یابد.

ماه محرم در خوزستان

برگزاری مراسم شبیه‌خوانی، سیاه‌پوشی دیوارها، حجله قاسم، مشعل‌گردانی، سقایی و مقتل خوانی از آیین‌های سوگواری شهادت سالار شهیدان در دهه اول ماه محرم است.

شکل ۴-۳- بزرگترین تعزیه میدانی کشور - شوش

بیشتر بدانیم

در میان مردم عرب خوزستان «سابع» یا روز هفتم دههٔ ماه محرم هر سال به شهادت حضرت عباس (ع) تعلق دارد. در این روز مردم در مراسم سوگواری خاص آن حضرت به ویژه در مکان مذهبی «عباسیه» شرکت می‌جویند. تعلق خاطر مردم به حضرت عباس (ع)، تأسیس عباسیه را در کنار مساجد و حسینیه‌ها موجب شده است. اطعام سوگواران در عباسیه‌ها و دیگر اماکن مذهبی و توزیع نذری در میان اهالی هر محله در روز هفتم محرم بسیار چشم‌گیر است. در فرهنگ عامیانهٔ مردم، حضرت عباس (ع) نماد غیرت و محافظت از ناموس اهل بیت است. براین اساس به «ابوالغیره» یاد می‌شود. طلب شفاعت و سوگند به دست‌های بریدهٔ او از الگوهای رفتاری رایج مردم منطقه است.

فرهنگ تعاون و همیاری در استان

از ویژگی‌های جوامع سنتی تعاون و همیاری است که در همهٔ بخش‌های زندگی مردم اعم از (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) قابل توجه است. این ویژگی فرهنگی موجب دستیابی به احساس امنیت، تحکیم روابط خویشاوندی و بالاخره تحمل سختی‌ها و مشکلات زندگی در میان مردم می‌شود. در اینجا به نمونه‌هایی از این فعالیت‌ها اشاره می‌شود:

الف — همیاری اقتصادی: کشاورزی، دامداری، لایروبی و راه‌سازی

ب — همیاری اجتماعی و فرهنگی: حل و فصل مشکلات از جمله آیین فصل و عونہ (تعاون) در میان مردم عرب استان،

مراسم ازدواج (اوزی) و آیین‌های سوگواری (سرباره).

فصل چهارم

پیشینه تاریخی و مفاخر استان خوزستان

درس ۱۰ پیشینه تاریخی و مفاخر استان

مورخان برای سهولت مطالعه تاریخ یک سرزمین، آن را به بخش‌های کوچک تری تقسیم می‌کنند. در اینجا ما نیز برای آشنایی با گذشته استانی که در آن زندگی می‌کنیم، تاریخ آن را در چند بخش مورد بررسی قرار می‌دهیم.

خوزستان پیش از اسلام

خوزستان به علت وجود رودهای پرآب، از گذشته‌های بسیار دور زمینه مساعدی برای شکل‌گیری تمدن داشته است. قدمت برخی از آثار موجود در استان، به بیش از ده هزار سال می‌رسد. کاوش‌های باستان‌شناسی، نشان می‌دهد، در دوران نوسنگی انسان‌هایی که زندگی اجتماعی نسبتاً پیشرفته‌ای داشته‌اند، در این سرزمین زندگی می‌کردند.

بیشتر بدانیم

دوره نوسنگی به ۸ تا ۱۰ هزار سال پیش گفته می‌شود. آثار مربوط به انسان‌هایی که در آن زمان زندگی می‌کردند از تپه‌ها و محوطه‌های باستانی اطراف شهرهای شوش، دزفول، هفت‌تپه و... به دست آمده است. این مردم می‌توانستند، از ابزارهای سنگی در زندگی خود استفاده کنند.

شکل ۱-۴- غار پیده نخستین زیستگاه انسان در استان - لالی

در حدود ۵ هزار سال پیش، مردم خوزستان با به کارگیری خط، وارد دوره تاریخی شدند. تشکیل دولت ایلام در حدود ۲۷۰۰ سال قبل از میلاد مسیح و انتخاب شهر شوش به عنوان پایتخت، استان خوزستان را به یکی از مراکز مهم تمدن در دنیای باستان تبدیل ساخت.

آیا می دانید

دوره پیش از اختراع خط را دوره پیش از تاریخ و دوره پس از آن را دوره تاریخی می گویند.

با وجود ویرانگری ها اقوام مهاجم، آثار و اشیای به جای مانده، بیانگر رونق و شکوفایی آن عصر است. مهارت، ذوق و خلاقیت در زمینه های مختلف از جمله معماری، سفالگری و ذوب فلزات از ویژگی مردم استان، در این دوره بود.

شکل ۲-۴- تپه باستانی چغامیش - دزفول

یکی از جلوه های هنر ایلامی، معابدی است که برای خدایان خود می ساختند. شکل برخی از این بناها پلکانی بوده و به همین علت «زیگورات» نامیده می شدند. بزرگترین این معابد «چغا زنبیل» است که اختصاص به «این شوشیناک» خدای شوش داشت. ایلامی ها نخستین کسانی بودند که در بنای آرامگاه پادشاهان خود از طاق های قوسی شکل استفاده می کردند.

شکل ۳-۴- مقبره پادشاه ایلامی - هفت تپه

آیا می دانید

شوش اولین شهر ایران است و قدمت آن به بیش از ۶ هزار سال می رسد.
چغازنبیل قدیمی ترین بنای خشتی جهان است و قدمت آن به بیش از ۳۲۰۰ سال می رسد.
قدیمی ترین اطلاعات مکتوب در مورد حفاری های باستانی در ایران، مربوط به هندیجان است.

شکل ۴-۴- اشیای گنجینه روستای جوبچی (دوره ایلامی) - رامهرمز

شکل ۴-۶- جام سفالی (دوره ایلامی) - شوش

شکل ۴-۵- حلقه قدرت (دوره ایلامی) - بهبهان

آثار باستانی تمدن ایلام از دوره قاجار مورد کاوش قرار گرفت و امروزه اشیای گرانبهایی که هر یک روشنگر بخشی از فرهنگ و تمدن دیرینه استان است زینت بخش موزه‌های داخل و خارج از کشور است. موزه‌های شوش و هفت تپه تعدادی از اشیای این دوره را در خود جای داده‌اند. در موزه لوور پاریس نیز بخش مهمی از آثار تمدن ایلام نگهداری می‌شود.

شکل ۴-۷- نقش برجسته کول فره (دوره ایلامی) - ایزد

پس از دوره ایلامی و تشکیل امپراتوری هخامنشی، استان ما اهمیت خود را همچنان حفظ کرد. در این دوره، استان یکی از ایالت‌های این حکومت بود. شوش به عنوان پایتخت زمستانی به وسیله «جاده شاهی» که از حومه بهبهان می‌گذشت، به تخت جمشید در استان فارس متصل می‌شد. کاخ‌ها و بناهای زیادی در شوش و شهرهای دیگر ساخته شد، که آثار به جای مانده نمایانگر شکوه و عظمت آنهاست. گفته شده دانیال نبی (ع) نیز در این دوره به شوش مهاجرت کرده است.

فعالیت ✓

به نظر شما حفظ و نگهداری از میراث گذشته پرافتخار استان ما وظیفه کیست؟

بیشتر بدانیم

هخامنشیان در کتیبه بیستون نام ایلام را «اوز» یا «هوز» ثبت کرده‌اند. فردوسی در شاهنامه استان خوزستان را «خوزیان» نامیده، نام‌های خوزستان و اهواز نیز از واژه‌ای که در کتیبه بیستون آمده، گرفته شده است.

شکل ۸-۴- نمایندگان ایلامی - تخت جمشید

فعالیت ✓

با توجه به تصویر بالا بگویید مردم خوزستان چه هدیه‌ای را به دربار امپراتوری هخامنشی برده‌اند، چرا؟

پس از حمله اسکندر مقدونی به ایران در سال ۳۳۱ قبل از میلاد، شهر شوش پس از مقاومت در مقابل مهاجمان به تصرف درآمد. مقدونیان در راه رسیدن به فارس در محل «تنگ تکاب» بهبهان با مقاومت دلیرانه آریو برزن مواجه شده و با دادن تلفات زیاد خود را به فارس رساندند.

شکل ۱۰-۴ پایۀ ستون (هخامنشی) - شوش

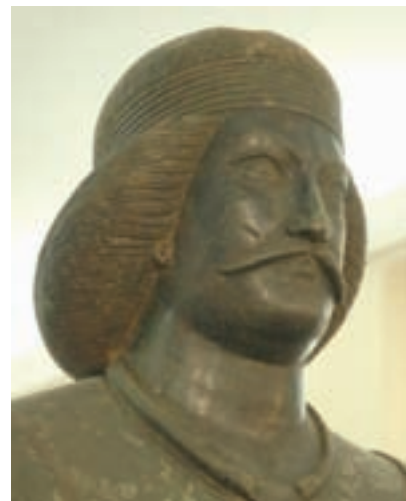

شکل ۹-۴ نیایشگاه بردنشانده (اشکانی) - مسجد سلیمان

حکومت جانشینان اسکندر (سلوکیان) مدت زیادی دوام نیافت. هم زمان با تشکیل حکومت اشکانیان، در استان ما نیز دولتی محلی و نیمه مستقل به نام «الیمائید» به وجود آمد. این دولت که مرکز آن در ایذه قرار داشت تا به قدرت رسیدن ساسانیان ادامه یافت. آثار زیادی از آنها به ویژه در شوشتر باقی مانده است.

شکل ۱۲-۴ سکه‌های الیمائید

شکل ۱۱-۴ سر مجسمه مرد پارتی - ایذه

فعالیت

- ۱- با توجه به تصویر بالا بگویید چه شباهت‌ها یا تفاوت‌هایی میان سکه‌های الیمائید و سکه‌هایی که امروزه از آن استفاده می‌کنید وجود دارد؟
- ۲- به نظر شما سکه‌ها در زمان گذشته چگونه ساخته می‌شدند؟

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

استان ما در دوره ساسانیان پیشرفت زیادی نمود. سدها، بندها، پل‌ها و آسیاب‌های آبی ساخته شد و چند شهر نیز بنا شد. تجارت با کشورهای همسایه از مسیرهای آبی و زمینی رونق یافت.

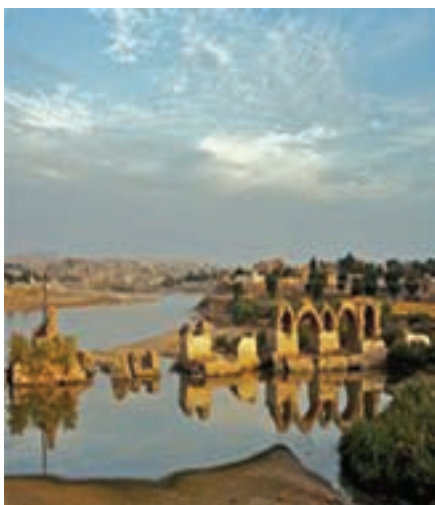

شکل ۱۴-۴- مهر تجاری دوره ساسانی - همدان

شکل ۱۳-۴- سفال (پیش از اسلام) ساحل خلیج فارس (ماهشهر)

با تأسیس دانشگاه بزرگ جندی شاپور که دانشمندانی از کشورهای دیگر نیز در آن تدریس می‌کردند، زمینه گسترش علم و دانش فراهم شد. از این دوره در شهرهای شمالی استان مانند شوشتر و دزفول آثار زیادی برجای مانده است.

شکل ۱۶-۴- پل و بند شادروان (ساسانی) شوشتر

شکل ۱۵-۴- پل دوره ساسانی (دزفول)

خوزستان از ورود اسلام تا روی کار آمدن قاجاریه

با ظهور اسلام و ورود سپاهیان مسلمان، مردم استان از دین مبین اسلام استقبال کردند. پس از آن خوزستان به دلیل موقعیت جغرافیایی پناهگاه شیعیان و امام زادگانی شد که از ظلم و جور حکام اموی و عباسی به این سرزمین مهاجرت می کردند.

شکل ۱۸-۴- امامزاده عبدالله - صیدون

شکل ۱۷-۴- امامزاده محمد بن زید - گتوند

آیا می دانید

دین مبین اسلام در سال ۱۷ هجری از مسیر خلیج فارس و شهرهای هندیجان و دورق (شادگان) وارد استان

ما شد؟

استان در قرون اولیه اسلامی از رونق و شکوفایی برخوردار بود. جغرافی دانان مسلمان در این دوره از فراوانی محصولات کشاورزی، تولید منسوجات گرانبها و استخراج معادنی مانند طلا و مس در خوزستان یاد کرده اند. در شوشتر، پارچه های ابریشمی که شهرت بسیار داشت تولید می شد و تا چند قرن پوشش خانه کعبه را از این شهر تهیه می کردند.

بیشتر بدانیم

در قرون اولیه اسلامی، مهرویان مهم ترین بندر استان بود و کالاهایی مانند: پارچه، ابریشم، قالی، عسل، روغن، صابون، خرما، نیشکر و ماهی خشک شده از شهرهایی مانند اهواز، شوشتر، ارجان، رامهرمز، شوش و مهرویان به مناطق مختلف حوزه تمدن اسلامی صادر می شد.

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

در دوره اموی و عباسی، حاکمان منصوب از طرف خلفا فرمانروایی می کردند، اما در نیمه اول قرن سوم هجری وضعیت تغییر یافت و یعقوب لیث صفاری در سال ۲۶۲ ه. ق خوزستان را تصرف کرد. او که قصد براندازی خلیفه عباسی را داشت شکست خورد و در بازگشت در شهر جندی شاپور درگذشت. در این زمان در شهرهایی چون جندی شاپور، رامهرمز، اهواز، ارجان و شوشتر، سکه ضرب می کردند که این موضوع بیانگر اهمیت این مناطق است.

شکل ۱۹-۴- آرامگاه یعقوب لیث صفاری دزفول

آیا می دانید

آثار برجای مانده از شهر جندی شاپور در نزدیکی دزفول قرار دارد؟

آل بویه که دولتی شیعه مذهب بودند در سال ۳۲۶ بر خوزستان تسلط یافتند. عضدالدوله دیلمی در شهرهای استان و از جمله اهواز دست به کارهای عمرانی زد. در این زمان استان به هفت ولایت شوش، جندی شاپور، شوشتر، عسکر مکرّم، اهواز، رامهرمز، دورق تقسیم شده بود.

فعالیت

اگر در محل سکونت شما امامزاده یا قدمگاهی وجود دارد، درباره آن گزارش تهیه کنید.

بیشتر بدانیم

پس از آل بویه، خوزستان توسط حکومت‌های اتابکان فارس، اتابکان لرستان، آل مظفر و جانشینان تیمور اداره می‌شد.

در سال ۸۴۵ ه. ق فردی به نام سید محمد مشعشی هویزه را تصرف کرد و جانشین وی توانست بر تمام خوزستان تسلط یابد. مشعشیان که شیعه مذهب بودند با به قدرت رسیدن دولت صفوی و لشکرکشی آنها به خوزستان شکست خورده و قدرشان محدود به منطقه هویزه شد. با سقوط سلسله صفویه وضعیت سیاسی در استان آشفته شد. تسلط نادر شاه بر خوزستان به طور موقت باعث ایجاد آرامش شد، اما با مرگ وی قدرت طلبی و درگیری حاکمان محلی ادامه یافت. در دوره کریمخان زند گروهی از اعراب بنی کعب به علت اختلاف با حاکمان عثمانی به ایران مهاجرت کرده و در منطقه دورق (شادگان) ساکن شدند. آنها به همراه بختیاری‌ها در لشکرکشی زندیه برای تصرف بصره به این دولت یاری رساندند.

خوزستان از دوره قاجار تا انقلاب اسلامی

در دوره قاجار استان توسط نمایندگان دولت که در شوشتر مستقر بودند، اداره می‌شد. با رونق گرفتن بندر خرمشهر در زمان محمدشاه قاجار، دولت عثمانی که این شهر را رقیب تجاری بصره می‌دانست آن را مورد حمله قرار داد. اختلاف مرزی با دولت عثمانی سرانجام به قرار داد ارزنة الروم منجر شد. براساس بندهایی از این قرارداد، اروند رود مرز دو کشور شناخته شد و عثمانی‌ها متعهد شدند، تسهیلاتی را برای بازرگانان ایران فراهم کنند. با توجه به اینکه در آن دوره مردم استان، به ویژه شهرهای دزفول و شوشتر با دولت عثمانی معاملات بازرگانی داشتند، این قرارداد علاوه بر تثبیت مرزها، به توسعه تجارت استان نیز کمک می‌کرد.

بیشتر بدانیم

اختلاف انگلیس با دولت قاجار درباره مالکیت شهر هرات باعث شد آنها در سال ۱۲۷۳ ه. ق از طریق خلیج فارس، خرمشهر و اهواز را مورد حمله قرار دهند. نیروهای مهاجم در این حمله با مقاومت سرسختانه عشایر خرمشهر و نیروهای دولتی مواجه شدند.

استان خوزستان علی‌رغم تحولات سیاسی و فراز و نشیب‌های فراوان به علت مجاورت با خلیج فارس و کشور عثمانی از زمان

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

ناصرالدین شاه مورد توجه قرار گرفت.

یکی از مأمورین دولتی که برای بررسی وضعیت خوزستان در دوره قاجار به استان سفر کرده آن را به علت داشتن امکانات بالقوه و متعدد، گنج شایگان نامیده است. ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه طرح‌هایی را برای رونق شهر اهواز اجرا کردند، که از آن جمله ساختن دو اسکله در این شهر بود. این باراندازها برای تخلیه کالاهایی بود که از مسیر رودخانه کارون از خرمشهر به اهواز حمل و از طریق شوشتر به اصفهان می‌رسید. نام‌های ناصری و مظفری در شهر اهواز یادگار آن دوره است. امیرکبیر نیز قصد داشت تا طرح کشت نیشکر را به مرحله اجرا در آورد که با مرگ وی ناتمام ماند.

شکل ۲۰-۴- کاروانسرای معین‌التجار دوره قاجاریه (اهواز)

شکل‌گیری جنبش مشروطیت در دوره مظفرالدین شاه و سرکوبی آن توسط محمد علی شاه، باعث شد تا عشایر شجاع بختیاری به مقابله با حکومت استبدادی برخیزند. آنها در سقوط حکومت محمد علی شاه نقش مهمی داشتند. یکی دیگر از صحنه‌های حضور خوزستانی‌ها در دفاع از کشور در جنگ جهانی اول روی داد. در این جنگ عشایر غیور منطقه هویزه با فتوای علمای مذهبی، در مقابل نیروهای متجاوز انگلیسی دست به مقاومت زده و در این راه جان خویش را فدا کردند.

در سال ۱۹۰۸ م (۱۲۸۷ ش) با کشف نفت در استان تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زیادی رخ داد. تغییر چهره شهرها، ایجاد محلات جدید در کنار بافت قدیمی، مهاجرت به شهرها، ایجاد تأسیسات جدید از جمله این پیامدها بود. در این دوره، سیاست انگلیس در استان ارتباط با افراد با نفوذ محلی و حمایت از آنها بود. یکی از کسانی که مورد حمایت انگلیس قرار گرفت شیخ خزعل بود که توانست به تدریج حوزه نفوذ خود را گسترش داده و بخش جنوبی و مرکز استان را زیر سلطه خود در آورد. با تغییر سیاست انگلیس شیخ خزعل توسط رضا شاه دستگیر و مدتی بعد به قتل رسید.

بیشتر بدانیم

شیخ خزعل برخلاف پدرش شیخ جابر که در دوره ناصرالدین شاه قاجار در دفاع از کشور با نیروهای دولت انگلیس جنگید، وابسته به انگلستان بود.

در سال ۱۳۱۷ ه. ش بندر امام خمینی به وسیله خط آهن با شمال کشور مرتبط شد، این خط آهن نقش مهمی در پیروزی متفقین در جنگ جهانی دوم داشت. با آغاز حرکت انقلاب اسلامی مردم خوزستان با هدایت روحانیت آگاه و مبارز در صحنه‌های مختلف مبارزه با رژیم شاهنشاهی حضور یافته و از بذل جان و مال خویش دریغ نکردند. راهپیمایی گسترده مردم آبادان پس از حادثه سینما رکس اعتصاب گسترده کارکنان شرکت نفت و تقدیم صدها شهید نمونه‌هایی از این فداکاری‌ها و رشادت‌هاست.

مشاهیر و فرهیختگان استان

خوزستان از گذشته‌های بسیار دور تاکنون چهره‌های توانمند و شخصیت‌های دینی، علمی و فرهنگی فراوانی را به تمدن اسلامی و جامعه ایرانی تقدیم کرده است. یکی از این چهره‌ها سلمان فارسی است، وی از صحابه معروف و از نزدیکان پیامبر بزرگوار اسلام بود. آن حضرت، سلمان را از اهل بیت خود می‌دانست. برخی رامهرمز را زادگاه این شخصیت ارزشمند می‌دانند.

استان خوزستان که لقب دروازه ورود تشیع به ایران را دارد، در ارادت به اهل بیت پیشگام بوده است. علی بن مهزیار اهوازی که مرقدش نیز در اهواز قرار دارد از یاران با وفای امام رضا (ع) و از راویان حدیث است. او در هندیجان متولد شد و سپس به اهواز مهاجرت کرده و عمر پر برکت خود را در این شهر سپری کرد.

دعبل بن علی خزاعی معروف به شاعر معروف اهل بیت (ع) نیز از جمله شخصیت‌های بزرگ شیعی است که مرقدش در دزفول قرار دارد. یکی دیگر از شخصیت‌های معروف شیعه، یعقوب بن اسحاق، معروف به ابن سکیت دورقی اهوازی است که به دلیل ارادتش به ائمه به دست متوکل خلیفه عباسی به شهادت رسید.

در زمینه علم و دانش نیز مردم استان به ویژه در قرون اولیه اسلامی جایگاه شایسته‌ای داشتند، افرادی چون سهل بن هارون دشت میسانی که ریاست بیت الحکمه و ابوسهل نوبختی که ریاست کتابخانه بیت الحکمه را بر عهده داشتند، از جمله این مشاهیرند.

بیشتر بدانیم

پس از ورود اسلام، به مدت چند قرن نام اهواز را به کل خوزستان اطلاق می‌کردند، به همین دلیل بسیاری از مشاهیر استان که در آن دوره می‌زیستند، به اهوازی معروف‌اند.

جدول ۱-۴- شخصیت‌های مذهبی، علمی و فرهنگی

محل ولادت یا زندگی	نام شخصیت
آبادان	محمد بن عبد بن حرب، عارف قرن سوم هجری
اهواز	ابوالحسن اهوازی ریاضی دان و منجم، قرن چهارم هجری علی بن عباس اهوازی، پزشک معروف جهان اسلام در دوره آل بویه حسن بن سعید و حسین بن سعید، از یاران امام رضا (ع) و از راویان حدیث
ایذه	میرزا حسن مال میری، شاعر قرن یازدهم هجری
بهبهان	علامه وحید بهبهانی، معروف به استاد اکبر در قرن دوازدهم هجری آیت ... میر سید علی بهبهانی قرن چهاردهم هجری آخوند ملا علی (علی بن قطب الدین) صاحب تفسیر بی نقطه
خرمشهر	سید عدنان غریفی فقیه و مؤلف قرن چهاردهم هجری
دزفول	شیخ مرتضی انصاری معروف به خاتم الفقها، مرجع تقلید شیعیان جهان مولانا فرج ... نخستین شاعر دزفول سید اسماعیل قصری، معروف به شیخ الوری، عارف قرن ششم هجری بابا رکن الدین، عارف دوره تیموری
دشت آزادگان	عبد علی بن جمعه حویزی، فقیه و صاحب تفسیر نور الثقلین
رامهرمز	ابن خلاد رامهرمزی، قاضی و محدث قرن چهارم هجری بزرگ بن شهریار رامهرمزی، بزرگترین دریانورد ایرانی در قرن چهارم هجری و نویسنده کتاب عجایب الهند
شادگان	شیخ هاشم بن حردان کعبی اهوازی فقیه و ادیب قرن سیزدهم هجری
شوشتر	سید نعمت ... جزایری معروف به محدث از سادات برجسته قرن دوازدهم هجری قاضی نورالله شوشتری، نویسنده کتاب مجالس المؤمنین در قرن دوازدهم هجری شیخ جعفر شوشتری، نویسنده کتاب رساله عملیه منهج الرشاد علامه شیخ محمد تقی شوشتری مجتهد و نویسنده کتاب قاموس الرجال آیت ... سید محمد حسن آل طیب از سادات قرن چهاردهم و پانزدهم هجری
گتوند	قیصر امین پور شاعر معاصر
مسجد سلیمان و لالی	ملا علی صیفوری آرپناهی، شاعر و عارف قرن معاصر بهمن علا الدین معروف به مسعود بختیاری، شاعر و خواننده محلی

درس ۱۱ خوزستان در دفاع مقدس

«خوزستان دین خود را به اسلام ادا کرد.»

امام خمینی (ره)

شکل ۲۱-۴- حضرت آیت... خامنه‌ای در جمع مدافعان خرمشهر

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷ رژیم دست نشاندۀ بعث عراق اقدامات زیادی را بر علیه ملت ایران انجام داد. تقویت گروه‌های ضد انقلاب و دامن زدن به اختلافات داخلی از جمله کارهای رژیم صدام بر علیه نظام نوپای مردم مسلمان ایران بود. حکومت بعث عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ پس از ماه‌ها تجاوزهای محدود مرزی، حملۀ سراسری را علیه ملت ایران آغاز کرد. در این هجوم گسترده، سرزمین خوزستان با توجّه به موقعیت و اهمیتی که به‌ویژه در اقتصاد ایران داشت بیش از سایر نقاط شاهد لشکرکشی مزدوران بعثی بود. رژیم عراق از سه محور استان ما را مورد تهاجم قرار داد.

الف) محور شوش - دزفول
ب) محور سوسنگرد - اهواز
ج) محور خرمشهر - آبادان

شکل ۲۲-۴- نقشه محورهای تهاجم نیروهای بعثی عراق

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

نیروهای بعضی که در خیال خود قصد تصرف چند روزه خوزستان را داشتند با مقاومت جانانه و فداکاری بی نظیر مردم مواجه شدند. مقاومت ۳۵ روزه مدافعان خرمشهر موجب شد متجاوزان طعم تلخ شکست را در مقابل مردم فداکار و شجاع ایران اسلامی احساس کنند. حماسه مقاومت مردم شهرهای خرمشهر و آبادان در مقابله با متجاوزان باعث شگفتی جهانیان و جلوگیری از دستیابی عراق به سایر اهداف اعلام شد.

شکل ۲۳-۴- مسجد جامع خرمشهر سوم خرداد ۱۳۶۱

حماسه مدافعان سوسنگرد با هدایت حضرت آیت الله خامنه‌ای و شهید چمران در ۲۶ آبان ۱۳۵۹ برای شکستن محاصره این شهر، از نقاط برجسته روزهای آغاز جنگ است که این امر باعث جلوگیری از سقوط شهر اهواز شد.

شکل ۲۴-۴- انهدام تانک دشمن در سوسنگرد

مردم غیور استان به‌ویژه عشایر سلحشور و اهالی شهرهای مرزی با تمام توان به کمک نیروهای مسلح علیه متجاوزان وارد صحنه شدند.

شکل ۲۵-۴- حضور عشایر و نیروهای مردمی در دفاع مقدس

نیروهای عراقی برای در هم شکستن مقاومت در شهرهای مرزی استان، مردم بی دفاع را مورد حملات هوایی و موشکی خود قرار می دادند. در این میان دزفول بیش از ۱۷۰ بار مورد حمله موشکی قرار گرفت. در دوم مهر ماه ۱۳۵۹ نیز هواپیماهای دشمن اداره آموزش و پرورش آبادان را بمباران کردند که در این حادثه تعدادی از معلمان و کارکنان به شهادت رسیدند.

آیا می دانید

دزفول به علت مقاومت کم نظیر خود در دوران جنگ به عنوان شهر نمونه مقاومت نام گرفت؟

شکل ۲۶-۴- یادمان مقاومت مردم دزفول در مقابل موشک باران

با ادامه جنگ و مقاومت مردم، رژیم عراق برخلاف همه موازین بین المللی، مناطق مسکونی، مراکز درمانی، آموزشی و فرهنگی را مورد حمله قرار داد. از جمله این حملات بمباران اداره آموزش و پرورش آبادان در دوم مهر ماه ۱۳۵۹ بود.

شکل ۲۷-۴- نقش جهادسازندگی (سنگسازان بی سنگر) در دفاع مقدس

بیشتر بدانیم

در چهارم آبان سال ۶۲ در حمله موشکی رژیم بعثی عراق به مدرسه راهنمایی شهید پیروز بهبهان ۷۵ دانش آموز و معلم به شهادت رسیدند.

شکل ۲۹-۴ پذیرایی از رزمندگان اسلام در ایستگاه صلواتی

شکل ۲۸-۴ مدرسه راهنمایی شهید پیروز بهبهان پس از موشک باران

آیا می دانید

مردم استان در دوران جنگ با برپایی ایستگاه‌های صلواتی در شهرها و مناطق عملیاتی از رزمندگان اسلام که عازم جبهه‌ها بودند پذیرایی می کردند؟
به منظور سازماندهی جبهه‌های جنوب، ساختمان گلف در اهواز به عنوان پایگاه منتظران شهادت تعیین شد که تا انتهای جنگ مسئولیت فرماندهی عملیات رزمندگان اسلام را بر عهده داشت.

شکل ۳۰-۴- ساختمان گلف در اهواز

با وجود تهاجم دشمن، مردم با حضور در شهرها و شرکت در نماز جمعه، باعث دلگرمی رزمندگان و ناامیدی متجاوزان شدند.

شکل ۳۱-۴- رزمندگان اسلام در نماز جمعه یکی از شهرهای استان

پس از برکناری بنی صدر خائن در دومین سال جنگ، رزمندگان اسلام با چندین عملیات پیروزمانده مانند ثامن الائمه، طریق القدس، فتح المبین و بیت المقدس متجاوزان بعثی را از بیشتر سرزمین‌های اشغالی استان بیرون کردند.

جدول ۲-۴- عملیات‌های مهم رزمندگان اسلام

<p>فرماندهی: سپاه و ارتش سازمان رزم: سپاه و ارتش استعداد ایران: ۳۰ گردان استعداد عراق: ۳۱ گردان وسعت منطقه آزاد شده: ۱۳۰ کیلومتر مربع تلفات عراق: ۱۵۰۰ کشته و زخمی و ۱۸۰۰ اسیر</p>	<p>عملیات: نامن الاثمه (ع) منطقه: شمال آبادان هدف: شکست حصر آبادان - آزاد سازی جاده اهواز - آبادان نوع عملیات: تک گسترده زمان: ۱۳۶۰/۷/۵ رمز: نصر من الله و فتح قريب</p>
<p>فرماندهی: سپاه و ارتش سازمان رزم: سپاه و ارتش استعداد ایران: ۲۲ گردان استعداد عراق: ۶۱ گردان وسعت منطقه آزاد شده: ۶۵۰ کیلومتر مربع تلفات عراق: ۸۵۰۰ کشته و زخمی و ۵۴۶ اسیر</p>	<p>عملیات: طریق القدس منطقه: بستان هدف: آزاد سازی بستان - دست یابی به مرز در منطقه چزابه نوع عملیات: تک گسترده زمان: ۱۳۶۰/۹/۱۵ تا ۹/۸ رمز: یا حسین (ع)</p>
<p>فرماندهی: سپاه و ارتش سازمان رزم: سپاه و ارتش استعداد ایران: ۱۲۵ گردان استعداد عراق: ۱۶۶ گردان وسعت منطقه آزاد شده: ۲۴۰۰ کیلومتر مربع تلفات عراق: ۴۰۰ کشته و زخمی و ۱۵۰۰۰ اسیر</p>	<p>عملیات: فتح المبين منطقه: شوش و دزفول هدف: آزاد سازی منطقه غرب کرخه و جاده دزفول - دهلران نوع عملیات: تک گسترده زمان: ۱۳۶۱/۱/۱۰ تا ۱/۲ رمز: یا زهرا (س)</p>
<p>فرماندهی: سپاه و ارتش سازمان رزم: سپاه و ارتش استعداد ایران: ۱۴۴ گردان استعداد عراق: ۲۰۰ گردان وسعت منطقه آزاد شده: ۵۰۳۸ کیلومتر مربع تلفات عراق: ۱۶۰۰۰ کشته و زخمی و ۱۹۰۰۰ اسیر</p>	<p>عملیات: بیت المقدس منطقه: غرب رود کارون هدف: آزاد سازی منطقه غرب کارون - پادگان حمید - جاده اهواز - آبادان نوع عملیات: تک گسترده زمان: ۱۳۶۱/۳/۳ تا ۲/۱۰ رمز: یا علی بن ابی طالب (ع)</p>

به دنبال عملیات بزرگ بیت المقدس و چند عملیات دیگر مجامع بین‌المللی به حقانیت ملت ایران پی برده و در نهایت زمینه صدور قطعنامه ۵۹۸ فراهم شد.

بیشتر بدانیم

پس از عملیات بیت المقدس عملیات محرم، رمضان، بدر، خیبر، والفجر ۸، کربلای ۴ و ۵ و بیت المقدس ۷ انجام گرفت. در هشت سال دفاع مقدس رزمندگان استان نقش عمده‌ای در فرماندهی و انجام عملیات‌های گوناگون داشتند. برخی از یگان‌های استان در دوران دفاع مقدس عبارت‌اند از: لشکر ۷ حضرت ولی عصر (عج) - لشکر ۹۲ زرهی خوزستان - پایگاه چهارم و پنجم شکاری دزفول و امیدیه - قرارگاه نصرت - تیپ ۷۲ محرم - تیپ امام حسن - تیپ ۳۷ نور و تیپ بعثت. علاوه بر یگان‌های مذکور، فرماندهی بسیاری از قرارگاه‌ها و یگان‌های نظامی سایر مناطق عملیاتی را رزمندگان خوزستانی برعهده داشتند.

از افتخارات یگان‌های هوایی استان می‌توان به عملیات‌های درون مرزی و بیرون مرزی متعدد اشاره کرد که با تقدیم ده‌ها شهید، جانباز و آزاده همراه بود.

شکل ۳۲-۴- نقش بانوان استان در جنگ

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

شکل ۳۳-۴- عکس برداری از شهر کاظمیه عراق توسط جنگنده‌های نیروی هوایی

لشکر ۹۲ زرهی خوزستان در طول ۸ سال دفاع مقدس با انجام عملیات متعدد جهت بیرون راندن متجاوزان از خاک کشورمان نقش مهمی ایفا نمود.

شکل ۳۴-۴- شهید رجایی در جمع رزمندگان اسلام

پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ توسط جمهوری اسلامی ایران و اتمام رسمی، جنگ، رژیم بعث عراق برای بار دوم از محورهای طلائی و کوشک به استان حمله کرد و در جاده اهواز خرمشهر تا ۴۰ کیلومتری اهواز پیش روی کرد؛ ولی رزمندگان اسلام با رشادت دشمن را تا مرزهای بین‌المللی عقب راندند.

شکل ۳۵-۴- آیت ... جمی و آیت ... قاضی در جمع رزمندگان اسلام

بیشتر بدانیم

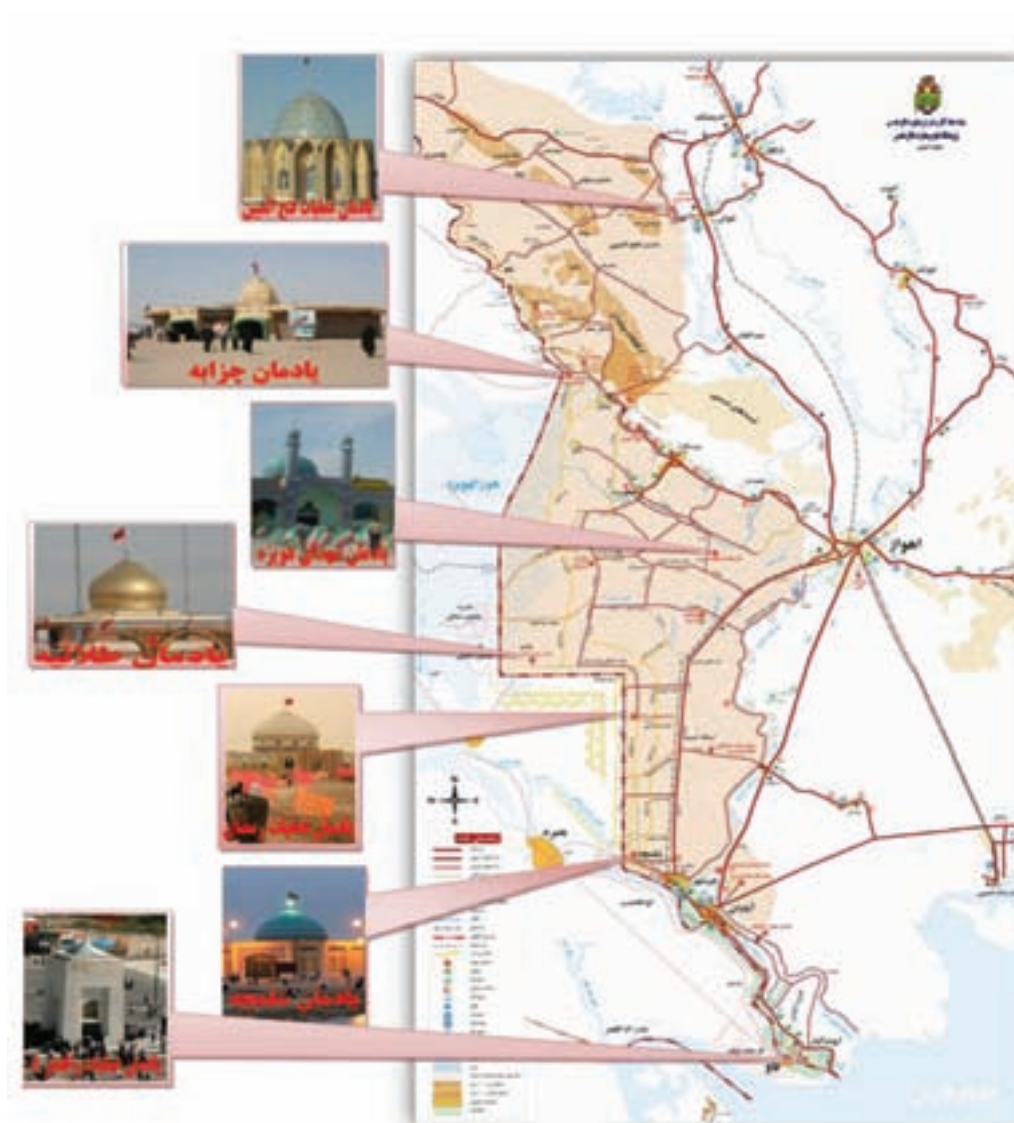
خوزستان در طی دفاع مقدس ۲۳ هزار شهید تقدیم انقلاب اسلامی کرد که بیش از ۱۰۰ نفر از آنها سرداران رشید و فرماندهان ارشد بودند؛ از جمله: محمد جهان آرا، دکتر مجید بقایی، اسماعیل دقایقی، سید حسین علم الهدی، علی هاشمی، حجت الاسلام شریف قنواتی، عظیم محمدی زاده و نوجوان شهید بهنام محمدی را می توان نام برد.

شکل ۳۶-۴- جمعی از سرداران شهید استان

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

حماسه ۸ سال دفاع مقدس در استان به فرموده حضرت امام(ره) باعث شد ابهت دو ابر قدرت شرق و غرب در هم بشکند و تمامی سردمداران نظام‌های فاسد در مقابل اسلام احساس ذلت کنند. امید است با همت و تلاش خود در جهت تحقق اهداف و آرمان‌های نظام مقدس جمهوری اسلامی گام برداشته و حافظ دستاوردهای عظیم خون شهدا باشیم.

شکل ۳۷-۴- یادمان‌های هشت سال دفاع مقدس

فصل پنجم

توانمندی‌های استان خوزستان

درس ۱۲ قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری استان

شکل ۱-۵- نمودار برخی از توان‌های گردشگری استان

خوزستان با توجه به توان‌های طبیعی و تاریخی خود می‌تواند جایگاه مناسبی را در عرصه گردشگری به دست آورد. این امر وظیفه مسئولان محلی به ویژه مدیریت بخش گردشگری را مضاعف می‌کند.

شکل ۲-۵- چشم‌انداز کوهستانی - شمال ایذه

تنوع محیطی و آب و هوایی، وجود اماکن تاریخی، مذهبی و قومی از جمله ظرفیت‌های موجود استان است که جهت توسعه صنعت گردشگری می‌تواند مورد بهره‌برداری قرار گیرد. توسعه این صنعت در استان می‌تواند، زمینه درک متقابل گروه‌ها و قومیت‌ها را فراهم سازد و شرایط لازم جهت تفاهم و وحدت ملی را ایجاد کند. گردشگری به ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، تبادلات فرهنگی کمک می‌نماید.

با توجه به زمستان‌های مطبوع و وجود شبکه‌های ارتباطی مناسب (برخورداری از خطوط آهن، شبکه راه‌های شوسه و فرودگاه‌ها) خوزستان می‌تواند سهم بیشتری از گردشگری را به خود اختصاص دهد.

شکل ۳-۵- آبشار شوی - سردشت دزفول

جاذبه‌های گردشگری استان به دو دسته طبیعی و انسانی تقسیم می‌شوند.

۱- جاذبه‌های طبیعی استان

الف) کوه‌ها: کوه‌های استان امکانات متنوعی برای فعالیت‌های گردشگری از جمله کوه‌نوردی، صخره نوردی، غار نوردی فراهم می‌سازند. کوه‌های برفگیر منگشت، مافارون و سفید کوه در محدوده باغملک و ایذه، کینو و منار در اطراف مسجد سلیمان ولالی ارتفاعات سالن در دزفول و اندیمشک و کوه‌های خاییز و بنگستان در بهبهان با چشمه‌سارها و جنگل‌های بلوط با هوای مطبوع چشم‌اندازهای زیبایی را به وجود آورده است.

شکل ۴-۵- چشم‌اندازی از کوه‌های زیبای خوزستان

توانمندی‌های استان

وجود تونل دلا، دشت شیمبار (شیرین بهار)، با گونه‌های گیاهی و انواع میوه‌های خودرو، از مناطق زیبای گردشگری استان است. منطقه کوهستانی مال آفا در اطراف قلعه تل نیز در دوره گرم سال، با طبیعتی مطبوع پذیرای گردشگران است. از دیگر پدیده‌های جالب توجه مناطق کوهستانی دره‌های طاق‌دیسی است. این دره‌ها مکان‌های مناسبی برای گردشگری طبیعی است. دره‌های طاق‌دیسی منگشت، خائیز نمونه‌های بارز آن است.

شکل ۵-۵- رود شلا منطقه شیمبار - اندیکا

بیشتر بدانیم

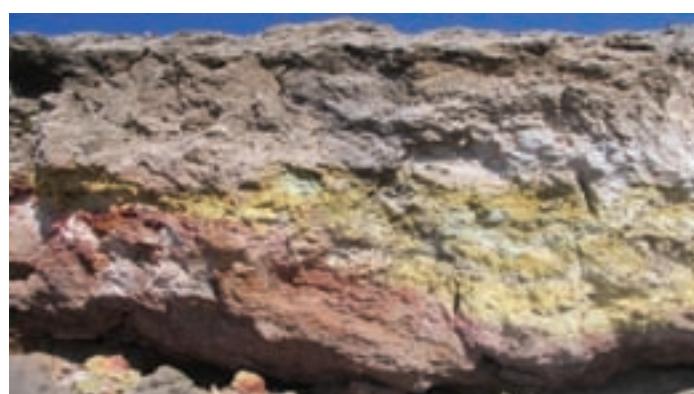

کوه آتشین رامهرمز (تشکوه): تشکوه در شرق رامهرمز در جاده رامهرمز - ابوالفارس واقع شده است. از نظر زمین شناسان دلیل شعله ور شدن آتش کوه گوگرد موجود در زمین و متصاعد شدن گاز طبیعی از عمق به سطح زمین است. گازهای هیدروکربنی که از لایه‌های مختلف زمین عبور می‌کنند و از هر درز و شکافی در سطح زمین به بیرون شعله می‌کشند هنگام شب، نور سوختن این گاز بیشتر دیده می‌شود.

کوه سوخته: این کوه در فاصله ۱۰ کیلومتری امیدیه و درحد فاصل جاده آغاچاری واقع شده است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۱۰ متر است. ظاهر این کوه از دور به صورت سوخته و زرد دیده می‌شود و به همین علت آن را کوه سوخته می‌گویند که از یک سو به سبب شکل ظاهری و از سوی دیگر به علت آثار هیدروکربنی در سطح زمین یک اثر ژئوتوریستی محسوب می‌شود.

شکل ۶-۵- تشکوه رامهرمز - روستای گنبد لران

شکل ۷-۵- کوه سوخته - جاده امیدیه - آغاچاری

برای مطالعه

جدول ۱-۵- مناظر دیدنی استان

شهرستان	مکان	مناظر
بهبهان لالی	نی ده، آب کنارون، چاه بادی، بدیل پیده	غارها
سردشت دهدز گتوند لالی ایذه رامهرمز	شوی شیوند برزین آرپناه خواجه انور گدار بهن	آبشارها
مسجد سلیمان بهبهان	گل گیر گراب	چشمه های گوگردی

توانمندی‌های استان

غارها و چشمه‌های گوگردی از دیگر جاذبه‌های این کوه‌ها هستند. در صورت ساخت استخر شنا و احداث حمام در نزدیکی این چشمه‌ها به علت خواص درمانی آنها می‌توانند، پذیرای گردشگران باشند.

ب) تالاب‌ها: تالاب‌های استان مکان‌های مناسبی برای توسعه گردشگری محسوب می‌شوند: تالاب شادگان، هویزه، بامدژ، میانگران، بندون، تمبی، برم شور از جمله آنهاست که در این میان تالاب‌های شادگان و هویزه از اهمیت جهانی برخوردارند.

شکل ۸-۵- تالاب هویزه

بیشتر بدانیم

تالاب بین المللی شادگان: این تالاب در زمین‌های پست دلتای رود جراحی قرار گرفته است. محدوده آن از شمال شادگان شروع شده و تا شمال آبادان و غرب خور موسی در ماهشهر گسترش می‌یابد. وسعت آن بیش از ۴۰۰ هزار هکتار است که ۳۲۷۷۶۵ هکتار آن تحت عنوان پناهگاه حیات وحش شادگان تعیین گردیده است. اکوسیستم‌های متنوعی مرکب از آب‌های شیرین و شور در این تالاب وجود دارد. وجود سایر شرایط زیستی مطلوب این تالاب را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین زیستگاه‌های مهم حیات وحش به‌خصوص پرندگان مهاجر تبدیل کرده است. تنوع پرندگان و گونه‌های گیاهی جذابیت ویژه‌ای برای گردشگران دارد. ماهیگیری و شکار پرندگان جنبه‌های دیگر تفریحی است که با ایجاد مراکز توریستی، قایقرانی و مسابقات ماهیگیری می‌تواند منشأ درآمد و اشتغال باشد.

تالاب هویزه (هور العظیم): این تالاب حدود ۴۵۰ هزار هکتار وسعت دارد که بخشی از آن در خاک ایران و بخش دیگر در عراق است. پوشش گیاهی هور هویزه شامل انواع گیاهان شوری پسند و نیلوفر آبی است. این تالاب یکی از زیستگاه‌های اصلی پرندگان مهاجر در دوره سرد سال است. تالاب هویزه با استعداد‌های موجود خود جنبه‌های توریستی قابل توجهی دارد.

ج) مناطق حفاظت شده و پناهگاه‌های حیات وحش: به محدوده‌ای از زیستگاه‌های طبیعی اطلاق می‌شود که از شرایط اقلیمی مناسبی برخوردار است و گونه‌های گیاهی و جانوری ویژه‌ای دارد. این محدوده‌ها به منظور حفظ و احیای گونه‌های کمیاب تحت حفاظت قرار می‌گیرند.

مناطق حفاظت شده دز، کرخه، منطقه جنگلی شیمبار در شمال اندیکا، شالو و منگشت در اطراف ایذه و باغملک، خائیز در شمال شرق بهبهان به دلیل داشتن گونه‌های کمیاب گیاهی و جانوری تحت حفاظت سازمان محیط‌زیست قرار گرفته است. این مناطق توان‌ها و ظرفیت‌های طبیعی گردشگری مناسبی در استان دارند.

شکل ۹-۵- نمونه‌هایی از حیات وحش استان

بیشتر بدانیم

مناطق حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش دز و کرخه : این مناطق در امتداد رودهای دز و کرخه قرار دارند و به علت ویژگی‌های خاص به عنوان منطقه حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش انتخاب شده‌اند. بخش وسیعی از این مناطق به صورت بیشه‌زار بوده که از تنوع گیاهی مطلوبی برخوردار است. از انواع درختان، درختچه‌ها و گونه‌های بوته‌ای آن می‌توان به سریم، جاز(بنگرو)، لگجی، تمشک، استبرق، یونجه، شبدر، جو وحشی و... اشاره کرد. از حیات وحش جانوری این مناطق گوزن زرد ایرانی است که از گونه‌های کمیاب می‌باشد؛ و از انواع پرندگان آن می‌توان به کبوتر، لیکو تالابی و دراج اشاره کرد.

د) مناطق ساحلی : طول خط ساحلی یکی از عوامل قدرت یک کشور محسوب می‌شود. استان خوزستان با بیش از ۳۰۰ کیلومتر خط ساحلی حدود ۱۵ درصد از خط ساحلی جنوب کشور را به خود اختصاص داده است. این سواحل هموار، دلتایی و عریض بوده که با عمق کم و خلیج‌های کوچک، از شرایط مناسبی جهت ایجاد زیرساخت‌های گردشگری برخوردار است. سواحل زیبای استان در نیمه دوم سال با توجه به شرایط آب و هوایی مناسب از ظرفیت‌های بالایی برای توسعه ورزش‌های آبی (اسکی روی آب، شنا و قایق سواری) برخوردار است که می‌تواند پذیرای گردشگران باشد. با توجه به تنوع آبیان در این مناطق، ماهیگیری هم فعالیتی مفرح برای گردشگران محسوب می‌شود.

۲- جاذبه‌های انسانی (تاریخی و فرهنگی)

الف) آثار تاریخی : خوزستان جزء اولین زادگاه‌های تمدن بشری است. وجود مجموعه‌ای از آثار هنری و معماری به جای مانده از دولت‌های باستانی ایلام، هخامنشیان، اشکانیان، ساسانیان، و دوره بعد از اسلام، استان را به یکی از قطب‌های گردشگری در سطح ملی و جهانی تبدیل کرده است.

شکل ۱۰-۵- معبد زیگورات چغازنبیل، شوش

بیشتر بدانیم

معبد زیگورات چغا زنبیل : در سال ۱۸۹۰ ژاک دومرگان زمین شناس فرانسوی طی گزارشی اعلام کرد که در ناحیه چغا زنبیل منابع نفت وجود دارد. در حدود ۵۰ سال بعد مهندسان نفت ضمن کاوش آجری را مشاهده کردند که روی آن نوشته‌هایی حک شده بود. این امر مقدمه یک رشته کاوش‌های باستان‌شناسی در چغا زنبیل شد که منجر به کشف این معبد شد. تحقیقات نشان می‌دهد که این معبد مربوط به قرن سیزدهم قبل از میلاد است.

زیگورات معبدی هفت طبقه بوده که در کنار رودخانه ساخته شده به طوری که دو شهر شوش و شوشتر در بالای آن دیده می‌شد. پایه زیگورات مربع شکل و با اضلاع ۱۰۵ متر و ارتفاع حدود ۱۰۰ متر است. بر روی برخی از آجرهای این بنا دعاهایی با خط میخی به زبان ایلامی و آکدی نوشته شده است. این بنا در سال ۱۹۷۹ در یونسکو به ثبت جهانی رسیده است.

شکل ۱۱-۵- چشم اندازی از شهر اهواز

موزه و کاخ آپادانا، قلعه شوش، پل سفید در اهواز، کاخ اردشیر، صفا سر مسجد در مسجد سلیمان، اشکفت سلمان ایذه، قلعه گل و گلاب در سردشت زیدون، قلعه سلاسل در شوشتر، قلعه تل در شهر قلعه تل و قلعه داو دختر در رامهرمز نمونه‌هایی از آثار دیدنی استان است.

شکل ۱۲-۵- قلعه شوش

بیشتر بدانیم

قلعه شوش : در سال ۱۸۹۷ ژاک دومورگان به منظور تحقیق به شوش آمد. او دولت فرانسه را متقاعد کرد، تا محلی امن و مناسب را جهت هیئت باستان شناسی فرانسه در شوش ایجاد کند. به همین منظور بلندترین نقطه تپه‌های شوش یعنی اکروپل برای این کار انتخاب شد. قلعه‌ای با طرح قرون وسطایی اروپا بر فراز آن ساخته شد. ساختمان آن که با خشت بنا شد تا سال ۱۹۱۲ به اتمام رسید. نقشه این قلعه دوزنقه‌ای شکل است که قاعده کوچک آن در سمت شمال واقع شده است. دور تا دور آن را راهرویی احاطه کرده است و ردیف اتاق‌هایی به سمت حیاط بر گرد آن قرار گرفته است. برج شمال غربی قلعه مربع شکل و برج شمال شرقی دایره‌ای شکل است.

قلعه تل : این قلعه بر روی تپه‌ای طبیعی قرار دارد. این قلعه دارای چهار برج و به شکل مربع ساخته شده است و در یکی از زوایای آن یک عمارت چهار ضلعی احداث شده بود که در طبقه فوقانی آن مهمانخانه قرار داشت. در طبقه تحتانی راهرو مسقف طویلی این ساختمان را به محوطه مرکزی قلعه متصل می‌سازد. قلعه دو حیاط دارد. این قلعه از سنگ و آجر ساخته شده است. در سال ۱۳۸۵ اقداماتی برای بازسازی دیوارها و سقف اتاق‌های قلعه سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع دستی انجام داده است.

فعالیت

- ۱- چه راهکارهایی برای جذب بیشتر گردشگران به استان پیشنهاد می‌کنید؟
- ۲- کدام قابلیت موجود در محل زندگی شما می‌تواند برای توسعه گردشگری مورد استفاده قرار گیرد؟

ب) سازه‌های آبی: این سازه‌ها نشان از مهندسی پیشرفته ایرانیان در زمینه استفاده از آب‌های سطحی دارد که در نقاط مختلف استان مشاهده می‌شود. مهم‌ترین این سازه‌ها عبارت‌اند از:

- تصفیه‌خانه چغا زنبیل در اطراف هفت تپه
- مجموعه سازه‌های آبی شوستر
- پل بند دزفول با قدمت بیش از ۱۶۰۰ سال
- بند میزان و پل شادروان در شوستر

شکل ۱۳-۵- سازه‌های آبی شوستر

مجموعه سازه‌های آبی شوستر در سال ۱۳۸۸ در فهرست میراث جهانی به ثبت رسیده است. از تأسیسات ایجاد شده جدید می‌توان به ساخت سدها، پلاژها و دریاچه‌های مصنوعی اشاره کرد که علاوه بر جنبه‌های اقتصادی، می‌تواند مورد استفاده‌های گردشگران قرار گیرد. امکانات قایقرانی، اسکی روی آب و ماهیگیری از جمله توان‌های این سازه‌هاست.

شکل ۱۴-۵- سد کرخه

ج) مکان‌های مذهبی: مهم‌ترین بقاع متبرکه استان عبارت‌اند از: علی بن مهزیار اهوازی، بقعه حضرت دانیال نبی (ع) از پیامبران بنی اسرائیل در شوش، سبزقبای دزفول، امام زاده عبدالله در شهرهای شوشتر، باغملک، هندیجان و امام زاده حیدر بهبهان مساجد جامع شوشتر و دزفول به واسطه قدمت و معماری از اهمیت خاصی برخوردارند.

شکل ۱۶-۵- امامزاده حیدر - بهبهان

شکل ۱۵-۵- بقعه دانیال نبی - شوش

د) گردشگری علمی: یکی از جنبه‌های گردشگری جدید بازدید از کارخانه‌ها و تأسیسات صنعتی است. بازدید این مکان‌ها، برای یادگیری بیشتر می‌تواند پاسخگوی نیاز بخشی از گردشگران باشد.

بیشتر بدانیم

وجود تأسیسات پتروشیمی در بنادر امام خمینی و ماهشهر، تأسیسات نفتی در شهرهای آبادان، آغاچاری، مسجدسلیمان و هفتگل، فعالیت‌های مربوط به صنایع جانبی نیشکر در اطراف اهواز و هفت تپه، صنایع فولاد اهواز، تأسیسات بندری و غیره از جمله مکان‌هایی است که در این بخش می‌تواند مورد استقبال گردشگران قرار گیرد.

شکل ۱۷-۵- تأسیسات پتروشیمی بندر امام خمینی

ه) نگاهی به جاذبه‌های گردشگری دفاع مقدس: خوزستان مهم‌ترین استان مرزی کشورمان است که در طی دوران دفاع مقدس بیشترین خسارات را از جنگ متحمل شد. امروزه با گذشت دو دهه از پایان جنگ تحمیلی، یادگارهای به جای مانده از جنگ به عنوان جلوه‌هایی از فرهنگ ایثار و شهادت پذیرای گردشگران بسیاری است.

یادگان دو کوه، شلمچه، اروند کنار، موزه فرهنگی دفاع مقدس و مسجد جامع خرمشهر، دهلاویه، تنگ چزابه، بنای یادبود شهدای هویزه، فکه و طلاویه از مهم‌ترین یادمان‌های گردشگری جنگ در استان به شمار می‌روند که همه ساله در اواخر اسفند و تعطیلات ایام نوروز کاروان‌های راهیان نور از سراسر کشور از آنجا بازدید می‌کنند.

شکل ۱۸-۵- کاروان راهیان نور - شلمچه

قابلیت‌های گردشگری استان

از دیگر قابلیت‌های گردشگری در استان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد :

- ۱- وجود زمینه مناسب برای ایجاد مناطق آزاد صنعتی - تجاری.
- ۲- وجود چشم‌اندازهای زیبای طبیعی به دلیل عبور رودها از میان شهرها.

راه‌های توسعه گردشگری در استان

- ۱- افزایش امکانات خدماتی.
- ۲- اطلاع‌رسانی مناسب در زمینه معرفی جاذبه‌های گردشگری استان.
- ۳- ایجاد بینش مناسب در زمینه ارزش‌های اقتصادی و فرهنگی گردشگری.
- ۴- تشویق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری.
- ۵- تربیت افراد متخصص جهت راهنمایی گردشگران.

بیشتر بدانیم

چگونه می‌توانیم گردشگر خوبی باشیم؟

- ۱- همراه داشتن کیسه‌های نایلونی جهت جمع‌آوری مواد زائد و انتقال آن به محل مناسب.
- ۲- عدم استفاده از چوب درختان به عنوان سوخت.
- ۳- حفاظت از پدیده‌های طبیعی و آثار تاریخی - مذهبی و فرهنگی.
- ۴- توجه به آثار تاریخی به عنوان بخشی از هویت ملی.

شکل ۱۹-۵- نقشه پراکنده مکان‌های گردشگری استان

برای مطالعه

جدول ۲-۵- مکان‌های گردشگری استان

ته‌های شوش	۲۵	ویرانه‌های شهر به گوار	۴۹	هفت شهیدان
تپه باستانی کلگه زری	۲۶	پل سابله	۵۰	دشت شمسی
تپه چغامیش	۲۷	آرامگاه شاه ابوالقاسم	۵۱	خنگ یار علی وند
هفت تپه	۲۸	امامزاده عبدالله	۵۲	خنگ کمالوند
رودخانه بهمنشیر	۲۹	کتیبه تنگ تکاب	۵۳	خنگ اژدر
دریاچه سد دز	۳۰	طاق طویله	۵۴	قلعه اژدر
دریاچه سد کرخه	۳۱	اشکفت سلمان	۵۵	کول فره
آب انبار مله پیر گل سرخ	۳۲	هور مزرعه	۵۶	قبرستان شهسوار و نقش کهبا
تپه چغا	۳۳	هور العظیم	۵۷	پارک جنگلی بن تشان
چشمه آب معدنی گراب	۳۴	پل لشکر	۵۸	محوطه سرمسجد
تالاب شادگان	۳۵	پل امام رضا(ع)	۵۹	معبد برد نشانه
قلعه رستم عقیلی	۳۶	پل کسری	۶۰	بقعه ابراهیم
قلعه اکرویل	۳۷	منطقه حفاظت شده کرخه	۶۱	پل ساسانی
قلعه باستانی باسیف	۳۸	منطقه حفاظت شده دز	۶۲	پل و محوطه منجیق
قلعه‌های گل و گلاب	۳۹	تل برمی	۶۳	سلطان ابراهیم
قلعه داودختر	۴۰	آسیاب‌های دزفول	۶۴	قلعه تاشار
شهر باستانی عسکر مکرّم	۴۱	آرامگاه یعقوب لیث	۶۵	بقعه سید حسین زاهدون
ایوان کرخه	۴۲	منطقه حیاط وحش	۶۶	پل دیلمیان
معبد زیگورات	۴۳	معبد چغازنبیل	۶۷	بشیر نذیر
شهر باستانی آسک	۴۴	شاه قطب الدین	۶۸	پارک جنگلی سلمان
شهر باستانی دستو ۱۱	۴۵	بقعه بابا احمد	۶۹	مسجد رنگونی‌ها
شهر باستانی جندی شاپور	۴۶	چاله شهر گریوه	۷۰	یادمان‌های دفاع مقدس
محوطه باستانی ارجان	۴۷	بقعه شاه ابوالقاسم		
ویرانه شهر مختارک	۴۸	محوطه بنه‌وار		

درس ۱۳ توانمندی‌های اقتصادی استان

آیا خوزستان با توجه به ظرفیت‌های خدادادی بالای خود توانسته است از جایگاه مناسب اقتصادی در سطح کشور برخوردار باشد؟

این استان با توجه به منابع آب و خاک، نفت و گاز، تنوع آب و هوایی، و مجاورت با خلیج فارس می‌تواند از جایگاه به مراتب بالاتری در عرصه اقتصادی کشور برخوردار شود.

مجموعه عوامل فوق تحت یک مدیریت هماهنگ و با استفاده از نیروهای کارآمدتر می‌تواند این استان را در عرصه اقتصادی با یک جهش مواجه کند. در این درس، سه بخش اصلی اقتصاد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

شکل ۲۰-۵- نمودار سهم بخش‌های مختلف اقتصادی در اشتغال استان - سال ۱۳۸۷

الف - توانمندی‌های کشاورزی

بخش کشاورزی به علت نقش اساسی در تأمین غذای مورد نیاز کشور و تحقق امنیت غذایی یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی محسوب می‌شود. وجود شرایط طبیعی مناسب، گستردگی عرصه فعالیت‌های کشاورزی، ظرفیت‌های مناسب به منظور توسعه دامپروری، شیلات و وجود ده واحد کشت و صنعت نیشکر همه نشان از توان بالای استان در تولید محصولات کشاورزی دارد.

بیشتر بدانیم

از کل مساحت ۶/۴ میلیون هکتاری استان، ۱/۲ میلیون هکتار آن به کشت محصولات کشاورزی اختصاص دارد که با توجه به توانمندی‌های استان و انجام امور زیر بنایی میزان آن می‌تواند تا ۲/۳ میلیون هکتار قابلیت افزایش یابد.

۱- **زراعت:** پراکندگی زمین‌های کشاورزی استان تحت تأثیر شرایط جغرافیایی متفاوت است. در نواحی شمالی جلگه، به‌علت وجود زمین‌های مسطح و حاصل خیز، آب و هوای مناسب، منابع آب کافی، تولیدات زراعی از کمیت و کیفیت بالاتری برخوردار است. در نواحی جنوبی جلگه و همچنین مناطق کوهستانی استان به دلیل برخی محدودیت‌های طبیعی میزان تولید محصولات کشاورزی پایین است.

خوزستان در تولید ۴۰ نوع محصول قابل کشت، در سطح کشور از رتبه‌های بالایی برخوردار است. عمده‌ترین محصولات زراعی استان عبارت‌اند از: گندم، نیشکر، جو، برنج، چغندرقد، ذرت دانه‌ای، ذرت علوفه‌ای، کنجد، سویا، کلزا، صیفی و سبزیجات.

در زیر به دو محصول استراتژیک استان در بخش زراعت پرداخته می‌شود.

گندم: سابقه طولانی کشت این محصول و نگاه ویژه مسئولین، باعث استقبال تولیدکنندگان به کشت این محصول شده است. ۸۴ درصد از تولید این محصول به کشت آبی اختصاص دارد.

شکل ۲۱-۵- برداشت گندم در اطراف اهواز

خوزستان با تولید ۱/۶ میلیون تن گندم در سال زراعی ۱۳۸۸-۸۹، از جایگاه ویژه‌ای در سطح کشور برخوردار است. شهرهای اهواز، شوش و شوشتر بیشترین میزان تولید گندم را نسبت به کل استان داشته‌اند.

توانمندی‌های استان

نیشکر: قابلیت‌های مناسب محیطی باعث شده است که خوزستان تنها تولید کننده نیشکر در سطح کشور باشد. پس از گندم، مهم‌ترین محصول کشاورزی نیشکر است؛ به طوری که می‌توان از تمامی قسمت‌های این گیاه، فراورده‌هایی با ارزش افزوده بالا به دست آورد. علاوه بر تولید شکر، این گیاه در صنایع غذایی و دارویی نیز کاربردهای متنوعی دارد.

بیشتر بدانیم

سابقه تولید این محصول در قبل از انقلاب اسلامی و ایجاد ۷ واحد کشت و صنعت پس از انقلاب اسلامی، زمینه کشاورزی در ۱۲۰ هزار هکتار از اراضی استان را زیرکشت این محصول باشد. مجموع تولید شکر استان حدود ۵۵۰ هزار تن است که در صورت وجود شرایط لازم می‌توان میزان آن را افزایش داد. باگاس از مشتقات نیشکر، در صنایع کاغذسازی، تولید ام‌دی‌اف و نئوپان مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین می‌توان ملاس را نام برد که از دیگر مشتقات نیشکر است و در صنایع الکل‌سازی، تولید خمیر مایه نان و خوراک دام کاربرد دارد. در حال حاضر ده مجتمع کشت و صنعت نیشکر در استان فعال است. واحدهای کارون، میان آب و هفت تپه که از پیش از انقلاب فعال بوده‌اند، پس از انقلاب با توجه به افزایش نیاز کشور به این محصول پویایی بیشتری یافتند، طرح‌های توسعه نیشکر و صنایع جانبی در استان نیز از سال ۱۳۶۸ به اجرا درآمد. ۸۴ هزار هکتار از اراضی استان پس از عملیات زیرسازی و تسطیح اراضی به زیر کشت نیشکر رفته‌اند.

شکل ۲۳-۵- برداشت نیشکر

شکل ۲۲-۵- مزرعه نیشکر و کارخانه وابسته به آن

شکل ۲۴-۵- دستگاه سانترافیوژ- تبدیل شیرۀ نیشکر به پودر شکر

آیا می دانید

- * پس از انقلاب اسلامی در طرح های توسعه نیشکر، سالانه به ازای هر فرد ایرانی ۱۰ کیلوگرم شکر تولید می شود.
- * نیشکر مؤثرترین گیاه زراعی تولید کننده اکسیژن است که نقش مهمی در پایداری اکوسیستم های زیست محیطی دارد.
- * مقدار گازکربنیک آزاد شده به محیط زیست توسط نیشکر حدود ۱۲ برابر کمتر از سایر گیاهان است.
- * در طرح های توسعه نیشکر به روش بیولوژیکی با آفات گیاهی مبارزه می شود.

جدول ۳-۵- واحدهای کشت و صنعت استان پس از انقلاب اسلامی

نام طرح	نوع فعالیت	تولید شکر	تولید کاغذ	تولید خوراک دام	تولید MDF	تولید خمیر مایه نان	تولید الکل	مکان طرح
کشت و صنعت امام خمینی	*	*	-	*	*	-	-	شوشتر
دهخدا	*	*	*	*	-	-	-	شوشتر
دعبل خزاعی	*	*	-	*	-	*	*	جاده اهواز-آبادان
سلمان فارسی	*	*	*	*	-	-	-	جاده اهواز-آبادان
فارابی	*	*	*	*	-	-	-	جاده اهواز-آبادان
امیرکبیر	*	*	*	*	-	-	-	جاده اهواز-خرمشهر
میرزا کوچک خان	*	*	*	*	-	-	-	جاده اهواز-خرمشهر

۲- باغداری: تولید محصولات باغی استان با موقعیت جغرافیایی آن در ارتباط است. دزفول در شمال جلگه، با تولید مرکبات و شادگان در جنوب آن با تولید خرما قطب‌های تولید کننده محصولات باغی محسوب می‌شوند. در مناطق کوهستانی استان محصولات نظیر انار، انجیر، انگور و گردو از اهمیت برخوردار است. استان با تولید سالانه ۸۰ میلیون شاخه گل و پرورش انواع درخت و درختچه‌های زینتی از توان نسبتاً مساعدی برخوردار است.

آیا می‌دانید

خوزستان در تولید گل مریم در سطح کشور رتبه اول و در تولید گل رز مقام دوم را دارد. دزفول عمده‌ترین قطب تولید انواع گل و گیاهان تزینتی در سطح استان محسوب می‌شود. بهبهان در تولید گل نرگس از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

فعالیت

- ۱- کدام یک از محصولات زراعی و باغی در محل زندگی شما تولید می‌شود؟
- ۲- به نظر شما از محصول خرما کدام صنایع تبدیلی و تکمیلی را می‌توان راه‌اندازی کرد؟

نارنج

نارنگی

پرتقال

لیمو شیرین

لیمو ترش

گریپ فروت

خیار

ذرت

خرما

فلفل

کلم

گوجه

سبزیجات

هندوانه

کاهو

شکل ۲۵-۵- انواع محصولات باغی استان

جدول ۴-۵- محصولات زراعی و باغی استان

ردیف	نام محصول	میزان تولید به تن	درصد تولید استان نسبت به کل کشور	رتبه استان در کشور	مراکز مهم تولید
۱	گندم	۱۶۵۰۰۰۰	۱۲	دوم	اهواز- شوش- شوشتر
۲	نیشکر	۵۵۰۰۰۰۰	۱۰۰	اول	اهواز- شوشتر- هفت تپه
۳	خرما	۱۶۰۰۰۰	۱۵	دوم	آبادان- خرمشهر- بهبهان- شادگان- اهواز- ماهشهر
۴	برنج	۲۰۰۰۰۰	۷	پنجم	شوشتر- اهواز- شوش- باغملک- دشت آزادگان
۵	ذرت دانه‌ای	۵۰۰۰۰۰	۲۲	دوم	دزفول- شوش- اندیمشک- شوشتر- بهبهان
۶	جو	۱۵۰۰۰۰	۵	هفتم	اهواز- دشت آزادگان مسجدسلیمان- لالی- باغملک- رامهرمز- ایذه
۷	دانه‌های روغنی	۲۰۰۰۰	۳	چهارم	بهبهان- شوش- شوشتر- اهواز
۸	مرکبات	۵۵۰۰۰	۱	پنجم	دزفول
۹	صیفی و سبزیجات	۲۳۰۰۰۰۰	۱۰	دوم	دزفول- اهواز- شوشتر- شوش- رامهرمز- گنوند
	جمع	۱۰۵۰۰۰۰۰	۱۵	اول	استان

۳- دامداری: استان با تولید سالانه ۵۶۰ هزار تن فراورده‌های دامی حدود ۵ درصد از کل تولید کشور را به خود اختصاص داده است که از این حیث در رتبه ششم در سطح کشور جای می‌گیرد. شهرهای اهواز، شوش، دزفول، بهبهان بیشترین سهم در تولید فراورده‌های دامی را به خود اختصاص می‌دهند. توسعه کشتارگاه‌های صنعتی و کارخانه‌های ارائه‌دهنده مواد لبنی و گوشت بسته‌بندی شده از نیازهای استان تلقی می‌شود.

۴- شیلات: خوزستان با برخورداری از منابع آبی فراوان، امکانات صیادی از شرایط مطلوبی برای توسعه شیلات برخوردار است. بیش از ۳۰۰ مزرعه پرورش ماهیان گرمابی و سردابی در استان فعال است. شهرهای هندیجان، آبادان، اروندکنار، خرمشهر و ماهشهر از مراکز مهم صید ماهی در استان می‌باشند.

برای مطالعه

جدول ۵-۵- تولید ماهی و میگو در آب‌های ساحلی و مزارع پرورش ماهی استان - واحد تن

کل تولیدات شیلاتی		مزارع پرورش ماهی				آب‌های ساحلی	
		سرد آبی		گرمابی			
تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی
۳۸۴۱	۷۴۱۳۷	-	۳۶۴	۳۷۷	۲۰۶۵۹	۳۴۶۴	۴۸۶۷۴

شکل ۲۷-۵- صید میگو در آب‌های ساحلی استان

شکل ۲۶-۵- صید ماهی در آب‌های ساحلی استان

محل پهلوگیری لنج‌های صیادی - هندیجان

مزرعه پرورش ماهیان گرمابی در اطراف اهواز

شکل ۲۸-۵- فعالیت‌های مرتبط با بخش شیلات

ب - صنعت

خوزستان با بیش از ۲۳۰۰ واحد صنعتی فعال و اشتغال ۹ هزار نفر سومین استان صنعتی کشور است. ۶۰ درصد سرمایه‌گذاری صنعتی به ماهشهر و ۳۰ درصد به اهواز اختصاص دارد. اجرای طرح‌های پتروشیمی در ماهشهر، فولاد و کشت و صنعت‌ها در اهواز بیشترین سهم را در این میان دارد. مهم‌ترین صنایع استان عبارت‌اند: صنایع نفت و گاز و صنایع جانبی کشاورزی، صنایع فلزی، ساختمانی، ساخت نیروگاه‌ها، ساخت شناورها و سازه‌های دریایی.

توانمندی‌های استان

صنایع نفت و گاز : سابقهٔ اکتشاف نفت در مناطق نفت خیز کشور به سال ۱۲۸۷ ه. ش برمی‌گردد. اولین چاه نفتی در منطقهٔ نفتون مسجد سلیمان به بهره‌برداری رسید.

شکل ۲۹-۵- اولین چاه نفت در مسجد سلیمان

مجموع میداین نفتی استان با تولید روزانه نزدیک به ۲/۵ میلیون بشکه نفت نقش اساسی در تأمین منابع ارزی کشور دارند. جدول ۶-۵ میزان تولید ۵ شرکت کلیدی در عرصهٔ نفت و گاز کشور ذکر شده است. به امید آن که همگان در استان، قدردان این موهبت الهی باشیم.

برای مطالعه

جدول ۶-۵- شرکت‌های بهره‌برداری نفت و گاز استان با میدان‌های نفتی تابعه

تولید روزانه	مرکزاداری	میدان‌های نفتی تابعه	نام شرکت
۱ میلیون بشکه	اهواز	اهواز- رامین - منصوری - آب تیمور	شرکت بهره‌برداری نفت و گاز کارون
۶۳۰ هزار بشکه	امیدیه	آغاچاری - رامشیر - رگ سفید - پازنان - کرنج - پارسی - مارون - پرنج	شرکت بهره‌برداری نفت و گاز آغاچاری
۵۷۰ هزار بشکه	اهواز	مارون - کوپال - شادگان	شرکت بهره‌برداری نفت و گاز مارون
۱۵۰ هزار بشکه	خرمشهر	آزادگان - جفیر - دارخوین - یادآوران	شرکت بهره‌برداری نفت و گاز اروندان
۱۲۰ هزار بشکه	مسجد سلیمان	مسجد سلیمان - هفتکل - نفت سفید - عنبر - زیلایی - لب سفید - قلعه نار - کبود - پرسپاه	شرکت بهره‌برداری نفت و گاز مسجد سلیمان

آیا می‌دانید

بیش از ۶۰ درصد از نفت ایران در خوزستان تولید می‌شود. که با این ظرفیت تولید می‌توان آن را پایتخت انرژی کشور محسوب نمود.

طبق قانون بودجه سال ۱۳۸۹ علاوه بر بودجه جاری تخصیص یافته به استان، ۲ درصد از محل فروش نفت به مناطق نفت خیز و محروم نیز اختصاص می‌یابد. از این رقم، یک سوم به مناطق نفت خیز و دو سوم آن به مناطق محروم تعلق می‌گیرد.

شکل ۳۰-۵- واحد بهره‌برداری نفت در میدان نفتی لب سفید در اطراف شهبون

نفت خام پس از استخراج به منظور جداسازی گاز همراه به واحدهای بهره‌برداری منتقل می‌شود. گازهای محلول طی چند مرحله از نفت جدا می‌شوند. بخشی از نفت خروجی واحدهای بهره‌برداری پس از انتقال به پالایشگاه‌ها به مصرف داخلی می‌رسد و بخش عمده آن صادر می‌شود. گازهای خروجی از واحدهای بهره‌برداری به مصارف زیر می‌رسد: خانگی و صنعتی، تزریق به مخازن نفتی جهت تثبیت فشار چاه‌ها، انتقال به واحدهای پتروشیمی، صادرات.

شکل ۳۱-۵- واحد بهره برداری نفت از میدان نفتی آغاچاری

شکل ۳۲-۵- کارخانه گاز و گاز مایع شماره ۹۰۰- اهواز

فعالیت

به نظر شما درآمد حاصله از محل ۲ درصد فروش نفت بهتر است در چه زمینه‌هایی در محل زندگی شما هزینه شود؟ (با مشورت والدین)

ضرورت	زمینه فعالیت
تقویت روحیه خداجویی، آرامش اجتماعی، سلامت روانی	توسعه فعالیت‌های مذهبی
.....	توسعه کارآفرینی
.....
.....
.....

بیشتر بدانیم

پالایشگاه نفت آبادان: نخستین واحد تصفیه نفت خام ایران است که در سال ۱۲۹۱ آغاز به کار کرد. ظرفیت اولیه پالایش آن ۲۵۰۰ بشکه در روز بود و به تدریج این رقم به ۶۰۰ هزار بشکه در روز نیز افزایش یافت که به صورت یکی از بزرگ‌ترین پالایشگاه‌های جهان درآمد. این پالایشگاه در روزهای آغاز جنگ تحمیلی خسارات زیادی را متحمل شد و پس از جنگ به دست کارشناسان صنعت نفت کشورمان مورد بازسازی اساسی قرار گرفت. فرآورده‌های تولیدی این پالایشگاه شامل گاز مایع، بنزین معمولی، سوخت هواپیما، نفت سفید، نفت گاز، نفت کوره سبک، انواع حلال‌های نفتی و ماده اولیه کارخانه‌های روغن سازی است.

شکل ۳۳-۵- نمای از پالایشگاه آبادان

توانمندی‌های استان

پتروشیمی: استان با تولید ۱۵ میلیون تن محصولات پتروشیمی در سال، مقام اول را در کشور دارد. ۸۰ درصد درآمد ارزی ناشی از صادرات غیرنفتی استان را محصولات پتروشیمی تشکیل می‌دهد. با توجه به تعدد صنایع وابسته به پتروشیمی، این صنعت از ظرفیت اشتغال‌زایی بالایی برخوردار است.

فعالیت

- ۱- قطب صنایع پتروشیمی استان در کدام شهرستان قرار دارد؟
- ۲- با توجه به تراکم واحدهای پتروشیمی در استان با ایجاد کدام صنایع پایین دستی می‌توان به توسعه اشتغال استان کمک کرد؟

شکل ۳۴-۵- پتروشیمی بندر امام خمینی

شکل ۳۵-۵- پتروشیمی فتاوران

بیشتر بدانیم

تمرکز صنایع پتروشیمی در محدوده جنوب استان است. منطقه ویژه اقتصادی پتروشیمی ماهشهر به عنوان قلب صنایع پتروشیمی کشور محسوب می‌شود. این منطقه به منظور دستیابی سریع و آسان به دانش و فناوری روز با بهره‌برداری بهینه از منابع غنی نفت و گاز ایجاد شده است. مهم‌ترین محصولات پتروشیمی استان عبارت‌اند از: پلی اتیلین سبک و سنگین، لاستیک مصنوعی، بنزن، گوگرد، آمونیاک، گرانول، متانول، کلر و غیره.

صنایع فلزی : خوزستان با داشتن صنایع فولاد، نورد و لوله اهواز، دومین قطب صنایع فلزی کشور محسوب

می شود.

بیشتر بدانیم

در حال حاضر، فولاد خوزستان با تولید ۳/۲ میلیون تن، گروه ملی صنعتی فولاد ایران با ۴۳۰ هزار تن شمش و فولاد کاویان، نورد و لوله اهواز و فولاد اکسین با تولید ۴/۶ میلیون تن در سال فعال اند. مجتمع تولید آهن و فولاد خوزستان نخستین واحد به روش احیای مستقیم و کوره قوس الکتریکی است. مواد اولیه این شرکت متشکل از انواع سنگ آهن است که از دو کشور هند و برزیل و معادن چادر ملو و گل گهر در داخل کشور تأمین می شود.

شکل ۳۶-۵- مجتمع فولاد خوزستان

صنایع ساخت تجهیزات و شناورهای دریایی : از مزیت های مهم آب های استان امکان تعمیر و سرویس شناورهای دریایی است. معمولاً شناورهای دریایی هرچند ماه یک بار به دلیل جذب جلبک های دریایی و خوردگی بدنه آنها نیاز به پهلوگیری در آب های شیرین دارند. در اطراف خلیج فارس این قابلیت فقط در اروندرود مشاهده می شود. به همین سبب امکان توسعه این صنعت در استان وجود دارد.

شکل ۳۷-۵- ساخت سازه و سکوه‌های دریایی در خرمشهر

صنایع ساختمانی: بخش عمده معادن غیر فلزی استان شامل ماسه، گچ، آهک، رس و مارن است که صنایع ساختمانی مختلفی از قبیل کارخانه سیمان، گچ و کارخانه‌های تولید شن و ماسه (سنگ شکن) و آجرپزی را در نزدیکی خود جای داده است. کارخانه‌های سیمان خوزستان در اطراف رامهرمز، کارون مسجد سلیمان و بهبهان سه واحد فعال صنعتی در زمینه تولید این محصول با ارزش‌اند.

بیشتر بدانیم

شهرک‌های صنعتی استان: این شهرک‌ها با هدف ایجاد بستر مناسب به منظور استقرار صنایع و جذب سرمایه‌گذاری فعالیت خود را از سال ۱۳۷۰ آغاز کردند. در این استان ۳۳ شهرک و ۳۱ ناحیه صنعتی وجود دارد.

مطالعات منطقه‌ای، مکان‌یابی شهرک‌ها، طراحی سایت‌های صنعتی و ایجاد امکانات زیربنایی با هدف ساماندهی بافت صنعتی استان از جمله مهم‌ترین فعالیت‌ها در زمینه شهرک‌سازی صنعتی در استان است.

پ) خدمات

استان خوزستان با توجه به اینکه نقش مهمی در تولید ملی کشور ایفا می‌کند، وضعیت ارائه خدمات در بخش‌های مختلف آن می‌تواند از شرایط مطلوب تری برخوردار باشد. وسعت زیاد استان، تعداد زیاد شهرها و روستاها و مرزی بودن آن در جریان ارائه خدمات تأثیرگذار بوده است.

ارائه هرچه بهتر خدمات توسط سازمان‌ها، ادارات و ارگان‌های مختلف می‌تواند روحیه نشاط، دلگرمی، احساس تعلق به منطقه

جغرافیایی و در نهایت وحدت ملی را در بین مردم استان افزایش دهد. از آنجا که بخش خدمات گستره وسیعی از موضوعات را در بر می گیرد، به عنوان یک بخش اقتصادی می تواند از جایگاه مهمی در توسعه استان برخوردار شود.

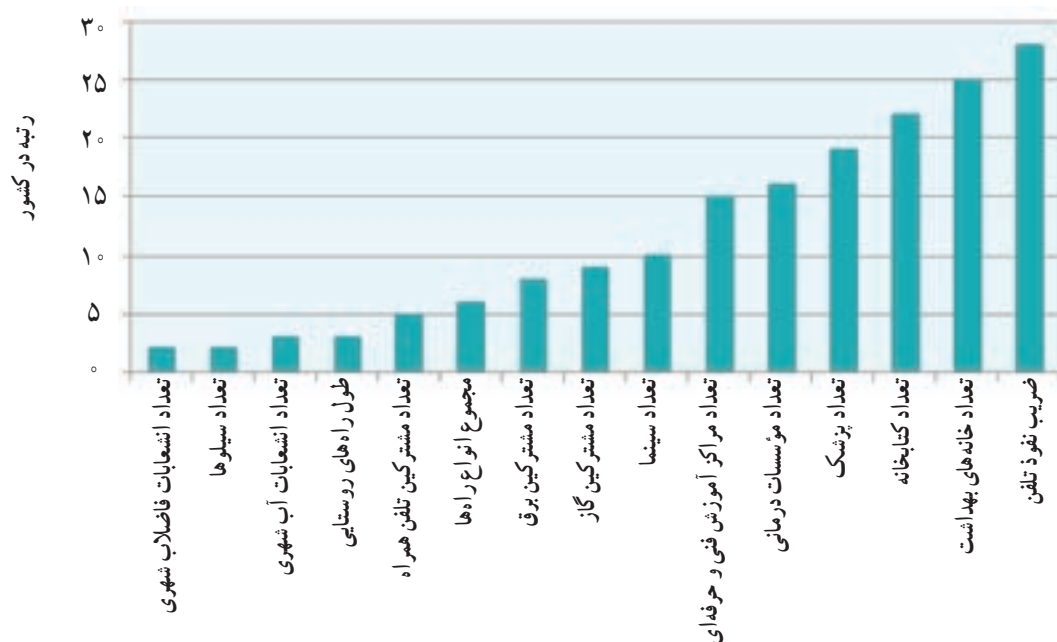

برای مطالعه

جدول ۷-۵- شاخص های خدمات عمومی سال ۱۳۸۵

رتبه استان	درصد استان از کل کشور	مقدار استان	مقدار کشور	واحد	عنوان شاخص خدماتی
۸	۴ درصد از کل کشور	۰/۹۷	۲۰/۶	میلیون مشترک	تعداد مشترکین برق
۹	۳/۷ درصد از کل کشور	۳۱۹/۳	۸۵۰۱	هزار مشترک	تعداد مشترکین گاز طبیعی
۳	۶/۴ درصد از کل کشور	۶۴۷	۱۰۱۱۵	هزار انشعاب	تعداد انشعابات آب شهری
۲	۱۱/۴ درصد از کل کشور	۲۸۷	۲۵۰۹	هزار انشعاب	تعداد انشعابات فاضلاب شهری
۶	۵/۷ درصد از کل کشور	۴۱۶۳	۷۲۶۱۱	کیلومتر	مجموع انواع راه های حوزه استحفاظی وزارت راه
۳	۵/۷ درصد از کل کشور	۵۸۴۴	۱۰۱۶۹۰	کیلومتر	طول راه های روستایی
۲	۹/۲ درصد از کل کشور	۲۶۴	۲۸۸۱	هزار تن	تعداد سیلوها
۵	۵/۵ درصد از کل کشور	۸۵۰	۱۵۳۸۵	هزار مشترک	تعداد مشترکین تلفن همراه
۲۸	۰/۷ متوسط کشور	۲۱/۵	۳۲/۱	خط تلفن	ضریب نفوذ تلفن (خط تلفن به ازای هر یکصد نفر جمعیت)
۱۵	۱/۱ برابر متوسط کشور	۸/۷	۷/۷	مرکز	تعداد مراکز ثابت آموزش فنی و حرفه ای به ازای هر یک میلیون
۱۶	برابر متوسط کشور	۱/۱	۱/۱	مرکز	تعداد مؤسسات درمانی فعال به ازای هر صد هزار نفر جمعیت
۲۵	۰/۸ متوسط کشور	۵۷/۹	۷۳/۳	خانه بهداشت	تعداد خانه های بهداشت فعال به ازای هر صد هزار نفر جمعیت روستایی
۱۹	۰/۹ متوسط کشور	۳/۷	۴/۲	نفر	تعداد پزشک به ازای هر ده هزار نفر جمعیت
۲۲	۰/۸ متوسط کشور	۲۰/۸	۲۴/۵	کتابخانه	تعداد کتابخانه های عمومی به ازای هر یک میلیون نفر جمعیت
۱۰	۰/۹ متوسط کشور	۳	۳/۲	سینما	تعداد سینما به ازای هر یک میلیون

توانمندی‌های استان

شکل ۳۸-۵- رتبه استان در بخش‌های خدماتی کشور

فعالیت

با توجه به نمودار ۱۸-۵ پاسخ دهید.

- ۱- به نظر شما استان در کدام بخش‌های خدماتی از رتبه مناسبی برخوردار است؟
- ۲- کدام بخش‌های خدماتی تا رسیدن به شرایط مطلوب نیاز به تلاش بیشتر دارند؟

بازرگانی و تجارت استان

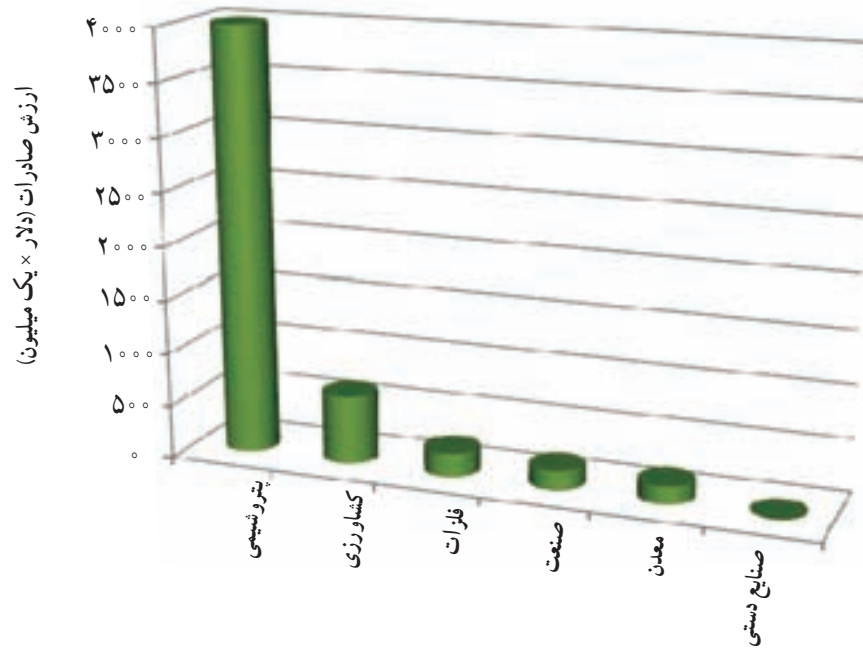
توسعه صادرات و کنترل واردات، راهبرد بازرگانی استان است. با توجه به نقش صادرات نفت در اقتصاد کشور و حجم بالای تولیدات صنعتی و کشاورزی، استان در زمینه تجارت خارجی از امکانات مناسبی برخوردار است. بنادر استان علاوه بر صادرات کالاهای تولیدی، نقش مهمی در انتقال کالاهای مازاد و مورد نیاز کشور دارند. مهم‌ترین مبادی خروجی و ورودی کالا در استان به ترتیب عبارت‌اند از: بندر امام خمینی، گمرک‌های خرمشهر، شلمچه، چزابه، چوئبده، اروندرود و اهواز. عمده صادرات استان به کشورهای عراق، کویت و امارات متحده عربی است.

شکل ۳۹-۵- اسکله صادراتی نفت خام استان
مستقر در جزیره خارک موسوم به اسکله T

شکل ۴۰-۵- اسکله بندر امام خمینی

شکل ۴۱-۵- انواع صادرات استان - سال ۱۳۸۹

فصل ششم

شکوفایی استان خوزستان

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس ۱۴ دستاوردهای استان پس از انقلاب اسلامی

با پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷ مردم ایران توانستند با الهام گرفتن از ارزش‌های دینی، از سلطه طاغوت‌رهایی یابند.

وجود بسترهای مناسب اقتصادی در خوزستان باعث شده که این استان پس از پیروزی انقلاب گام‌های مؤثری در تحقق اهداف توسعه بردارد. در این بخش مهم‌ترین دستاوردهای استان را در سه بخش صنعت؛ کشاورزی و خدمات مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف) دستاوردهای بخش صنعت

خوزستان سومین استان صنعتی کشور است. مهم‌ترین طرح‌های صنعتی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در استان اجرا شده است عبارت‌اند از:

- ایجاد و توسعه صنایع نفت، گاز و پتروشیمی.
- توسعه طرح‌های بزرگ صنایع فلزی.
- ایجاد طرح‌های توسعه نیشکر و صنایع جانبی.
- ساخت و تعمیر شناورهای دریایی.

همه این موارد نشان‌دهنده رشد و بالندگی بخش صنعت در استان پس از پیروزی انقلاب اسلامی است. تا قبل از انقلاب اسلامی تنها ۴۸ واحد صنعتی با اشتغال ۲ هزار نفر در استان فعال بود که هم‌اکنون به بیش از ۲۳۹۰ طرح صنعتی با اشتغال‌زایی حدود نود هزار نفر رسیده است.

در بخش نفت، گاز و پتروشیمی تا پیش از انقلاب اسلامی ساخت بیشتر تأسیسات نفتی و اکتشاف آن در استان توسط شرکت‌ها و پیمانکاران خارجی انجام می‌شد، اما با پیروزی انقلاب بیشتر این فعالیت‌ها توسط متخصصان و مشاوران داخلی انجام می‌شود. مهم‌ترین تأسیسات نفتی که بعد از انقلاب در استان راه‌اندازی شده عبارت‌اند از: کارخانه بهره‌برداری آب تیمور، گاز مایع مارون، طرح جمع‌آوری گازهای همراه نفت (آماک)، توسعه میدان‌های نفتی آزادگان، پرنج، چهار بیشه و تأسیسات گاز بید بلند ۲. در بخش پتروشیمی، استان به علت داشتن بسترهای مناسب از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است به گونه‌ای که با ایجاد اولین منطقه ویژه تخصصی پتروشیمی در ماهشهر زمینه افزایش تولید در این بخش و ایجاد اشتغال را در سطح استان فراهم کرده است. ایجاد ده واحد پتروشیمی از جمله کارون، امیر کبیر، فناوران، خوزستان، شهید تندگویان با تنوع تولیدی بالا سند دیگری از افتخارات انقلاب اسلامی محسوب می‌شود. از آنجا که این واحدها تأمین‌کننده صنایع پایین دستی‌اند، به عنوان یکی از مهم‌ترین مزیت‌های سرمایه‌گذاری صنعتی در استان محسوب می‌شوند.

شکوفایی استان خوزستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شکل ۱-۶- منطقه ویژه پتروشیمی ماهشهر

بیشتر بدانیم

یکی از دستاوردهای مهم انقلاب اسلامی در زمینه گاز جمع‌آوری ۹۰ درصد از گازهای همراه نفت است که پیش از انقلاب اسلامی ۸۰ درصد این گازها می‌سوخت و به هدر می‌رفت، اما پس از انقلاب اسلامی با اجرای طرح جمع‌آوری گازهای همراه نفت میدان نفتی، آب تیمور، مارون، اهواز و کوپال (آماک) بزرگترین طرح زیست محیطی کشور در بخش نفت و گاز به منظور پیشگیری از انتشار و پخش روزانه بیش از ۷ هزار تن مواد آلاینده هیدروکربنی به اجرا در آمده است.

فعالیت

چرا صادرات مشتقات پتروشیمی بر صادرات نفت خام اولویت دارد؟

شکل ۲-۶- فولاد کویان - اهواز

صنایع فلزی استان به علت مجاورت با خلیج فارس و دارا بودن منابع سوختی فراوان از شرایط مناسبی برای توسعه برخوردار است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی با ساخت و توسعه چهار کارخانه فولاد با تولید سالانه ۵ میلیون تن، خوزستان سهم عمده‌ای از تولید فولاد کشور را به خود اختصاص داده است.

سایر طرح‌های در دست مطالعه مرتبط با بخش صنایع فلزی استان عبارت‌اند از: مجتمع ذوب و نورد خرمشهر، شرکت نورد و لوله کارون، فولاد شادگان و طرح فولاد اروند. در بخش تولید سیمان سه کارخانه با ظرفیت تولید ۸۳۰۰ تن در روز فعال‌اند. در زمینه آب و برق قبل از پیروزی انقلاب اسلامی تنها دو سد مخزنی دز و شهید عباسپور با مجموع ۶/۶ میلیارد متر مکعب آب وجود داشت، ولی امروزه تعداد این سدها به شش مورد و گنجایش حجم آنها به حدود ۱۸ میلیارد متر مکعب افزایش یافت. ۶ سد مخزنی در مرحله ساخت و ۱۸ سد در دست مطالعه است. کرخه بزرگترین سد خاکی خاورمیانه، کارون ۳ مرتفع‌ترین سد بتنی و سد مسجد سلیمان (گدارلندر) مرتفع‌ترین سد خاکی کشور در استان قرار دارند. این سدها علاوه بر تولید برق کشور نقش مهمی در تأمین آب زمین‌های کشاورزی پایین دست سدها دارند.

شکل ۴-۶- سد کارون ۳ بلندترین سد بتنی کشور

شکل ۳-۶- سد مسجد سلیمان (گدارلندر) بلندترین سد خاکی کشور

بیش از ۹۵ درصد ظرفیت نیروگاه‌های برق آبی کشور متعلق به خوزستان است و بدین ترتیب مقام اول کشور را در زمینه تولید برق به خود اختصاص می‌دهد. این استان به علت وجود سوخت‌های فسیلی، نیروگاه‌های حرارتی متعددی دارد که با توجه به صنایع متعدد، تراکم زیاد جمعیت و گرمی هوا، دومین مصرف‌کننده برق کشور محسوب می‌شود.

برای مطالعه

جدول ۱-۶- سدهای مخزنی استان

نام سد	موقعیت	نام رودخانه	سطح دریاچه (کیلومتر مربع)
دز	اندیمشک	دز	۶۵
شهید عباسپور	مسجدسلیمان	کارون	۵۵
مارون	بهبهان	مارون	۲۰
کرخه	شوش	کرخه	۱۶۰
مسجدسلیمان	مسجدسلیمان	کارون	۲۸
کارون ۳	ایذه	کارون	۴۶
جره	رامهرمز	زرد	۸
بالارود	اندیمشک	کارون	۵/۳
سردشت	دزفول	سردشت	۰/۹
صیدون	باغملک	اعلا	۰/۴
شیرین آب	دزفول	شیرین آب	۲/۲

شکل ۵-۶- نمایی از توسعه نیروگاه حرارتی رامین اهواز

در صنایع تبدیلی و غذایی با توجه به رشد مصرف، صنایع تبدیلی و غذایی متعددی در استان ایجاد شده است. مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: صنایع تولید کاغذ و نئوپان، الکل، خوراک دام، لبنیات، صنایع تولید و بسته‌بندی مواد غذایی.

ب) دستاوردهای بخش کشاورزی

گستره فعالیت در زمینه کشاورزی استان دربرگیرنده شاخه‌های متنوعی از تولیدات زراعی – باغی، دام و طیور و شیلات است. مهم‌ترین دستاوردهای استان در زمینه کشاورزی عبارت‌اند از:

مقام اول در تولید محصولات صنعتی کشاورزی (۵۴ درصد از کل تولید کشور)

مقام دوم تولید گندم (۱۲ درصد از کل تولید کشور)

مقام سوم تولید ذرت (۸/۳ درصد از کل تولید کشور)

پس از انقلاب اسلامی مهم‌ترین طرح کشاورزی کشور در سطح استان در قالب هفت مجتمع کشت و صنعت نیشکر به اجرا در آمد. این واحدها عبارت‌اند از:

– کشت و صنعت امام خمینی و دهخدا در روستای شعبیه شوشتر.

– کشت و صنعت دعبل خزاعی سلمان فارسی و فارابی در مسیر جاده اهواز به آبادان.

– کشت و صنعت امیرکبیر و میرزا کوچک خان در مسیر جاده اهواز به خرمشهر.

پس از انقلاب اسلامی با گسترش خدمات روستایی و ترویج روش‌های نوین زراعی، میزان تولیدات کشاورزی و دامی رشد قابل توجهی یافته است.

ج) دستاوردهای بخش خدمات

پس از پیروزی انقلاب اسلامی فعالیت‌های گسترده‌ای جهت خدمت‌رسانی به مردم در استان انجام گرفته است. یکی از زمینه‌های مهم و زیربنایی بخش راه است. این فعالیت‌ها در بخش حمل و نقل زمینی، ریلی، هوایی و دریایی صورت گرفته که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

– احداث محورهای خوزستان به چهار محال و بختیاری از مسیرهای دهدز و اندیکا

– ساخت آزادراه خلیج فارس (اهواز – بندر امام و ماهشهر)

– توسعه اتوبان‌های استان.

– توسعه فرودگاه‌های استان.

– افزایش ناوگان حمل و نقل ریلی.

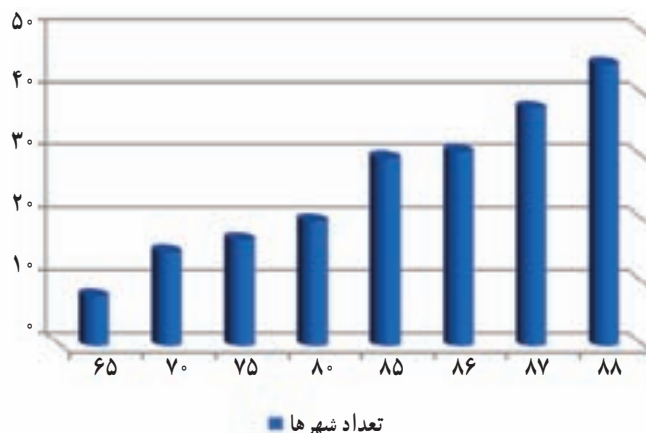
– خوزستان از نظر حمل کالا در کشور دارای رتبه دوم است.

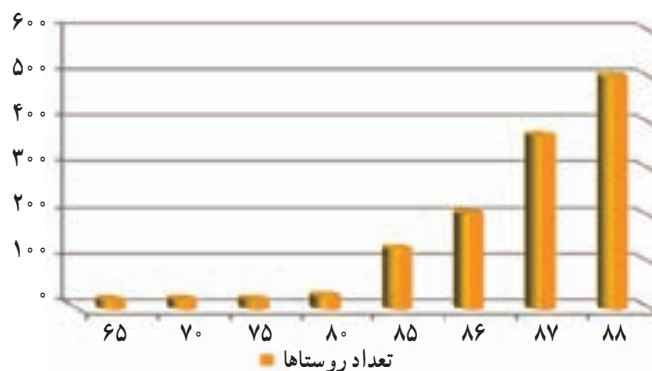
جدول ۲-۶- طول راه‌های موجود استان به کیلومتر

۵۰۶۸	طول راه اصلی و فرعی
۹۹۵۵	طول راه‌های روستایی
۵۷۲	طول بزرگراه
۹۵	طول آزاد راه

در زمینه برق‌رسانی تعداد روستاهای برق دار شده از ۷۵۵ روستا قبل از انقلاب اسلامی به ۲۲۵۰ روستا در سال ۱۳۸۸ افزایش یافته است. با پیروزی انقلاب اسلامی تحول چشمگیری در زمینه گازرسانی به شهرها و روستاهای استان انجام گرفته است. در حال حاضر مناطق برخوردار از گاز طبیعی در استان به بیش از ۴۵ شهر و ۳۸۵ روستا می‌رسد.

شکل ۶-۶- تعداد شهرهای برخوردار از گاز طبیعی

شکل ۶-۷- تعداد روستاهای برخوردار از گاز طبیعی

شکل ۹-۶- فرودگاه بین‌المللی اهواز

شکل ۸-۶- توسعه و احداث جاده‌های روستایی

بیشتر بدانیم

خوزستان به علت قرارگیری در یکی از مهم‌ترین مبادی ورودی - خروجی کالا و اتصال به شبکه ریلی کشور نقش مهمی در حوزه ترانزیت کالا و تأمین نیازهای کشور دارد. در دوران دفاع مقدس، راه آهن مهم‌ترین شریان ارتباطی در تدارک و پشتیبانی جبهه‌های جنوب بود.

یکی از ابعاد توسعه همه جانبه استان علاوه بر گسترش آموزش عمومی، رشد فعالیت‌های علمی و آموزشی در دانشگاه‌ها بوده است. طبق آمار موجود میزان باسوادی از ۴۰ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۷۴ درصد در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. در بخش آموزش عالی نیز افزایش واحدهای دانشگاهی رشد فزاینده‌ای داشته است.

برای مطالعه

جدول ۳-۶- افزایش میزان باسوادی افراد بالای ۶ سال در استان

سال	میزان باسوادی (درصد)
۱۳۵۵	۴۰
۱۳۶۵	۵۰
۱۳۷۰	۵۶
۱۳۷۵	۶۵
۱۳۸۵	۷۵

شکوفایی استان خوزستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

از دستاوردهای مهم انقلاب اسلامی ارتقای شاخص‌های بهداشتی - درمانی است. توسعه مراکز و پایگاه‌های بهداشتی و درمانی به خصوص در مناطق روستایی موجب کاهش مرگ و میر کودکان و همچنین مادران باردار شده است. با پیروزی انقلاب اسلامی تعداد بیمارستان‌ها از ۲۳ به ۵۱ واحد افزایش و استان در زمینه کنترل و پیشگیری بیماری‌های خطرناک از جمله وبا و فلج اطفال به موفقیت‌های چشمگیری دست یافته است. در خصوص تولید مواد غذایی و لوازم بهداشتی با ایجاد آزمایشگاه‌های پیشرفته بر فعالیت کارخانه‌های تولید نظارت می‌شود.

برای مطالعه

جدول ۴-۶- مقایسه برخی از شاخص‌های درمانی و سلامت استان

عنوان	سال	۱۳۵۷	۱۳۸۷
بیمارستان‌ها و مؤسسات درمانی		۲۳	۵۱
تخت‌های بیمارستانی		۴۱۴۷	۷۵۵۸
آزمایشگاه‌ها		۲۳	۲۴۷
پایگاه‌های فوریت‌های پزشکی و مراکز اورژانس		۴	۱۰۶
داروخانه‌ها		۹۳	۵۶۰
شبکه‌های بهداشت و درمان		۱۳	۲۲
مراکز توانبخشی		-	۱۹۸
مراکز پرتونگاری		۴۲	۱۳۰
پزشک عمومی		۴۲۰	۹۱۱
پزشک متخصص		۳۰۰	۷۷۰

با پیروزی انقلاب اسلامی فعالیت‌های گسترده‌ای در زمینه توسعه ارتباطات در استان انجام شده که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: افزایش تعداد مشترکین تلفن‌های ثابت و همراه، راه‌اندازی دفاتر خدمات ارتباطی روستایی و شهری، ایجاد شبکه فیبر نوری و اینترنت.

برای مطالعه

جدول ۵-۶- مقایسه عملکرد مخابرات استان

عنوان	عملکرد سال ۵۷	عملکرد سال ۸۹
تعداد شماره تلفن ثابت	۶۰۷۵۰	۹۶۷۲۵۲
تعداد شماره تلفن همراه	۰	۱۷۲۳۳۲۶
تعداد تلفن همگانی شهری و روستایی	۲۳۵	۱۵۳۳۴
ارتباط رسانی به روستاها	۳	۲۹۴۶
دفاتر I.C.T روستایی	۰	۴۰۴
سایت B.T.S تلفن همراه	۰	۹۳۲
واگذاری دیتا	۰	۲۰۷۲ پورت پرسرعت
کابل کنشی فیبر نوری	۰	۵۶۰۸۵۰۷ کیلومتر

در بخش صدا و سیما دومین ایستگاه رادیویی کشور در سال ۱۳۳۶، در آبادان آغاز به کار کرد. پس از انقلاب اسلامی جهت تعالی معنوی جامعه، تقویت فرهنگ بومی و محلی و ارتقای آگاهی عمومی در سال ۱۳۷۷ شبکه سیمای مرکز استان افتتاح شد. این رسانه عمومی در حال حاضر دارای ۱۶۹ ایستگاه تلویزیونی مشتمل بر ۴۳۲ فرستنده است. در حال حاضر بیشتر نقاط استان زیر پوشش شبکه صدا و سیما قرار دارد.

در زمینه عمران شهری در برخی از شهرهای استان طرح‌های جامع و هادی به اجرا گذاشته شده است. این طرح‌ها در شهرهای بزرگ با محوریت ایجاد و توسعه بزرگراه‌ها، پل‌ها و جاده‌های ساحلی فضای مناسبی را برای فعالیت‌های شهری و رفاه شهروندان فراهم نموده است، اگرچه تا رسیدن به شرایط مطلوب‌تر تلاش بیشتری لازم است.

شکوفایی استان خوزستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شکل ۱۰-۶- جاده ساحلی در حاشیه کارون - اهواز

توسعه عمران روستایی و محرومیت زدایی یکی از دستاوردهای انقلاب اسلامی بوده است. در بخش عمران روستایی مهم ترین اقدامات انجام شده در استان عبارت اند از:

- ساماندهی کالبدی سکونتگاه های روستایی.
- اجرای طرح های هادی روستایی.
- صدور اسناد مالکیت در روستاها.

برای مطالعه

جدول ۶-۶ - توسعه و عمران روستایی در استان

تعداد	ویژگی های روستا
۱۴۶۹	روستاها دارای طرح هادی
۱۰۲۸	روستاها بهسازی شده
۱۲۶۱۲۰	صدور سند مالکیت روستایی

آیا می دانید

طرح هادی روستایی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، چگونگی توسعه فیزیکی روستا را در آینده مشخص می کند؟

درس ۱۵ چشم انداز استان در افق ۱۴۰۴

استان خوزستان با داشتن امکانات مختلف طبیعی و انسانی قابلیت مناسبی برای توسعه دارد. براین اساس مهم ترین موضوعاتی که در آینده برطبق سند چشم انداز توسعه استان (افق ۱۴۰۴) در بخش های مختلف اقتصاد، اجتماعی و فرهنگی در نظر گرفته شده است به شرح زیر است :

آموزش

- اولویت ویژه در تخصیص اعتبارات به آموزش و پرورش استان
- ارتقای سطح فرهنگ عمومی
- جذب نیروی انسانی کارآمد جهت آموزش در استان
- ارتقای سطح دانش مدیران آموزشی
- گسترش کمی و کیفی فضاهای آموزشی و پژوهشی
- توسعه آموزش های فنی و حرفه ای

صنعت و معدن

- حمایت از دانشگاه ها جهت انتقال فناوری به مراکز صنعتی
- اولویت بندی مناطق محروم و کمتر توسعه یافته برای اجرای برنامه ها
- حمایت و تشویق و کمک به توسعه صادرات صنعتی از استان
- تولید نفت و گاز با رعایت اصل حفاظت از مخازن

کشاورزی

- برنامه ریزی و مدیریت منابع آب
- آموزش نیروی انسانی در جهت افزایش بهره وری
- گسترش فناوری های جدید
- توسعه خدمات حمایتی
- استفاده از الگوی کشت مناسب
- تولید محصول براساس نیاز

راه و ترابری

- تجهیز پایانه‌های باربری و مسافربری
- احداث و تکمیل آزاد راه‌ها و خطوط ریلی خوزستان - فارس و خوزستان - چهارمحال و بختیاری
- دو خطه و برقی کردن محورهای سه گانه راه آهن استان
- توسعه و تجهیز فرودگاه‌های بین‌المللی اهواز و آبادان
- مطالعه اتصال شبکه راه آهن استان به راه آهن کشور عراق

صدا و سیما

- برنامه‌ریزی محتوایی براساس افق رسانه ملی
- تلاش برای افزایش میزان مخاطبان و رضایت‌مندی آنها
- توجه به تولیدات بومی و محلی
- توجه ویژه به شهرستان‌ها و نیز توجه به تولیدات فاخر در ساختارهای مختلف تلویزیون اعم از سریال، تله تئاتر، سینمایی، مستند، داستانی، نماهنگ و انیمیشن
- توسعه، ارتقا و بهسازی کمیت و کیفیت سیستم‌ها و تجهیزات دریافت و ارسال سیگنال‌های صوتی و تصویری

محیط زیست

- تهیه طرح جامع فضای سبز استان
- مشارکت در شکل‌گیری تشکل‌های غیردولتی در زمینه حفاظت از محیط زیست
- ساماندهی تالاب‌های استان
- احداث پاسگاه‌های محیط بانی

گردشگری

- ایجاد و توسعه مناطق ویژه گردشگری
- گسترش فضای سبز شهری
- توسعه امکانات اقامتی در کنار مراکز گردشگری
- تربیت نیروی متخصص و راهنما
- گسترش مؤسسات گردشگری در سطح استان

بازرگانی

- رفع موانع تجاری و حمایت از مشارکت بخش خصوصی
- توسعه و تجهیز منطقه آزاد تجاری - صنعتی اروند (آبادان - خرمشهر)

– ایجاد بازارچه‌های مرزی جزابه و شلمچه

بهداشت و درمان

- توسعه و تجهیز دانشگاه جندی شاپور اهواز
- ایجاد و تکمیل بخش‌های فوق تخصصی تشخیصی و درمانی
- توجه ویژه به طرح پزشک خانواده

تربیت بدنی

- توسعه ورزش‌های همگانی
- توجه خاص به ورزش بانوان
- زمینه‌سازی ایجاد باشگاه‌های خصوصی ورزشی

تقدیر و تشکر

گروه مؤلفان کتاب استان شناسی خوزستان مراتب تشکر و قدردانی خود را از شورای برنامه ریزی گروه جغرافیای دفتر برنامه ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، گروه تکنولوژی و گروه‌های آموزشی استان، گروه‌های درسی جغرافیا، تاریخ و علوم اجتماعی استان و کلیه کسانی که با ارائه نظرات و پیشنهادهای سازنده خود ما را در تدوین این کتاب یاری کرده‌اند اعلام می‌دارد. همچنین از مساعدت و همکاری سازمان‌های ذیل که در امر جمع‌آوری اطلاعات با ما همکاری لازم را داشته‌اند سپاس‌گزاری می‌شود.

استانداری خوزستان

شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب

سازمان جهاد کشاورزی استان

سازمان صنایع و معادن استان

سازمان آب و برق خوزستان

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

سازمان حفاظت محیط زیست استان

سازمان حمل و نقل پایانه‌های استان

سازمان فضایی ایران

بنیاد حفظ و نشر ارزش‌های دفاع مقدس

اداره منابع طبیعی استان

اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی استان

اداره راه و ترابری استان

